

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Ugdymo mokslų institutas

Elena Augustinaitė - Baronė

Švietimo kultūros studijų programa

magistro darbas

Šiuolaikinių medijų naudojimas ugdyme : autorių teisių apsauga

Darbo vadovė: dr. Lilija Duoblienė

Vilnius

2023

Turinys

Mediju aktualumas ugdyme ir švietime.....	8
Medijų naudojimas ir jų plėtros raida : pasaulinis kontekstas.....	10
Medijų naudojimas Lietuvos švietime.....	16
Medijos bendrojo lavinimo mokykloje : autorių teisės.....	19
Legitimumas.....	19
Kontrolė versus kūrybiškumas.....	23
Projekto “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA) atvejo studija.....	29
Projekto ir metodinio leidinio apžvalga.....	29
Tyrimo metodologija ir organizavimas.....	30
Tyrimo duomenų rezultatai ir jų analizė.....	35
Projekto “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA) specialistų požiūris į autorines teisės bendrojo lavinimo mokykloje.....	35
Mokytojų patirtys integruojant autorinių teisių žinias į mokymo(si) procesą.....	45
Diskusija.....	57
Išvados.....	63
Literatūros sąrašas.....	68
Priedai.....	71
Priedas A.....	71
Priedas B.....	71
Priedas C.....	77
Priedas D.....	77

Santrauka

Šiuolaikinių medijų naudojimas ugdyme : autorių teisių apsauga

Šiuolaikinės medijos kartu su sparčiai tobulėjančiomis technologijomis skatina įdomesnę ir įtrauktesnę mokymo(si) procesą, lavina šių laikų žmogui taip reikalingus technologinių įgūdžius, tačiau derėtų nepamiršti ir mus supančių medijų grėsmių. Kasdienybė persmelkta įvairiausių tekstų, vaizdų, garsų ir pranešimų - “žinučių”, kaip teigtų medijų teoretikas McLuhanas, veikia žmonių emocijas, lengvai kurdami melagenas ir manipuliacijas, skatina domėtis paviršutiniškais dalykais ir nukreipia dėmesį, mažina kritinio mąstymo svarbą. Ši tema tapo ypač aktuali pasaulines pandemijos akivaizdoje, kada mokymosi procesai buvo neplanuotai perkelti į virtualią erdvę ir naudojamų ekranų laikas pailgėjo.

Magistro darbe aptariama medijų edukacijos raida, apibrėžtas UNESCO ir Lietuvoje veikiančių organizacijų indėlis, išskirtos autorių teisės ginančios ir edukacinius projektus vykdančios organizacijos, bei plačiau pristatomas Meno avilio projektas “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA).

Darbą sudaro teorinė ir empirinė dalys. Teorijos *pirmoje dalyje* remiantis medijų komunikacijos teoretikais nagrinėjamas medijų aktualumas ugdyme ir švietime pasauliniu bei Lietuvos kontekstu. *Antroje dalyje* remiantis kritinės pedagogikos, poststruktūralizmo teoretikais pristatomi mikropolitika ir autorių teisių probleminiai laukai bendrojo ugdymo mokyklose per legitimumo, kontrolės ir kūrybiškumo aspektus. Empirinėje dalyje buvo atliktas tyrimas, remiantis kokybine turinio analizės strategija. Duomenys rinkti pusiau struktūruoto interviu metodu, kurio metu buvo apklausiami projekte “Meno teisės, mano pareigos!” dirbantys specialistai bei kvalifikacijos kėlimo mokymuose dalyvavę mokytojai.

Tyrimo rezultatų analizė patvirtino autorių teisių temos mokymo(si) procesuose aktualumą ir poreikį. Buvo išskirti pagrindiniai temos probleminiai laukai (interneto naudojimo klausimai, legalių platformų pedagogams trūkumas, koncentruotos informacijos ir kūrybiškų metodų stygius, teisininkų edukatorių trūkumas, negatyvus mokytojų požiūris, ir kita) bei užfiksuoti būtini ateities žingsniai autorių teisių temos aktualinime (sklaidos trūkumas, pasikartojančių mokymų bei temos integravimo į reglamentuotas ugdymo programas poreikis).

Raktiniai žodžiai : *autorių teisės, medijų aktualumas ugdymo(si) procese, mikropolitika, legitimumas, MEMA metodinis leidinys.*

Summary

Using modern media in education : Protection of Copyright

Modern media, coupled with rapidly advancing technologies, promote a more engaging learning process and develop the technological skills essential for modern individuals. However, we must not overlook the threats posed by the media that surrounds us. Our everyday lives are saturated with texts, sounds, and messages. As media theorist McLuhan would say, these "messages" can influence people's emotions, easily propagate falsehoods and manipulations, encourage an interest in superficial matters, and divert attention. Therefore, the importance of critical thinking becomes crucial. This topic has become particularly relevant in the face of the global pandemic, which has unexpectedly shifted the learning process to virtual space, leading to a significant increase in screen time.

This master's thesis explores media education, defines the scope outlined by UNESCO and Lithuanian organizations, and identifies entities that protect copyright and implement educational projects. It delves into the Meno avilys project called "Meno teisės, mano pareigos!" (MEMA) in detail.

The first part of the thesis examines the significance of media in education within the global and Lithuanian context based on media communication theory. *The second part* focuses on micropolitics and the problematic aspects of copyright in schools, exploring legitimacy, control, and creativity through critical theorists of pedagogy and poststructuralism. *The empirical part of the study* employs a qualitative content analysis strategy. Data was collected through semi-structured interviews conducted with the participants of the "Meno teisės, mano pareigos!" (MEMA) project, including educators and teachers.

The analysis of the research results confirms the relevance of the topic. It highlights main copyright-related issues such as internet usage concerns, the lack of legal platforms for educators, insufficient consolidated information and innovative methods, and absence of educators with legal knowledge. Additionally, it identifies necessary future steps, including mandatory dissemination, recurring training opportunities for teachers, and the integration of copyright principles into regulated educational programs.

Keywords: *copyright, media literacy, micropolitics, legitimacy, MEMA methodical publication.*

Įvadas

Tyrimo problema ir aktualumas. Įvairūs globalūs procesai vykstantys visame pasaulyje neišvengiamai turi įtakos ir šių dienų ugdymo sistemai. Visuotinė pandemija, klimato kaita, globalizacija, karas Ukrainoje, žmonių senėjimas, migracija bei kiti aplinkui vykstantys pokyčiai įrodo, kaip svarbu yra skatinti pasikeitimus ir švietimo erdvėje. Interaktyvios mokymosi lentos, edukaciniai robotai, mėtomi mikrofoni, bevielis internetas mokyklos teritorijoje, 3D printeriai bei lazerinės staklės, išmanieji sportui skirti treniruokliai, pritaikomos naujos technologijos, kada kiekvieno mokinio rankose laikomas kompiuteris lengvai tampa didžiuoju klasės monitoriumi, ir kitos į klases besibeldžiančios technologijos, žinoma skatina įdomesnę, įtraukiančią mokymąsi, lavina šių laikų žmogui taip reikalingus technologinių įgūdžių žinias, tačiau derėtų nepamiršti ir trūkumų. Medijų raštingumo ekspertai sutaria, kad medijos siaurai suvokiamos, kaip komunikacijos tarpininkai, o ne, kaip žmogaus tęsiniai. Taip pat kyla internetinio saugumo klausimai, ryškinama kritinio mąstymo stoka, pasireiškianti per pvz.: plintančią dezinformaciją ar kuriamas melagenas, autorių žinių teisių ignoravimą ar pritaikymo praktikoje stoką.

Per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje medijų raštingumo ugdymo integravimas į bendrojo lavinimo mokyklas bei mokytojų mokymas susilaukė tikrai nemažai dėmesio. Pirmieji žingsniai žengti dar 2004 metais, kada NVO “Meno avilys” pradėjo vykdyti programą “Kinas mano mokykloje”, 2006 metais buvo išleista bendrojo lavinimo mokykloms “Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises“ programa, vėliau sekė eilė veiklų, kuriuos daugiausiai organizavo nevyriausybinės organizacijos, valstybinės institucijos, kultūros įstaigos ar bibliotekos. Pasak leidinio “Medijų ir informacinis raštingumas Lietuvoje. Esamos situacijos analizė” autorių, Lietuvos universitetai (VU, KTU, VDU) taip pat vykdė tyrimų iniciatyvas, kūrė mokslines grupes (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020).

Žinoma prie tokios medijų integracijos pavyzdžių gausos labai prisidėjo ir pasaulinė pandemija. Remiantis leidinio “Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl covid-19 metu grėsmės bei galimybės ekosisteminio požiūriu” autorių atliktais tyrimais, buvo apskaičiuota, jog Lietuvoje moksleivių prie ekranų praleidžiamas laikas pailgėjo net du kartus (Jusienė, et al., 2021). Pailgėjo ne tik mokymuisi, bet ir laisvalaikiui bei pramogoms skirtas laikas. To pasekoje prastėjo vaikų somatiniai simptomai, sumažėjo miego trukmė, prastėjo emocinė savijauta, išryškėjo elgesio problemos (Jusienė, et al., p.85). Net 38 procentai apklaustųjų tėvų nuotolinį mokymąsi vertino neigiamai dėl pablogėjusių mokymosi pasiekimų ir motyvacijos, emocinės

būsenos, elgesio bei santykių ir kitų pokyčių. Remiantis šia moksline studija, buvo prieita išvada, jog nuotolinis ugdymas, kaip ugdymo forma, gerina mokytojų ir mokinių kompetencijas, leido įgyti naujų IT kompetencijų, tačiau mokytojų teigimu, mokiniams vis tiek dar trūksta skaitmeninio raštingumo įgūdžių (taip teigė 83 proc. apklaustųjų) (Jusienė, et al., p.198 ir p.171).

Praktika rodo, jog visuomenėje vis dar vyrauja gajus požiūris “dėl visko kaltos medijos”. “Tarsi jei uždraustumė žiūrėti į tam tikrus kūrinius, tai išgelbėtume visuomenę” - teigia antropologė, medijų edukatorė Gintė Žulytė. Jos nuomone, yra svarbu, jog vyktų dialogas tarp skirtingų medijų: pažiūrėjus filmą norėtusi perskaityti knygą ir atvirkščiai. Ji teigia, kad derėtų susitelkti ne ties priešprieša, o rasti jungties taškus, kalbėti apie tai, kas stovi už siunčiamos žinutes, temos ribų. Durų ekranams uždaryti, šiame audiovizualinių medijų perpildytame pasaulyje, tikrai neįmanoma, todėl galime tik padėti mokiniams kritiškai analizuoti, pasirinkti ir mokyti juos pačius kurti kokybišką turinį¹.

Šis magistro darbas tyrinės medijų aktualumo klausimus bendrojo lavinimo mokykloje, kels kontrolės, kūrybiškumo bei legitimumo klausimus. Remiantis vieno atvejo - Meno avilio edukaciniu “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA) metodiniu leidiniu ir projektu, bei jo kūrėjų, sudarytojų ir dalyvavusių mokytojų patirtimi, bus išryškintos autorių teisių žinių esama situacija Lietuvos mokyklose. Pasak Meno avilio išleisto leidinio pavadinimu “Edukacinė autorių teisių programa Lietuvos mokykloms²” - “kiekvienas kūrinys turi savo kūrėją” (2023, p.6). Nusipirkti - tai dar ne viskas. Kūriniai nėra daiktai, kuriuos įsigijus galima naudoti kaip tik užsinori, o internete rastas kūrinys - nėra visų žmonių laisvai disponuojama nuosavybė. Tokias primityvias taisykles turėtų žinoti kiekvienas medijų naudotojas, bet ar tikrai žino?

Mokslinės problemos iširtumas. Apie medijų integravimą į mokymo(si) procesus bendrojo lavinimo mokykloje pradėta kalbėti jau labai seniai, sulig kompiuterinio integravimu į švietimą. Šiai dienai pagrindinis dėmesys vis dar skiriamas medijų ir informaciniam raštingumui, o štai autorių teisių žinioms, bendrojo ugdymo mokykloje, dėmesio tenka mažiau. Stebint ribotą sklaidą bei žinių trūkumą šioje temoje, buvo rasta vos keletas projektų, metodinių leidinių atliepančių šio magistrinio darbo tyrimo temą. Galime pastebėti, jog Lietuvos kultūros taryba finansavo tokius projektus kaip „Autorių teisės: pažink, suprask, gerbk!“ (2021) ar “Meno teisės, mano pareigos!” (2023). Norisi teigti, jog autorių teisių žinios Lietuvoje žengia dar tik

¹ <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000192447/savo-galva-ginte-zulyte-mediju-rastingumas-ir-kritinis-mastymas>

² <http://menoavilys.org/mema/mema.pdf>

pirmuosius žingsnius, todėl yra svarbu šnekėti, tirti tokių projektų naudą jaunam žmogui, mokyklai. Pasak AGATOS teisininkės Martynos Gudaitė-Gulbinienės, dažniausia autorių teisės yra pažeidžiamos dėl neišmanymo, nežinojimo³, todėl norint keisti šią situaciją Lietuvoje, svarbu ne tik tobulinti legalaus turinio vartojimo sąlygas, bet ir ugdyti visuomenės, bei mokytojų ir moksleivių sąmoningumą.

Medijų ar žiniasklaidos probleminius klausimus bendrai švietime tyrė ir analizavo tokie autoriai kaip McLuhan, 2005; 1948; Manovich, 2001; Buckingham, 2019; Giddens, 2000; Williams, 2006; Potter, 2012; Prensky, 2010; Mitchell, Jenkins, 2009; ir kiti. Lietuvoje - Rubavičius, 2010; Michelkevičius, 2009; Klibavičius, 2013; Vaičiulė, 2017; Michelkevičė, 2017; Čepulis, 2020; Sodeika, 2009; Šliogerienė, 2014; Duoblienė, 2009; bei kiti. Dėja autorių teisių temai švietime bei mokykloje yra skirta mažai dėmesio, todėl šio darbo autorė ir imasi analizuoti šią temą.

Darbo tikslas. Ištirti mokymo apie autorinių teisių integravimą į bendrojo ugdymo mokyklų medijų ugdymo(si) procesą situaciją, atskleidžiant ekspertinį specialistų ir mokytojų požiūrius bei nustatant probleminius laukus.

Darbo objektas - Autorinių teisių integravimas į mokymo(si) procesą.

Darbo problema - Kokie pagrindiniai probleminiai klausimai kyla integruojant autorių teises į bendrojo ugdymo mokyklų ugdymo(si) procesą?

Darbo uždaviniai :

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę, apibrėžti medijų aktualumą švietime pasaulio bei Lietuvos kontekste.
2. Išnagrinėti bei išryškinti medijų ir autorių teisių naudojimo legitimumo, kontrolės ir kūrybiškumo aspektus.
3. Atlikus empirinį tyrimą, atskleisti, kaip Meno avilio organizuojamas projektas “Meno teisės, mano pareigos!” įtraukia autorių teises į bendrojo lavinimo mokyklas.
4. Atskleisti projekto “Meno teisės, mano pareigos!” ekspertinį specialistų požiūrį bei nustatyti pagrindinius probleminius autorių teisių temos klausimus.
5. Ištirti projekte “Meno teisės, mano pareigos!” dalyvavusių mokytojų patirtis integruojant autorių teises į ugdymo(si) procesą.

³ <https://www.labiblioteka.lt/naujienos/siekiant-apsaugoti-knygu-autoriu-teises-siulo-didinti-copyrightsimboli/869>

Tyrimo metodologija. Metodologijai pasirinkta medijų ir komunikacijos specialistų teorija (McLuhan, 2003; Prensky, 2001; Gee, 2008; Buckingham, 2019, kiti) ir poststruktūralizmo teorija (Foucault, 1998; Wallin, 2010; Jagodzinsky, 2010, kiti) ją derinant su kritinės pedagogikos teorija (Freire, 2000; Giroux, 1989; McLaren, 2007; kiti), kuriomis remiantis iš vienos pusės siekiama puoselėti žmogaus, tame tarpe ir jo autorines teises, o iš kitos pusės - bandoma ieškoti tarpinių situacijų arba įtrūkiu kūrybiškumui atsirasti ir skleisti tais atvejais, kai disciplina ir kontrolė tampa perdėm varžančiais. Tai mikropolitikos paieškos, kur ne priešinamasi esančiai tvarkai, o veikiama greta esamos tvarkos (Duoblienė, 2018).

Empirinis tyrimas grindžiamas kokybinių tyrimų metodologija, pasirinkus kokybinio turinio analizės strategiją (Žydzūnaitė & Sabaliauskas 2017; Kardelis, 2016). Tyrimo metu buvo atliekama projekto „Meno teisės, mano pareigos!“ atvejo studija, renkant duomenis įvairiais būdais: analizuojant Meno avilio pateiktus dokumentus, atliekant individualius pusiau struktūruotus ar struktūruotus interviu su projekto leidinio kūrėjais, edukatoriais, mokymų vedėjais bei su kvalifikacijos kėlimo mokymuose dalyvavusiais pedagogais. Tyrimas buvo vykdomas 2022 vasario - 2023 balandžio mėnesiais. Toks ilgas tyrimo laiko tarpas dėl studentės pasiimtų akademinų atostogų.

Darbo metodai :

1. Mokslinės literatūros analizė ir interpretavimas.
2. Kokybinis tyrimas, pusiau struktūruotas interviu su Meno avilio projekto “Meno teisės, mano pareigos!” vedančiais ekspertais specialistais ir bendrojo ugdymo mokyklų pedagogais iš visos Lietuvos.
3. Kokybinė empirinio turinio analizė ir interpretacija.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro šios dalys : santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, teorinė darbo dalis, kurioje nagrinėjamas medijų aktualumas švietime Lietuvos pasaulio bei Lietuvos kontekstuose. Taip pat teorinėje dalyje išryškinti legitimumo, kontrolės bei kūrybiškumo aspektai. Empirinio darbo dalyje dėmesys skiriamas autorių teisių žinių integravimui į mokymo(si) procesus situacijai per ekspertų specialistų bei pedagogų požiūrį, bandomi išgryninti pagrindiniai probleminiai šios temos laukai. Darbo pabaigoje pateikiamos diskusija, išvados bei literatūros sąrašas. Pateikti priedai - specialistams skirtas klausimynas ir vieno interviu transkripcija bei pedagogams skirtas klausimynas su vieno interviu transkripcija.

Mediju aktualumas ugdyme ir švietime

Pasak aiškinamąjį ryšių su visuomene terminų žodyno apibrėžimo - “medija, tai techninė komunikavimo priemonė ar kanalas, naudojamas informacijai kurti, kaupti, saugoti ir (ar) perduoti” (Lipskytė, et al., 2018, p.42). Medijų priemonės ėmėsi rasti su lyg rašytinės kalbos atsiradimu. Gutenbergo spausdinimo mašinos išradimas lėmė laikraščių, žurnalų, knygų bei komiksų atsiradimą. Pasak Klibavičiaus “Jeigu kultūrą suvoksime kaip žinių ir informacijos kaupyklą, tai rašto medijos atsiradimas yra pozityvus veiksnys, konservuojantis kultūrinę atmintį, padedantis ilgiau išlaikyti ir plačiau paskleisti norimą informaciją” (Klibavičius, 2013, p.135). Vėliau, jau XX amžiuje, žmonės pradėjo naudotis ir elektroninėmis bei skaitmeninėmis priemonėmis, tokiomis kaip - radijas, kinas, televizija, kompiuteriai, vaizdo žaidimai, internetas, elektroninės knygos, mobilieji telefonai. Visos šios medijos yra skirtos komunikuoti ir siųsti tam tikras žinutes. “Žinutėje gali būti pateikiama tam tikra informacija, faktai, patirtis, nuomonės, jausmai, mintys, įspūdžiai visomis įmanomomis temomis” (Braesel & Thorsten, 2018, p.17). Pasak leidinio “Medijų ir informacinis raštingumas Lietuvoje. Esamos situacijos analizė” medijų žinutes perduoda jų kūrėjai (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.17). Kiekvienas vartotojas turi galimybę net tik skaityti, bet ir kurti pranešimus, juos skelbti viešojoje erdvėje, taip formuoti žiniasklaidos priemonių bei socialinių tinklų turinį.

Dar daugiau nei prieš šešiasdešimt metų garsus mediju tyrinėtojas Marshall McLuhanas išleido knygą “Kaip suprasti medijas” (2003), kuri į lietuvių kalbą buvo išversta kiek pavėluotai, užtruko vos keturiasdešimt metų. “Nieko nuostabaus, kad nuo 1960-ųjų metų vakaruose šiuo klausimu literatūros atsirado toks didelis kiekis, jog kyla priešinga - geriausių veikalų atsirinkimo problema” teigia Gelunas (2007, p.16.). Vienas iš svarbiausių McLuhano teiginių, jog medijos yra žmogaus kūno ar jo veiksmų pratęsimas. Šis technologinio determinizmo teorijos atstovas teigia, jog visuomenės struktūrą ir kultūrą, net žmonių elgesį, emocijas ir jausmus lemia būtent technologijos. Taip seniai rašantis kanadiečių švietėjas, mokslininkas ir filosofas negalėjo nuspėti kaip atrodys šiuolaikinė mūsų technologinė realybė, bet labai puikiai nuspėjo apie šiomis dienomis kylančias grėsmes. Tuo labiau, pasak Geluno “jau XIX a. viduryje imamas pastebėti technologijų kaip žmogaus tęsinių poveikis paties žmogaus pasaulio, o ypač jo emocinio pasaulio, struktūrai” (2007, p.19).

“Svarbu pripažinti, kad medijos perteikia ideologines ir vertybines žinutes” (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.18). Kuriantys medijas ir apsprendžia koku aspektu bei koks turinys bus

atskleistas užkoduotoje žinutėje. Dažnu atveju pats medijų kūrėjas gali lengvai manipuliuoti emocijomis, valdyti visuomenės nuomonės, mases, todėl svarbu, kad žinučių adresatai gebėtų kritiškai atsirinkti bei atkoduoti juos pasiekiančią informaciją. Kritisnės pedagogikos atstovas Freire pabrėžė neišvengiamos ir lanksčios kaitos būtinybę :

Jei žmonės kritiškai nesuvokia savo laiko temų ir dėl to negali aktyviai įsiterpti į tikrovę, juos neša kaita. Jie mato, kad laikai keičiasi, patys yra nugrimzdę į tą kitimą, tad negali įžvelgti jo nepaprastos reikšmės. O iš vienos epochos į kitą pradėjusiai žengti visuomenei reikia ypač lanksčios kritiškos dvasios. Jei tokios dvasios nėra, žmonės negali suvokti svarbių visuomenės prieštaravimų, kai atsirandančios vertybės, bandydamos įsitvirtinti ir įsikūnyti, susiremia su besistengiančiomis išlikti ankstesnėmis vertybėmis (Freire, 2000, p.161).

Ryšių technologijos sparčiai vystosi visame pasaulyje, tobulėja. Remiantis 2020 metų oficialiosios statistikos portalo duomenis - asmenys nuo 16 iki 74 metų amžiaus, kurie naudojami išmaniaisiais telefonais Lietuvoje, sudarė 77,4 procento populiacijos⁴. Išmanieji įrenginiai tampa galingesni, vis labiau prieinamesni didesniai skaičiui žmonių, todėl nenuostabu, kad visoje informacijos gausoje gali būti lengva pasimesti. Darosi ypatingai svarbu suvokti ne tik medijų teikiamus privalumus (šaltinių prieinamumas, komunikavimo su visu pasauliu praplėtimas, naudingos informacijos gausa, kita), bet ir grėsmes (asmens privatumo užtikrinimas, saugus naršymas, populiaros kultūros nuomonės formavimo pavojai, manipuliavimas įvairiais informacijos šaltiniais, paslėptos potekstės ir kita). Būtent medijų ir informacinis raštingumas ugdo būtinąsias XXI amžiaus žmogaus kompetencijas - suprasti medijų vaidmenį visuomenėje, rasti, analizuoti ir kritiškai vertinti informaciją, išreikšti save bei kurti turinį įvairiose medijose (Jurgelionis, et al., 2015, p.4). Kaip ši metodinė medžiaga apibrėžia:

Ugdyti medijų ir informacinį raštingumą skatina UNESCO, kuri dėl glaudaus medijų ir informacinio raštingumo ryšio vartoja sudėtinį medijų ir informacinio raštingumo terminą, apimančią visas medijas ir žiniasklaidą (spaudą, radiją ir televiziją, kino filmus, reklamą, internetą ir kt.) ir kitus informacijos teikėjus (įskaitant bibliotekas, archyvus, muziejus), nepriklausomai nuo naudojamų technologijų (Jurgelionis, et al., 2015, p.4).

Informacinio raštingumo sąvoka apima labai platų spektrą įvairių žinių ir gebėjimų, tokiu kaip atrinkti, suprasti, vertinti, pritaikyti, kurti, saugoti ir pateikti informaciją analizuojant problemas ir priimant sprendimus, naudoti informaciją etiškai veiksmingai, skleisti naujas idėjas

⁴ <https://osp.stat.gov.lt>

ir pan. Informacinį raštingumą įvaldę žmonės geba kritiškai mąstyti, analizuoti informaciją ir panaudoti ją saviraiškai, savarankiškam mokymuisi, kūrybai. Tuo tarpu medijų raštingumas ugdo gebėjimus vertinti kasdieninius vaizdus, garsus ir pranešimus:

Medijų raštingumas apima šias kompetencijas: suvokti medijų vaidmenį ir funkcijas demokratinėje visuomenėje, suprasti sąlygas, kuriomis medijos gali atlikti savo funkcijas, kritiškai vertinti medijų turinį, bendradarbiauti su medijomis skleidžiant demokratiją ir išreiškiant save, turėti gebėjimų turiniui sukurti (ypač naudojant informacines technologijas) (Jurgelionis, et al., 2015, p.4).

Galime apibrėžti vieną ir pagrindinį UNESCO išskirtą MIR (medijų ir informacinių technologijų) tikslą - “suteikti visiems mokiniams kompetencijų saugiai naudotis medijomis, išreikšti save, formuoti pasaulėžiūrą ir dalyvauti pilietinės visuomenės procesuose per medijų kanalus” (Pedagogies of MIL, 2012, p. 12). Šių laikų mokiniams nebeužtenka vien savaime įgytų medijų raštingumo pagrindų. “Siekiant, kad kiekvienas galėtų efektyviai pasiekti, kritiškai vertinti ir kurti informaciją būti raštingas šioje srityje, reikia išugdyti visuomenės gebėjimus naudotis informacija ir ją teikiančiomis technologijomis” (Jurgelionis, et al., 2015, p.5). Neretai pastebime, jog darosi vis sunkiau vaikus atitraukti nuo mobiliųjų telefonų ekranų. Psichologė, daktarė Elizabeth Kilbey savo knygoje “Vaikystė tarp ekranų” mobiliuosius įrenginius, telpančius į delną, prilyginima tiksinčiai bombai. Pasak jos, toks nuolat, visur ir visada prieinamas įrenginys, daro įtaką vaiko smegenims, elgesiui, raidai bei svoriui, bendravimui (Kilbey, 2018).

Medijų naudojimas ir jų plėtros raida : pasaulinis kontekstas

Medijų kaitai ir augančiai reikšmei atskleisti svarbu išskirti Prancūziją iš Europos šalių. Būtent ši šalis tapo kino ir vizualaus meno lopšiu, kur dar 1922 metais vyko nacionalinė regioninių kino edukacijos skyrių konferencija (Offices régionaux du cinema educateur), kurios metu buvo pasiūlyta universitetuose rengti kino pedagogus. “Kino raidą į priekį vedė ir technologiniai išradimai, ir meniniai autorių užmojai, pradėta suprasti, kaip kinas gali fiksuoti tikrovę, supažindinti žiūrovus su kitomis kultūromis, kitokiais žmonėmis, fiksuoti svarbius istorinius įvykius, be to, kinu galima perteikti įsivaizduojamas istorijas, t. y. labai įtaigiai kurti savitą pasaulį ekrane”⁵ . Nenuostabu, jog buvo atrasta ir manipuliacinių įrankių – filmuose

⁵ https://www.didelimaziekranai.lt/_files/ugd/8aeea3_898adc13c0d34531a1b7bf9a5ccbab5c.pdf

pradėta reprezentuoti tam tikras vertybes, ideologijas, stereotipus, tad edukacija buvo neišvengiamai reikalinga ir štai jau 1936 m. Prancūzijos Švietimo lyga inicijavo „Kino ir jaunimo“ (Cine-Jeunes)⁶ judėjimo sukūrimą, kuris kvietė vaikus dalyvauti filmų diskusijose, lavino jų kritinį mąstymą ir meninį skonį, kūrybinius įgūdžius. 1975 metais Prancūzijoje buvo įkurtas IFACC institutas (Institute of Training for Film Culture Development), vėliau APTE (Audiovisual Media in Education for All⁷) ir štai 1983 metais garsus medijų edukatorius J. Gonnet su Prancūzijos švietimo ministerijos finansavimo parama įkūrė CLEMI centrą (Centre de liaison de l'enseignement et des moyens d'information)⁸, kuris iki pat šių dienų kelia tokius tikslus kaip kritinio mąstymo, tolerancijos ugdymas, naujovių įvedimas į mokymo(si) procesus, mokyklos ir medijų atotrūkio mažinimas. Nuo 1990 metų Prancūzijoje prasidėjo naujos programos integracija, kurios tikslas naujomis technologijomis skatinti ryšį tarp regionų mokyklų, kritinio mąstymo bei demokratinės visuomenės piliečio ugdymą. Manoma, kad mokiniai turėtų ne tik kritiškai suvokti ir vertinti medijų tekstus, bet ir suvokti, kokį poveikį jie daro supančiai tikrovei (Federov, 2008, p.62).

Didžioji Britanija vijosi Prancūziją ir kaip daugelyje kitų šalių, čia taip pat judėjimas prasideda nuo kino, o vėliau apima platesnį spektrą (spaudą, radiją, televiziją, vaizdo įrašus, reklamą, internetą). Čia yra keletas organizacijų, kurios sprendžia įvairias žiniasklaidos švietimo problemas. Tarp jų išsiskiria 1933 metais vyriausybės įkurtas Britų kino institutas (BFI - The British Film Institute). Švietimo skyrius daugelį metų veda konferencijas ir seminarus, mokymus mokytojams, atlieka išsamius tyrimus, leidžia knygas, vadovėlius, mokymo vadovus (Federov, 2008, p.57). 1988-1989 medijų švietimas taip pat tapo nacionalinės mokymo programos dalimi. Buvo užsakyti nacionalinio ir tarptautinio lygmens tyrimai, rezultatai publikuoti knygose ir akademinuose žurnaluose, vykdomos konferencijos, įvairūs seminarai, kuriamos programos. A.Hart iniciatyva buvo įkurtas Euromedia projektas, kurio tikslas buvo ištirti medijų švietimo padėtį Europos šalyse bei rengti kino ir medijų programa⁹.

Garsus britų rašytojas ir tyrėjas D. Buckingham savo knygoje “The Media education Manifesto” (2019) išskiria ilgalaikių ugdymo programų svarbą, kurios orientuotos ne tik “apie” medijas, o būtų suvokiamos daug plačiau. Autorius taip pat paliečia itin aktualią šių dienų

⁶ <https://cinejeunes.fr>

⁷ <https://www.apte.org>

⁸ <https://www.clemi.fr>

⁹ <https://euromedia.iafor.org/programme/>

dirbtinio intelekto (angliškai AI- Artificial Intelligence) temą. Savo internetiniame puslapyje¹⁰ jis publikuoja svarstymus, apie naują plagijavimo versiją, kurios beveik neįmanoma aptikti - ChatGBT (lietuviškai - dirbtinio intelekto pokalbių roboto programa¹¹). Pasak autoriaus ChatGBT, kaip lengvai prieinama sukčiavimo technologija, gali sukurti aukštos kokybės vaizdus bei tekstus, pagrįstus gana paprastais žodžių junginiais. Buckinghamas teigia, jog kyla daug naujų ir neapibrėžtų klausimų, kaip kūrybiškai panaudoti šias dirbtinio intelekto siūlomas technologijas medių edukacijoje, ir kelia mokytojų kompetencijų klausimą:

Knyga yra terpė, lenta - technologija. Tam tikra technologija gali atlikti tam tikras mechanines užduotis, įgalina mus giliau mąstyti. Jei išmoksime bendradarbiauti su technologijomis, vargu ar jos mums pakenks. Kyla klausimas, ar mokytojai gali išmokti kritiškai ir kūrybiškai naudotis technologijomis (Buckingham, 2023).

Didžiulį teorinį pagrindą medių plėtotei suteikė H. Lasswell, P. Lazarsfeldo ir jau anksčiau minėto M.McLuhano darbai. Būtent M.McLuhano veikale "Globalus kaimas" buvo išreikšta idėja, jog žmonės visame pasaulyje taps tarpusavyje susiję naudojant naujasias technologijas, galimybė akimirksniu perduoti informaciją iš bet kurios vietos, pasaulį sumažins iki kaimo dydžio, ir rašytinis (spausdintas) žodis taps prie išnykimo ribos. Pasak Klibaldičiaus "daugelis mokytojų į naujosios medijos teikiamus pasiūlymus žiūri labiau kaip į pramogą negu į ugdymą" (2013, p.138). Taip pat priduria, jog šiuolaikiniai mokiniai turi pranašumą prieš pedagogus, esti labiau išprusę medių atžvilgiu, ir senieji mokymo modeliai naujajai kartai tampa neveiksniūs:

Tačiau daugelis mokytojų, kurie yra senosios vizualinės kartos atstovai, didžiausia vertybe tebelaikantys spausdintinį žodį, turi nemažai investuoti, kad klasikinį aiškinimo metodą „kreida ir šneka“ (angl. *chalk & talk*) pakeistų naujomis ugdymo aplinkomis ir pagal išgales veiksmingai jas įvaldytų. Mokiniai vis labiau atmeta tokias mokymo formas, kurios skatina atkartoti iš anksto parengtus atsakymus (Klibavičius, 2013, p.141).

Medijos Amerikos žemyne iki šeštojo dešimtmečio vis dar vystėsi lėtai (Federov, 2008, p.58). Kanadoje, M.McLuhano gimtojoje šalyje, jo sukurta iniciatyva, buvo pritaikomas naujas terminas "ekrano edukacija". Aštuntajame dešimtmetyje medių edukacijos jautė valstybės remimo nepriteklių, nepaisant to, 1978 metais buvo įkurta AML (Association for Media

¹⁰ <https://davidbuckingham.net/2023/05/27/artificial-intelligence-in-education-a-media-education-approach/>

¹¹ <https://lt.wikipedia.org/wiki/ChatGPT>

Literacy) asociacija, kuri iki pat šių dienų, vienija daugiau nei tūkstančius narių, leidžia metodinius leidinius įvairiomis pasaulio kalbomis, rengia konferencijas, mokymo(si) kursus ir vykdo kitas švietėjiškas veiklas¹².

Australija taip pat yra viena pažangiausių šalių medijų švietimo srityje. Čia medijų studijos numatytos visų Australijos valstijų mokyklų programose, o pedagogai susivienijo į profesinę asociaciją ATOM (Australian Teachers of Media¹³), kuri leidžia žurnalą METRO, knygas, nuolat rengia konferencijas, kuria audiovizualines priemones ir kt. Medijų ugdymas iš esmės mokomas vyresnėse klasėse, nors pirmieji užsiėmimai ir prasideda pradinėje mokykloje. Svarbu paminėti, jog medijų dalykas yra integruotas su tokiais dėstomais dalykais kaip anglų kalbos pamokos, menų pamokos, technologijos ir kt. Dauguma Australijos mokytojų mano, kad medijų raštingumas yra būtinas mokymui(si), nes medijų švietimas yra kultūros sklaidos priemonė ir naujų žinių šaltinis (Greenaway, 1997, p.187).

Negalima paneigti fakto, kad JAV, nepaisant pradinio vangumo, ilgainiui tapo medijų kultūros lydere. Pasaulio informaciniame lauke dominuoja Amerikos spauda, radijas, o ypač kinas, televizija ir internetas (Federov, 2008). Nors iš pradžių žiniasklaidos švietimas JAV vystėsi ne taip intensyviai kaip Europoje, XXI amžiaus pradžioje matome brandžią Amerikos medijų pedagogikos sistemą, kuri su kitomis šalimis bendrauja per interneto svetaines, garsėja publikacijų ir konferencijų bei kitų edukacinių renginių gausa. JAV yra įsikūrę ir keletas pagrindinių medijų švietimo asociacijų. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje daugiau nei tūkstantis Amerikos universitetų pasiūlė daugiau nei 9000 kursų apie kino ir televizijos programas (Bagenova, 1992, p.73). Dešimtojo dešimtmečio viduryje didėjant medijų švietimo prestižui, medijų švietimas buvo įtrauktas į 12 valstijų medijų standartus (Kubey, 2000, p.9). Tačiau praėjus 10 metų – iki 2004 m., valstybių, kurios oficialiai pripažino medijų raštingumą kaip mokymo programų dalį, skaičius išaugo iki 50. 46 valstijose medijų švietimas yra sujungtas su anglų kalba arba menais, 30 valstybių integruoja medijų švietimą socialinių mokslų, istorijos, pilietinių mokslų, ekologijos, sveikatos srityse. Profesinės asociacijos bando įtraukti medijų švietimą į valstybinius standartus (nors ir neprivaloma, bet laikomi pageidaujamais pavyzdžiais), nes valstybinių švietimo standartų priėmimas palengvintų sėkmingos žiniasklaidos švietimo praktikos sklaidą.

¹² <https://aml.ca/about/>

¹³ <https://atomvic.org>

“Dešimtajame dešimtmetyje JAV medijų švietimas buvo naudojamas kaip televizijos reformos strategija, sveikatos vertybių propagavimas ir kaip pasipriešinimo destruktiviems stereotipams priemonė daugiakultūrėje visuomenėje – kitaip tariant, kaip išplėstinis skiepavimo modelis, siekiantis apsaugoti auditoriją nuo žalingo žiniasklaidos poveikio” (Federov, 2008, p.65). Šiomis dienomis viešajame diskurse galima pastebėti vis dažniau sklindančią žinią ir apie žalingą kompiuterinių žaidimų poveikį jaunam žmogui. Amerikiečių raštingumo tyrėjas J. P. Gee, kuris tyrė kompiuterinių žaidimų ir mokymo(si) proceso sąsajas, teigia, jog norint palaikyti žaidėjo įsitraukimą, žaidimas turi būti „maloniai erzinantis“ (2008, p.36). Taip pat autorius išskiria pagrindinį kompiuterinių žaidimų pranašumą: pasak jo, formalusis ugdymas šiais laikais tampa per paprastas, primitivus, nebeįdomus jaunam žmogui, o štai kompiuteriniai žaidimai, kuriuose susipina įvairiausios mokymosi strategijos, kaip patirtinis, strateginis, kontekstinis ar mokymasis bendradarbiaujant, tampa įtraukiančiu multimodaliu mikro pasauliu, kuriame apstu kūrybiškumo, žaismo, inercijos, vaizdų ir judesių. Pasak autoriaus žaidimų metu yra ugdomos naujosios kompetencijos ir įgūdžiai, kurie lavina ne tik mąstymą ir koordinaciją, bet ir gebėjimą perskaityti bei suvaldyti multimodalų tekstą (Gee, 2008).

Svarbu dar kartą paminėti, jog didžiulę įtaką medijų švietimui daro UNESCO organizacija. Įkurta dar po antrojo pasaulinio karo ši organizacija šiandien ne tik prisideda prie pasaulio taikos ir saugumo stiprinimo vystant bendradarbiavimą tarp tautų švietimo, mokslo, kultūros ir komunikacijos srityse, bet ir ypatingą dėmesį skiria medijų ir informacinio raštingumo (MIR) temai visame pasaulyje¹⁴. UNESCO, kaip apibrėžiama oficialiame internetiniame puslapyje, pagrindinė misija yra pateikti išsamią MIR strategiją, kuri apima mokymo programą mokytojams, tarptautinį bendradarbiavimą, gaires rengiant nacionalinę MIR politiką ir strategiją, steigiant MIR universitetų tinklą ir kt.¹⁵

Vieno UNESCO seminaro metu gimė idėja sukurti InSEA (International Society for Education through Art¹⁶) organizaciją, kuri vienija viso pasaulio įvairių sričių meno, kultūros ir ugdymo specialistus: mokslininkus ir praktikus, mokytojus, akademikus, menininkus, muziejų specialistus, kultūros ir švietimo darbuotojus. Jie plėtoja kūrybinį, meninį ugdymą, edukacinius projektus per meninę veiklą, tyrinėja vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų kultūrinę raišką, poreikius ir galimybes (Musneckienė, 2008, p.36). InSEA organizacijos tikslas praplėčia UNESCO dėmesį ir

¹⁴ <https://unesco.lt/apie/unesco>

¹⁵ <https://unesco.lt/komunikacija-ir-informacija/mediju-ir-informacinis-rastingumas>

¹⁶ <https://www.insea.org>

kviečia plėtoti meninio ugdymo idėjas įvairiomis meno formomis ir būdais, užtikrinti meninio ugdymo tyrimų sklaidą, informaciją apie įvairias parodas ir vykdomus edukacinius projektus bei kviečia ugdyti jaunimą menu. Pasak E. Musneckienės “InSEA veiklos neapsiriboja tik vizualiniu menu, čia susipina dramos, muzikos, šokio meno kryptys” (Musneckienė, 2008, p.37). “Pasauliniame kongrese pristatytų mokslinių tyrimų problemų, temų ir diskusijų įvairovė parodė meninio ugdymo sampratą, kuri peržengia tradiciškai suvokiamas meninio ugdymo dalyko ribas ir apima platų socialinį kontekstą, kompleksiskumą” - teigia E. Musneckienė (2008, p.39). Taip pat nagrinėjamos skirtingos medijų temos varijuoja nuo meno įtakos jaunam žmogui iki ugdymo naujovių, metodikų bei praktikų sąveikos, ar mokytojų kintančių kompetencijų vaidmens.

Remiantis tarptautiniu OSIS (Open Society Institute – Sofia¹⁷) medijų ir informacinio raštingumo tyrimu, atliktu 2022 metais¹⁸, galima teigti, jog šiuo metu keturios lyderiaujančios šalys Europoje pagal medijų raštingumo indeksą yra Suomija, Švedija, Danija bei mūsų kaimynė Estija. Suomija vienareikšmiškai lyderiauja jau ne vienerius metus, tuo tarpu prasčiausiuose reitinguose esančios šalys irgi per daug nesikeičia - Turkija (36), Albanija (37), Bosnija ir Hercegovina (38), Kosovas (39) bei Sakartvelas (41). Kyla klausimas, kurioje vietoje pagal OSIS skalę yra Lietuva? 17 vietoje, šalia tokių šalių kaip Prancūzija, Ispanija, Latvija ar Lenkija. Plačiau panagrinėkime šalies lyderės, Suomijos gerąjį pavyzdį, kurį stengiasi perimti ir kopijuoti kitos valstybės.

Suomijos nacionalinė medijų edukacijos strategija buvo parengta bendradarbiaujant su švietimo ir kultūros ministerija bei nacionaliniu audiovizualiniu institutu, įtraukiant ir kitas įvairias suinteresuotas šalis. Pasak “Kurk Lietuvai” išleisto leidinio bendradarbiavimas tarp skirtingų sričių profesionalų, edukatorių bei sektorių, dalijimasis savo patirtimi, yra vienas esminių aspektų šioje strategijoje ir eina išvien su specialistų kompetencijų kėlimu, idėjų tvarumo ir nuoseklumo laikymosi, ar prieinamumo visoms amžiaus grupėms - vaikams, paaugliams, suaugusiems (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.3). “Praktiniame lygyje daugiausia tokių veiklų vyksta savivaldybių lygmenyje, kuriame pagrindiniai medijų edukacijos vykdytojai yra mokytojai, jaunimo darbuotojai, bibliotekų ir muziejų darbuotojai” (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.7). Taip pat į procesą įsitraukia ir nevyriausybinių organizacijų (NVO), asociacijų, kultūros įstaigų, religinės bendruomenės, žiniasklaidos atstovai, kita. Tokioje medijų edukacijų

¹⁷ <https://osis.bg/?p=666&lang=en>

¹⁸ <https://osis.bg/?p=4243&lang=en>

atstovų gausoje lūkesčiai keliami labai aukšti, tad nenuostabu, jog kai kurios medijų temos gali likti, anot tyrėjų, paraštėse, neįtraukiant vis naujų kompetencijų, tikslinių grupių ar jų pozicijų. Prie tyrėjų iškeltų iššūkių dar galima pridėti ir finansavimo išteklių trūkumą, regioninės atskirties galimybių neišnaudojimą, jautrių tikslinių grupių prastą integravimą, vis dar medijų sąvokos siaurą suvokimą, aiškios lyderystės trūkumą (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.6).

Medijų edukacijos srityje didžiulį vaidmenį atlieka bibliotekos. Suomija garsėja išvystytu tinklu, kuris pasižymi dideliu lankomumu bei efektyviu technologijų panaudojimu. Pasak „Medijų edukacija: užsienio gerosios praktikos“ leidinio (2020) - „bibliotekų įstatymas, kaip vieną iš bibliotekos pareigų, nurodo ne tik informacijos paslaugų teikimą, bet ir pagalbą informacijos naudojimo ir visapusiško raštingumo įgūdžių ugdymo procese“ (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.9). Toks įstatymas reiškia, jog bibliotekoms yra numatomas pakankamas finansavimas, kuris leidžia kviešti dirbti tam tikrus medijų specialistus, dirbančius bibliotekose nuolatos, bei įtraukti kitas organizacijas, į jau vykdomas edukacijas visoje šalyje.

Medijų naudojimas Lietuvos švietime

2007-2009 metais MIR plėtojimas Lietuvoje prasidėjo su „Informacinis raštingumas mokykloje“ projektu, kuris buvo skirtas 9-11 klasių mokiniams bei mokytojams. Didelė dalis numatytų projekte iškeltų tikslų buvo įgyvendinti ir štai Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro patvirtinimu, buvo praktiškai pradėta vykdyti „Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų programa“ (2006 metai). Nors programa, apėmusi keturias sritis (reklama, pramogų verslas, žiniasklaida ir internetas), buvo sustabdyta dėl lėšų stokos ir ekspertų pastebėtų trūkumų bei aiškios koncepcijos nebuvimo, tai buvo pirmas bandymas prisidėjęs prie medijų ir informacinio raštingumo iniciatyvų įvairovės. Lietuvoje taip pat buvo vykdomos „Saugesnis internetas“ (2005), „Kinas mano mokykloje“ (2005), „Medijų ir informacinio raštingumo ugdymas“ (2014) programos. Pasak L.Duoblienės vyksta ir kiti mažiau populiarūs projektai (medijų ugdymas integruojamas į vadovėlius, kitų dalykų programas), tačiau jie kol kas mažai viešinami ir girdimi (Duoblienė, 2009). Taip pat profesorė priduria, jog palyginus su Vakarų šalimis „vis tik pasigendama to drąsaus naujo požiūrio, kuris skleidžiamas kartu su kritinės pedagogikos ir kritinio medijų raštingumo ugdymu“ (Duoblienė, 2009, p.25).

Siekiant įgyvendinti pokyčius sumanioje visuomenėje, tarp NPP 2014-2020 metų prioritetų yra iškelti tikslai stiprinti tapatybę, pilietiškumą, atsakomybę ir bendradarbiavimą bei

skatinti žinių kūrimą, sklaidą ir panaudojimą (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020). Šie strateginiai tikslai, pasak leidinio, atspindi ir XVII Vyriausybės programoje. Vyriausybės programos įgyvendinimo plane yra išskirta 2.1. Kryptis „Darnios ir kūrybingos asmenybės ugdymas kultūros, meno ir švietimo priemonėmis, kuriant darnią pilietinę visuomenę ir veiksmingą darbo rinką“ (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020). Šios krypties tikslai turi būti pasiekiami skatinant mokymąsi visą gyvenimą, kuriant kūrybingumo ir kritinio mąstymo ugdymo modelius ir jų prieigą bei ieškant sprendimų ugdyti medijų ir informacinį raštingumą tiek mokyklose, tiek ir visuomenėje plačiąja prasme. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“, skiltyje „Sumani visuomenė“ yra įvardijami ilgalaikiai kultūros tikslai – stiprinti kūrybinę iniciatyvą ir veiklią visuomenę. Taip pat kurti tokią gyvybingą informacinę viešą erdvę, kurioje ugdomi individai gerbia laisvą spaudą, geba analizuoti ir vertinti.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog visose šiose programos didelis dėmesys yra skiriamas medijų naudojimui bei kritinio mąstymo kompetencijoms ugdyti. „Atsižvelgiant į žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo tyrimo rezultatus, komunikaciniai gebėjimai, apimantys ir kūrybiškumą, Lietuvoje siekia vos 2,9 balo iš 100, tad iniciatyvų šioje srityje trūkumas gali lemti žemų rodiklių tęstinumą” (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.27). Kaip pastebi teoretikas David Buckingham, “pasitelkiant medijų edukaciją siekiama išugdyti visapusiškas kompetencijas, kurios padėtų žmonėms suprasti ne tik spaudą, bet ir kitas medijų formas, kuriose naudojami vaizdai, garsai” (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.3). Medijų edukacijos į savo veiklas įtraukia gebėjimus dalyvauti kuriant ir rašant medijų turinį. Remiantis “Meno avilio” projekto “Dideli, maži ekranai” poveikio vertinimo ataskaita (projektinė veikla vykdyta 2020-2021 metais), buvo išryškinta, jog mokiniai medijų raštingumą pirmiausiai sieja su kūrybingumu (Šalaj, 2020-2021, p.14). Įvykdžius projektą buvo pastebėtas mokinių suvokimo pasikeitimas - medijų raštingumas tapo mažiau siejamas su ypatingų įgūdžių turėjimu ar „talentu“, mokiniams tapo aiškiau, kad gebėjimas kurti audiovizualinį turinį yra prieinamas kiekvienam(ai)” (Šalaj, 2020-2021, p.35).

Pasak Beinoriūtės ir Kondrotaitės atlikto tyrimo 2019-2020 m. laikotarpiu Lietuvoje “MIR ugdymo srityje veikė 34 suinteresuotos šalys, kurios vykdė 43 veiklas” (2020, p.18). Daugiausiai veiklų vykdė nevyriausybinės organizacijos (14), valstybinės institucijos (9) bei kultūros įstaigos (9) – daugiausia bibliotekos. Tyrimo metu buvo išskirtos pagrindinės veiklų auditorijos - vaikai ir moksleiviai bei mokytojai, bei pagrindinės veiklos - tiesioginių įgūdžių ugdymas (mokymų bei seminarų metu).

Viešajame sektoriuje aktyviai veikia Nacionalinė švietimo agentūra, kuri, finansuojama Šiaurės ministrų tarybos, parengė MIR metodinę medžiagą mokytojams. Išskirtas siekis šią temą integruoti į mokymosi procesą visuose mokymosi lygiuose, bendradarbiaujant su nevyriausybinėmis organizacijomis bei paruošti bendraamžių švietėjų programą. Užsienio reikalų ministerija ir krašto apsaugos ministerija didžiausią dėmesį skiria informacinės grėsmės, dezinformacijos mažinimui, didina atsparumą manipuliacijoms (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020).

Kultūros sektoriuje, aktyvų vaidmenį atlieka Lietuvos kultūros taryba (LKT), kuri 2014-2018 metais finansavo įvairius medijų ir informacinio raštingumo projektus (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.23). Lietuvoje gerai išvystytas bibliotekų tinklas įgyvendina „Prisijungusi Lietuva“ projektą. Lietuvos kino centras vykdo kino edukacijos projektus („Kino edukacijos ugdymo bazė“, „Kino klubas“, „Jaunojo žiūrovo kino diena“) ir jais plėtoja vizualinio raštingumo ugdymo procesus, lavinant moksleivių įgūdžius „skaityti“, kritiškai vertinti ir kurti vaizdinę informaciją (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.23). 2019-2020 m. laikotarpiu buvo įvykdytos 14 nevyriausybinių organizacijų iniciatyvų kaip : VšĮ „Meno avilys“, Pilietinio atsparumo iniciatyva (Civic Resilience Initiative), Lietuvos žurnalistikos centras, Vilniaus politikos analizės institutas, Media4Change, Lietuvos „elfai“, Skalvija, „Demaskuok“, „Būtent!“, „Atspari Lietuva“ bei kitos (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.25). Tuo tarp žurnalistinės iniciatyvos skiriančios dėmesį kritiškumo aspektams atliepiančią propagandą, dezinformaciją ir kitas informacines grėsmes, buvo suskaičiuotos penkios. Galima teigti, jog Lietuvoje vyrauja medijų raštingumo iniciatyvų įvairovė, įtraukianti įvairiausius sektorius tiek trumpalaikiams, tiek ilgalaikiams projektams. Pasak „Medijų ir informacinis raštingumas Lietuvoje“ analizės dokumento - daug iniciatyvų veikia projektinės veiklos principu. „Jų pasiekiamumą ir poveikį sunku įvertinti, todėl užtikrinti tvarumą, kuris yra itin svarbus MIR įgūdžių ugdyme, sudėtinga“ (Beinoriūtė, Kondrotaitė, 2020, p.27).

Svarbu išskirti 2020 metų pradžią, kada visą pasaulį sukaustė pandemijos apribojimai, mokymo(si) procesai bei edukacinės veiklos persikėlė į virtualią erdvę. Remiantis Vilniaus Universiteto išleista mokslinė studija „Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl covid-19 metu grėsmės bei galimybės ekosisteminiu požiūriu“ (2021) duomenimis „nuotolinis mokymas sukėlė daug sunkumų patiems mokiniams, jų tėvams ir globėjams, mokytojams ir ugdymo proceso organizatoriams“ (Jusienė, et al., 2021, p.200). Buvo pastebėta visų dalyvių skaitmeninių

kompetencijų stoka, neišspręsti virtualios erdvės akademinės etikos ar duomenų apsaugos klausimai, ekranuose praleidžiamo laiko kontroliavimo stoka. Nors mokytojams buvo atnaujintos techninės priemonės, dalis vaikų neturėjo tinkamų sąlygų kokybiškai dalyvauti pamokose, paaštrėjo skaitmeninės atskirties problema dėl pačių jautriausių mokinių grupių aprūpinimo mokymuisi reikalinga technine įranga ir kitos ūmios problemos. Galų gale buvo pripažinta, jog bendrojo ugdymo programos yra netinkamos ilgalaikiam nuotoliniam mokymuisi, nėra susiformavęs pakankamas mokinių raštingumas (Jusienė, et al., 2021, p.203).

Medijos bendrojo lavinimo mokykloje : autorių teisės

Šiomis dienomis ypatingai svarbu kalbėti apie legalių technologijų naudojimą pamokų metu. Svarbu suvokti, jog muzika, knygos, filmai, iliustracijos, piešiniai, fotografijos ir kita - visos šios pagrindinės mokykloje, internete ar bibliotekoje naudojamos medijos, turi savo kūrėjus, kuriuos privalome gerbti kiekvienas. Pasak AVAKOS autorių teisės specialistės Simonos Mikėnaitės - “dažnai autorių teisės pažeidžiamos dėl paprasčiausio nežinojimo, todėl norint keisti situaciją Lietuvoje, svarbu ne tik suteikti geras sąlygas legaliam intelektualio turto vartojimui, bet ir ugdyti visuomenės sąmoningumą”¹⁹. Kyla natūralūs klausimai - ar tikrai pedagogai bei mokiniai, mokyklos bendruomenė supranta, jog visa tai, ką skaitome, žiūrime ar klausome yra autoriaus sukurtas turtas, kuriuo naudojantis reikia laikytis tam tikrų taisyklių? Kokios jos? Ar pedagogai savo praktikoje nepažeidžia autorių teisių? Kaip mokiniai yra mokomi, apie pagarbą autoriams? Ir panašūs klausimai.

Legitimumas

Autorių teisės tai - taisyklės, kurios nurodo, kaip reikia elgtis su kitų ir/ar savo kūryba. Lietuvoje autorius bei kūrėjus atstovauja ir leidimus išduoda tokios ne pelno siekiančios organizacijos kaip : AGATA (muzikantai, aktoriai bei muzikos leidėjai)²⁰, LATGA (muzika, literatūra, audiovizualiniai bei vizualiniai menai, drama)²¹, AVAKA (audiovizualiniai kūriniai)²² bei GRETA (gretutinės teisės)²³. Pasak nacionalinės švietimo agentūros, Statauskienės parengtos metodinės medžiagos, tema „Intelektinė nuosavybė – integruojama tarpdalykinė tema. Teorinis

¹⁹ <https://www.didelimaziekranai.lt/post/autoriu-teises-paprasta-nusikalsti-ju-nezinant>

²⁰ <https://www.agata.lt/lt/>

²¹ <https://www.latga.lt/apie/>

²² <https://avaka.lt/kas-mes/>

²³ <https://asociacijagreta.wordpress.com>

modeliavimas pamokos planavimui“, sudarytos mokytojams švietimo tikslais, siekiant kūrybiškai panaudoti pamokų metų teorinį modeliavimą, taikant EUIPO²⁴ medžiagą, autorių teisės - “tai terminas, reiškiantis, kad autoriui tam tikroje teritorijoje suteikiamos išimtinės teisės kontroliuoti saugomų kūrinių panaudojimą” (Statauskienė, 2022, p.2). Autorių teisės apima dvi teisių rūšis: asmenines neturtines (teisė į autorystę, teisė į autoriaus vardą ar atlikėjo vardą ir kūrinio ar atlikimo neliečiamybę) ir turtines teises (susijusios su išimtinė teise kontroliuoti panaudotos kūrybinės veiklos rezultatus pvz.: kopijuoti, dauginti, išleisti, parduoti, skelbti internete kūrinius ir kt.) (Statauskienė, 2022, p.2). “Filmo viešo rodymo kino teatre, net ir anonsuojant jį kaip mokymo priemonę, įprastu naudojimu mokymo tikslais laikyti negalime <...> prisidengus mokymo poreikiais, negalima rengti mokamų koncertų, leisti literatūros arba meno kūrinių rinkinius, naudoti dailės, fotografijos kūrinius kaip iliustracijas leidiniuose, skirtuose neapibrėžtam skaitytojų ratui“ (Matulevičienė, 2004, p.51). Remiantis minėtu dokumentu, autorių teisių pažeidimai, kad ir kokie “maži” atrodytų iš pirmo žvilgsnio, pavyzdžiui - nenurodytas autorius ar šaltinis, fotokopijavimas saugomos knygos ir jos padarymas viešai prieinama, muzikos natų “padalijimas” klasėje ar pratybų sąsiuvinį kopijavimas, nedidelės muzikos kūrinio ištraukos įrašytos kompaktinėje plokštelėje, kurias mokytojas naudoja per muzikos pamoką pavyzdžiams iliustruoti, ar kita... gali grėsti ne tik skirta pinigine bauda, bet ir tam tikrais sunkesniais atvejais - laisvės atėmimas (Matulevičienė, 2004).

Pasak Vilniaus universiteto, komunikacijos fakulteto, publikuoto straipsnio “Nelegaliai platinamų knygų naudojimas Lietuvoje”, knygų ar kitų leidinių naudojimas dažnai sukelia nuostolių ne tik autoriams ar leidykloms, bet kelia grėsmę ir visos visuomenės kultūrai (Grigas, et al., 2021, p.86). Kyla didžiulė rizika, jog dėl patiriamų nuostolių, knygų ir kitų leidinių autoriai bei leidėjai neįgys pakankamai lėšų kurti naujam turiniui, ko pasekoje gali pritrūkti įdomios ir naudingos mokomosios medžiagos patiems pedagogams.

Pasak Grigo, Gudinavičiaus bei Černevičiūtės, dažniausiai nelegaliai naudojami muzika, filmais, programine įranga ar knygomis (Grigas, et al., 2021). Spinter tyrimo duomenis 2014 metais tik 3-4 procentai Lietuvos gyventojų sumokėjo už legalų, autorių teisių saugomą turinį, o 2017 metais MUSO tyrimo duomenis Lietuva užėmė ketvirtą vietą pagal nelegalaus turinio naudojimą globaliu mastu, Europos sąjungoje (Grigas, et al., 2021). Pasak LRT viešinto straipsnio pateiktų duomenų, laikotarpyje nuo 2019 metų iki 2021 metų bendras nelegaliose

²⁴ https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/web/observatory/faq-teachers-lt#faqanchor_LT

svetainėse besilankančių vartotojų skaičius sumažėjo net 52 procentais. Pagal vidutinį apsilankymų skaičių nelegaliose platformose, kuriose neteisėtai skelbiamas autorių teisių saugomas turinys, 2018 metais - buvome antri (pagal MUSO tyrimus), o 2021 metais Lietuva nukrito į penktą vietą²⁵. Tokį pokytį galėjo įtakoti vienas iš pagrindinių sprendimo ir susidorojimo su piratavimu būdas - blokavimas. Pasak Buzaitės ir Dambrauskaitės atlikto tyrimo - “šiuo metu pagrindinis autorių teisių gynimo būdas Lietuvoje, prieš neteisėtai platinamą turinį, yra prieigos prie interneto svetainių, kuriose talpinamas minėtas turinys, blokavimas” (Buzaitė & Dambrauskaitė, 2020, p.183). Žinoma svarbu pabrėžti, jog tokios priemonės nėra pakankamos, galutinės ar neprieinamos “ilgapirščių”. Internetiniams nelegalių platformų kūrėjams ir naudotojams pakanka tiesiog pasikeisti srities vardo struktūrą (angl. *Domain Name System*), modifikuoti naršyklę, pasikeisti VPN (angl. *Virtual Private Network*) ar kita (Buzaitė & Dambrauskaitė, 2020). Vis tobulėjančios technologijos, padidinusios intelektualio turinio sklaidą, integravimasis į žmogaus kasdienę veiklą didina edukacijos apie autorių teisės ir leistinių šaltinių naudojimo svarbą ir aktualumą. Buzaitė ir Dambrauskaitė pabrėžia, jog “dalis visuomenės, net nesupranta, jog užsiima piratavimo veikla internete, nes už naudojamą turinį susimoka ir jaučiasi teisėtai besinaudojantys turiniu, tačiau neatkreipia dėmesio, jog mokėjimus atlieka piratinių svetainių savininkams” (Buzaitė & Dambrauskaitė, 2020, p.194).

Tad kyla natūralus klausimas, kokie žingsniai jau padaryti Lietuvoje autorių teisių temoje? Per jaunos demokratijos laikotarpį (32 laisvos Lietuvos metus) autorių teisių tema mokyklose pradėta šnekėti sąlyginai visai neseniai. 2020 metais į Švietimo, Mokslo ir Sporto ministerijos patvirtintą informacinių technologijų pagrindinio ugdymo programą buvo įtraukta, jog 5–6 klasių moksleiviams aiškinama, kad yra mokamų ir nemokamų programų, kad Lietuvoje teisės aktai saugo informaciją ir duomenis nuo neteisėto naudojimo, aptariami informacijos pažeidžiamumo klausimai. “Naršydami internete mokiniai išsiaiškina, kas yra piratavimas, kartu su mokytoju jie aptaria piratavimo padarinius” (Buzaitė & Dambrauskaitė, 2020, p.198). 2022 metų “Medijų meno bendrosios programos įgyvendinimo rekomendacijos”²⁶ dokumente numatytos vos kelios valandos autorių teisių aspektams atskleisti. Nenuostabu, jog tokios vienos pamokos per mokslo metus, nepakanka norint ugdyti pagarbą autoriams mokykloje. 2021 metais,

²⁵<https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/1690205/lietuviai-maziau-lankosi-piratini-turini-skelbianciose-svetaine-ese-rodo-tyrimas>

²⁶https://sena.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2022-10-10/BP%20JR_2022-12-27/Mediju-meno%20BP-VU-IR%202022-12-20.pdf

pasak švietimo portalo atnaujintose bendrose ugdymo programose, tarpdalykinių temų sąrašė “Intelektinės nuosavybės sampratos formavimas ir jos turinys” tema - tampa aktuali bei integruojamu mokymosi turiniu²⁷. Buvo organizuoti nuotoliniai susitikimai mokytojams “Pasitarkime kolega”, kurių metų išskirti penki žingsniai, kurių tikslas padėti suprasti ir suinteresuotomis grupėmis pasitarti, kaip formuoti intelektinės nuosavybės supratimą pamokoje. Vėliau, 2022 metais paruoštos dvi metodinės medžiagos, skirtos tarpdalykinės temos apie intelektinę nuosavybę diegimui mokyklose.

Viešoje erdvėje randame kritiškų pasisakymų, pavyzdžiui pasak Baškevičienės “daug problemų kyla ir todėl, kad patys autoriai gerai nežino visų autorių teisių subtilybių – ši sritis labai retai įtraukiama į mokymosi programas, tad edukacija rūpintis priverstos pačios autorių teisių organizacijos”²⁸, šiuo klausimu dažniausiai užsiima nevyriausybinės organizacijos, kurios ugdo nepakantumą nelegaliam, neteisėtam turiniui mokyklose.

2019 metais startavęs Meno avilio edukacinis projektas “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA) per kelis projekto etapus išleido pirmąjį metodinį leidinį 5-12 klasių pedagogams apie sąmoningą autorinių kūrinių naudojimą, įtraukė virš 400 Lietuvos pedagogų ir apie 1000 moksleivių į pagarbą intelektinei nuosavybei ugdančias veiklas - kvalifikacijos tobulinimo programą, metodinio rinkinio pristatymo renginius, kūrybines dirbtuves²⁹. Projektas, finansuojamas Lietuvos kultūros tarybos, dirba nuosekliai ir plačia apimti.

2021 metais Lietuvos kompozitorių sąjungos įsteigta viešoji įstaiga “Mano nata” parengė tris vaizdo pamokas mokiniams tema “Autorių teisės mokykloje”, kuriose atsakomi pagrindiniai klausimai - kas yra autorių teisės, kodėl reikia apie jas kalbėti, kaip teisingai nurodyti autorių ir kitus aktualius klausimus. Projektas “Autorių teisės: pažink, suprask, gerbk!” taip pat yra finansuojamas kultūros tarybos. Projektą įgyvendinant bendradarbiaujama su Lietuvos muzikos informacijos centru, Lietuvos muzikos mokytojų asociacija, Muzikos ir meno mokyklų vadovų asociacija³⁰. 2022 metais “Mano nata” pradėjo įgyvendinti dar vieną projektą “Muzika legaliai!”, kurio metu dirba su muzika kuriančiais moksleiviais. 2022 metais šios viešosios įstaigos iniciatyva pradėta publikuoti pirmoji tinklaraide „Muzikos autorių ir gretutinių teisių apsauga“, sudaryta iš šešių epizodų, kuriuose LATGA prezidentė Raminta Naujanytė, plačiau žinoma

²⁷ <https://duomenys.ugdome.lt/?mm/dry/med=158/1126>

²⁸ <https://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/kokie-autoriu-teisiu-pazeidimai-lietuvoje-dazniausi-1022790>

²⁹ <https://menoavilys.org/meno-teises-mano-pareigos/>

³⁰ <https://manonata.lt/autoriu-teises-pazink-suprask-gerbk/>

sceniniu slapyvardžiu “Bjelle”, bei LATGA muzikos skyriaus vadovas Paulius Sartavičius kalbina įvairius kūrėjus - nuo mokinių iki kompozitorių³¹.

2022 metais “Kino pavasario” kuruojamas projektas “Legalus kino savaitė Lietuvos mokyklose” sujungė Lietuvos miestuose gyvenančius pedagogus į virtualias konferencijas ir kūrybines dirbtuves, kurių metu buvo bandoma paneigti vyraujančius mitus apie turinio legalumą, pedagogai buvo kviečiami atrasti kino sąsajas su edukacija³².

Galima teigti, jog visos šios aukščiau išvardintos veiklos, skirtos šviesti visuomenę, mokytojus bei mokinius, augina pagarbą autorių teisėms, edukuoja, mažina nelegalių platformų naudojimo mastą ir kelia sveikas diskusijas. “Tikėtina, kad didesnis darbas aiškinant, kodėl tai yra nepriimtina, gali suteikti didesnę grąžą nei akcentavimas, jog yra „blogų“ žmonių, kuriuos reikia bausti” (Grigas, et al., 2021, p.95). Iš pirmo žvilgsnio autorių teisių taisyklės gali atrodyti labai sudėtingos, kontroliuojančios ar kitaip suvaržančios pedagogą, tačiau svarbu pabrėžti, jog šnekant apie mokymo(si) procesus, nekomercinį kūrinių panaudojimo būdą skirtą mokymuisi, apstu teisinių išimčių, kurios palengvina pedagogo kasdienybę.

Kontrolė versus kūrybiškumas

Duoblienės knygoje “Ideologizuotos švietimo kaitos teritorijos” autorė bando pagrįsti, jog “instrukcijomis suvaržytos mokyklos ir vienakrypčiai mąstančio mokinio ugdymo prielaidos slypi pačioje švietimo sistemoje, orientuotoje į kontrolę ir socialinę reprodukciją” (2011, p.70). Autorė remiasi Foucault aptarta kalinių ar kitų disciplinuojamų asmenų kontrolės idėja, kada patys įkalintieji, jausdami nuolatinį prižiūrėtojo žvilgsnį, patys savo atžvilgiu perima prižiūrėtojo funkciją, “tampa kontrolės ir disciplinavimo proceso sąjungininkais” (Duoblienė, 2011, p.70). Pasak profesorės, toks paklusnumas turėtų užtikrinti politiškai valdomus ir ekonominę naudą valstybei teikiančių individų ugdymą. “Toks procesas vykdomas reaguojant į švietimo valdininkijos leidžiamus dokumentus, kuriuose turinio perstruktūravimas ir struktūrinių dalių smulkinimas yra esminis įrankis apribojant ugdomųjų veiklą” (Duoblienė, 2011, p.72). “Švietimas - viena iš sunkiausiai reguliuojamų ir mažiausiai sėkmingų socialinio gyvenimo sričių”, teigia Duoblienė, taip pat priduria, jog dažnu atveju “politiniai veiksmai” yra naudingi kažkam, bet ne patiems švietimo dalyviams (Duoblienė, 2011, p.109).

³¹ <https://manonata.lt/autoriu-teises-pazink-suprask-gerbk-2-0/>

³² https://kinopavasaris.lt/lt/film-hunt-2022?fbclid=IwAR0Y_sOvXtdp0ARC_fcG-DkYrfOTVaZfKN0TEKJ9IkubkuUc4LmgZ3JoKkY

Mokyklai priskiriamas tarsi techninis vaidmuo, kuris atliekamas pagal aiškias instrukcijas vykdant konkrečias funkcijas. “Čia vietos laisvei beveik nėra” (Duoblienė, 2011, p.79). Tai atsiskleistų per vertinimo sistemas kaip - testai, pasiekimų įrašai, mokyklų raportai, paslėptos programos, ir visi kiti dokumentavimo ir egzaminavimo būdai. Tokioje mokykloje mokinys yra nuolat lyginamas su kitais, suvaržytas normų, nuolat kontroliuojamas jų laikytis ir atitikti keliamus reikalavimus. Tokioje mokykloje nebelieka laisvės, gyvo mokytojo ir mokinio santykio, atsiranda valdysena paremti ir su galia susiję santykiai. Tokie autoriai kaip M. A. Apples’as ar P. McLarenas, ar H. Giroux tokią mokyklos kontrolę ir besąlygišką disciplinavimą sieja su neleidimu atsiskleisti individualybei bei kūrybiškumui. Mokytojams - tiesiog nebelieka laiko kūrybiškumui, mokiniams - užgožiamas sąmoningumas. Čia, sekant Duoblienės mintimis, išsiskiria kritinės pedagogikos atstovas - Paulas Freire’as. Jis teigia, jog “kūrybiškumas neatskiriamas nuo kritinio sąmoningumo, priešinimosi bankiniam ugdymui ir dialogo” (Duoblienė, 2014, p.17).

Visai neseniai, 2022 metais, Lebedytės-Mačionienės atliktas kokybinis tyrimas pagrindžia šiuos teiginius. Tyrime buvo analizuojamos programos “Renkuosi mokytį” pradedančiųjų mokytojų patirtys. Buvo aptikta, jog mokykloje įsivyravę hierarchiniai santykiai, įvairaus tipo klastotės, pernelyg orientuojamasi į rezultatus, o ne į vaiko poreikius, išryškintos etikečių klijavimo problema ir kitos (Lebedytė-Mečionienė, 2022). Tyrime taip pat pabrėžtas ir galių santykis tarp administracijos, mokytojų ir mokinių. Šie santykiai, pagrįsti baime ir įtampa, didina abejingumą ir griežtumą, inciatyvumo stoka, ko pasekoje nebelieka šiltų santykių, mokykla tampa šalta įstaiga. “Žvilgsnis į mokinį tampa kaip į pinigus – reikalavimas rašyti geresnius pažymius, tėvų – vartotojų, mokytojų – paslaugos teikėjų vaidmuo, orientacija į mokyklos prestižą ir dokumentų „tvarką“, o ne į mokinius” (Lebedytė-Mečionienė, 2022, p.66). Pasak autorės, vis didesnis šių dienų spaudimas iš visuomenės, mokinių tėvų bei administracijos lemia tokį susikoncentravimą į mokymosi rezultatus, o ne autentišką ir kūrybišką procesą.

Štai prieš daugiau nei dešimt metų Nagrockaitės atliktame tyrime apie to meto naujausias (2008 ir 2011 metų) bendrojo ugdymo bendrąsias programas buvo aptikta, jog “nuobaudos ir atlygiai, veikdami per asmens baimes arba pasitenkinimą, formuoja tam tikras nuostatas ir pasirinkimus ugdymo turinio atžvilgiu, pavyzdžiui - mokomųjų dalykų hierarchiją ir motyvaciją juos mokytis” (Nagrockaitė, 2012, p.96). Viešoji nuomonė apie mokyklą, mokytojus bei jų apsisprendimus siaurinti ugdymo programą, yra formuojama taip pat netiesiogiai (pagal

nuobaudas ir atlygius), “panaudojant mokyklos reitingus ir mokinių galimybę įstoti į aukštąsias mokyklas” (Nagročkaitė, 2012, p.97).

“Ritualus mokykloje tyręs McLarenas mano, kad pagrindinis mokyklos tikslas – mokyti galios santykių, besireiškiančių įvairia veikla, atpažinimo techniką” (Duoblienė, 2011, p.83-84). Čia tampa labai svarbus kritinis požiūris, mąstymas, padedantis pasirinkti, akiai netikėti teikiama informacija. Duoblienė teigia, jog “būtent kritiškas žvilgsnis gali padėti vaduojantis iš veikiančio galios / žinojimo mechanizmo ir atverti naujus kelius opoziciniam diskursui” (Duoblienė, 2011, p.81).

Pasitelkdamas mikropolitiką, kuri yra labiau spontaniška, nenuspėjama, nepriklausoma ar asmeninė, mokytojas, anot Duoblienės analizuojamo Hargreaves, “gali dirbti vaisingai savo, o ne kitų primestu būdu” (Duoblienė, 2018, p.289). Dominuojančiai politikai - mikropolitika gali būti priešprieša, ar bent jau daryti palaiptinę įtaką:

Mikropolitika dažnai siejama su kolegialių sprendimų priėmimu, grupių veikla, konfliktų sprendimu, žemesnių grandžių įgalinimu, tuo būdu kolegialiai ir oficialiai, naudojant galiojančius strateginius dokumentus ir veiksmų planus, žingsnis po žingsnio keičiant mokyklos organizavimo kultūrą, tai dėl kritinės teorijos, kritinės pedagogikos, poststruktūralizmo teorijos, skirtingai nei organizacijų teorijos, įtakos mikropolitika suprantama kaip neformalus, savarankiškas, spontaniškas, kartais ir nesankcionuotas veikimas” (Duoblienė, 2018, p.290).

Kitaip tariant, mikropolitika ne esmingai priešinasi oficialiai politikai, o ieško būdų, kuriais galima būtų nuveikti tuos prasmingus veiksmus, kurie oficialios politikos nenumatyti. Tai akivaizdu iš G. Deleuze'o ir F. Guattari filosofijos, kuria remiasi Duoblienė. Mat Deleuze' or Guattari bei jų pasėkėjų edukacijoje požiūris į mikropolitiką siejamas su kūrybiškumo įtrūkiu. Tarsi galių ir drausmių struktūroje atsiradę įplyšimai, įtrūkimai, leidžia naujoms, gaivališkoms jėgoms, naujam ritmui ir dar nenumatytai tvarkai kurtis.

Pasak Kairienės atlikto tyrimo duomenų, “dominuojančiais mikropolitikos požymiais galima laikyti bendravimą ir bendradarbiavimą, autoriteto ir galios sąsają, tarpusavio santykius, švietimo politikos supratimą ir jos įgyvendinimą minimalistiniu organizacijos lygmeniu” (Kairienė, 2018, p.141). Mikrolygio lyderio elgesys rodo lyderio pasiryžimą kurti alternatyvią ar papildančią mokymo programą, kad būtų pasiekti organizacijos tikslai, dalyvaujant bendruomenės nariams, formuojant mokyklos mikroklimatą. Pasak Duoblienės :

Mikropolitika . . . yra iš vietinių iniciatyvų atsirandantis judėjimas, kuris subręsta dėl tam tikros jėgų sancaupos ir ima veikti po truputį per afektus į procesą įtraukiant ir kitus arba susisiejant su kitais, dauginantis, tokiu būdu kuriant tai, kas yra „iš apačios“ pribrendę, bet niekaip negirdima oficialiu instituciniu lygmeniu, o jei ir girdima, tai tuoj pat adaptuojama ir paverčiama „moline“ – negyva struktūra (Duoblienė, 2018, p. 294).

Svarstant būtent autorių teisių temos situaciją mokykloje, galime pastebėti, jog panašia iniciatyva „iš apačios“ ir yra veikiamas. Kaip teksto autorė nagrinėjo ankstesniame skyriuje - informacijos apie autorių teises mokykloje stinga, bendrose programose ši tema beveik neatsispindi, tad norint pabrėžti temos aktualumą, šiomis informacinių technologijų dienomis, belieka užduotis, kurią įgyvendinti gali tik nedidelė pedagogų grupė. Savarankiškai ieškodamas patikimos informacijos internete ar knygoje, įsitraukdamas į edukacinius mokymus. Pasak Duoblienės ir Garbauskaitės - Jakimovskajos, toks veikimas, kai sprendimai priimami lokaliai ir nieko nelaukiant bei niekam savo sprendimų nepranešant, siūlomas kaip perdėm nelanksčiais ir neracionaliais dokumentais pagrįstos ir nerangios politikos akivaizdoje (Duoblienė, 2022, p.8). Duoblienė savo knygoje „Pohumanistinis ugdymas. Dekoduoti“ plačiau nagrinėja mikropolitikos reikšmę ugdyme. „Turbūt nesuklysimė sakydami, kad ne viena edukacinė iniciatyva atsiranda pasitelkiant mikropolitiką, . . . turėdami tikslą organizuoti veiklą kitaip, savaip, būti mažuma, kuri nepriima daugumos žaidimo taisyklių, bet kartu ir neprotuoja“ (Duoblienė, 2018, p.298). Autorė taip pat priduria, jog panašios iniciatyvos ilgai neužsibūna ir galų gale būna įtrauktos į valstybinį aparatą dėl skirtingų ir įvairių priežasčių - finansavimo stokos, ugdymo nepripažinimo ar kitų.

Šnekant apie šių laikų mokyklą, kurioje apstu skirtingų medijų samplaikų, mikropolitika tampa legalia, kūrybiška veikla, kupina naujovių, gebanti uždegti ir motyvuoti ne tik mokytojus bet ir pačius mokinius. Toks įrankis, kaip socialiniai tinklai, leidžia kurti tvaresnį bei glaudesni tarpusavio ryšį, komunikuoti ir bendrauti, kurti edukacines erdves, taip pat socialinių tinklų interaktyviosios galimybės kuria įtraukaus mokymosi galimybes (Prakapienė, 2018, p.160). Naujosios informacinės technologijos leidžia pasiekti daug skirtingų žmonių per labai trumpą laiką, visose pasaulio vietose, plečia mokomojo dalyko iliustravimo galimybes, individualizuoja tokius procesus kaip kino žiūrėjimas, garso įrašų klausymas ir panašiai, gerina prieigą prie įvairių informacijos šaltinių (duombazės, archyvai, bibliotekų informacija, kita), sukuria erdvę naujiems kūrybiškiems formatams atsirasti. Pasak šių A. Hancocko (1998) išskirtų ypatumų, šios

naujovės atnaujins ugdymo metodus, leis greičiau ir kokybiškiau perduoti informaciją (Duoblienė, 2010, p.17).

Duoblienė savo straipsnyje “Šizoidinė mokytojų situacija: pavojus tapatybei ir kūrybiškumo prielaida” (2017) analizuodama šiuolaikinio mokytojo vaidmenį išskiria šizoidinės asmenybės portretą. Jis tarsi yra įstrigęs tarp standartiškai vertinimo “gero mokytojo” paveikslo (atitinkantis visus švietimo politikos reikalavimus), bei tarp kūrybiško ir iniciatyvaus mokytojo paveikslų. Autorė pasitelkusi Gilleso Deleuze'o ir Félixo Guattari filosofines išvalgas siūlo naują pedagogo paveiklo idėją - mokytojas amatininkas:

Tai gebėjimas kurti pasitelkiant savo vitalines ir aplinkos jėgas, gebėjimas dalyvauti atvirose dinamiškose sistemose, naviguojant tarp „chaoso“ ir „kosmoso“, apibrėžtumo ir neapibrėžtumo, gebėjimas kurti pasirenkant tarp pozicijų, judėjimą tarp skirtingų heterogeninių elementų, ne rikiuojant ir klasifikuojant juos, o kuriant iš prieštaravimų lauko perspektyvos (Duoblienė, 2017, p.11).

Toks mokytojas, pasak autoriaus, gebėtų auklėti šių laikų medijų apsuptą, sunkiai auklėjamą mokinį. Palikta vieta improvizacijai, nuolatinis procesų reflektavimas, buvimas tarp, rizomatiškumas, aktyvus veikimas ir kitų aktyvinimas, atsiverimas naujovėms, santykio su mokiniu kūrimas, mažinama atskirtį tarp judviejų, - visa tai gali padėti mokytojui keisti mokytojo, kaip neįdomaus, nuobodaus, suvaržyto bei siaurai mąstančio profesionalo, problemą. “Pagal Deleuze'ą, reikia atsiverti chaosui kaip kūrybos šaltiniui” (Duoblienė, 2017, p.18).

Įvertindami mokyklų kontrolės ir mokinių disciplinavimo aparatą ir galimus jo įtrūkius, randame ir galimybes kitokiai elgesio formai - labiau kūrybiškai ir improvizaciniai, nei pažodžiui paklūstančiai. Taigi čia matome dvipusį reiškinį: vienas - gerbiantis tvarką ir discipliną, o kitas - ieškantis įtrūkių naujovėms išbandyti. Apibendrinant “kiekvienas švietimo diskurso laukas ne tik formuoja reikiamą mąstymą ir elgseną, bet ir numato galimybes priešintis” (Duoblienė, 2011, p.81). Svarbu tik yra neprarasti nei kūrybinio, nei kritinio mąstymo, kvestionuoti ir analizuoti, reflektuoti aplink vykstančius procesus. Tokiame procese labai svarbus yra mokytojo vaidmuo, kuris “ne tik konstruoja, bet ir dekonstruoja, remdamasis esamais švietimo tektais” (Duoblienė, 2011, p.103). Perduoda informaciją ir savo patirtį mokiniams, kuria santykius ir taip įgalina kūrybiškai mąstyti tarp taisyklių, tarp kontrolės ir visų mokyklos bei švietimo sistemos sukurtų disciplinavimo suvaržymų. Tokiu būdu kontrolė ir kūrybiškumas ne supriešinami, kaip yra

pasakyta poskyrio pavadinime ir kaip teigtų kritinės teorijos atstovai, o abu kiek įmanoma produktyviau išnaudojami, kaip teigtų postmodernioji teorija.

Projekto “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA) atvejo studija

Projekto ir metodinio leidinio apžvalga

2019 metais startavusio edukacinio projekto tikslas - ugdyti pagarbą intelektinei nuosavybei ir sąmoningą autorių kūrinių naudojimą švietimo ir kultūros įstaigose, keliant pedagog(i)ų, neformalaus ugdymo atstov(i)ų, bibliotekinink(i)ų kvalifikaciją³³. Ši meno avilio sukurta edukacinė autorių teisių programa, bendradarbiaujant kartu su Lietuvos gretutinių teisių asociacija AGATA, yra finansuojama Lietuvos kultūros tarybos lėšomis. Visas projektas, sudėtas iš kelių etapų, kurių metų pagrindinis bendradarbiavimo tarp švietimo ir medijų edukacijos specialistų bei meno kūrėjų ir tyrėjų, uždavinys buvo sukurti leidinį, vadovėlį, skirtą 5-12 klasių pedagogams(ėms). Toks metodinis leidinys yra rekomenduojamas pilietinio ugdymo, etikos, lietuvių kalbos ir literatūros, užsienio kalbų, menų (muzikos, dailės, teatro, kino ir kt.), informacinių technologijų mokytojams ir kitiems besidomintiems autorių teisių tema (Bagdonaitė, et al., 2023, p.5).

Parengtas vadovėlis sudarytas iš kelių dalių - mokomojo filmuko, teorinės dalis apie autorių teisių pagrindines taisykles, pridėtas legalių platformų sąrašas, yra pateikta net dvidešimt pamokų idėjų su skirtingais individualiai pritaikomais metodais. Pirmasis metodinio rinkinio išleidimas (fizinis bei virtualus pavidalas talpinamas skaitmeninėje erdvėje) jau buvo redaguotas. 2023 metais leidinys pasipildė penkiais naujais menininkų ir tyrėjų sudarytais pamokų planais - edukacinėmis priemonėmis ugdytojams su jaunimą įkvėpusiais meno kūriniais ir jų atoriais (Bagdonaitė, et al., 2023, p.50).

Svarbu paminėti, jog mokytojų vaidmuo, kuriant šį metodinį leidinį, buvo ypatingas. Buvo tariamasi su iniciatyviais mokytojais iš visos Lietuvos dėl metodų rinkinio turinio, patrauklumo ir pritaikomumo, tik tada buvo kuriami visi aukščiau išvardinti mokymosi įrankiai. Kvalifikacijos kelimo autorių teisių temoje mokymų metu, skirtų mokytojams iš visos Lietuvos, gyvai ar pandemijos laikotarpiu nuotoliniu būdu įvykę mokymai buvo sudaryti iš dviejų dalių. Autorių teisių ir metodinio leidinio pristatymai, bei keletos metodų praktinis išskleidimas (vykdė skirtingi edukatoriai ar leidinio sudarytojai). Išklauius tokius mokymus, mokytojai buvo kviečiami praktiškai išbandyti ir pritaikyti metodus savo mokyklose, savo pamokose. Mokiniai

³³ <https://menoavilys.org/meno-teises-mano-pareigos/>

projekto metu (kartu su mokytojais) dalyvauja kūrybinėse dirbtuvėse, kurių metu yra kviečiami išbandyti ir pasimatuoti įvairias įdomias profesijas, tokias kaip - scenarijaus kūrėjas, operatorius, režisierius ar kita. Pasak meno avilio internetinės svetainės projekto aprašo - “nuo programos pradžios į pagarbą intelektinei nuosavybei ugdančias veiklas įtraukta virš 400 mokytojų ir 1000 mokinių, suorganizuota daugiau nei 20 MEMA metodų rinkinio pristatymo renginių įvairių ugdymo įstaigų pedagog(i)ų bendruomenėms”³⁴. Pasak projekto internetinio puslapio, 2023 m. rudenį bus įgyvendinami dar du akredituotos programos mokymų ciklai 50-ies pedagog(i)ų grupei.

Tyrimo metodologija ir organizavimas

Tyrimo metodologija. Siekiant iširti mokymo apie autorinių teisių integravimą į bendrojo ugdymo mokyklų medijų ugdymo(si) procesą situaciją buvo atliktas empirinis tyrimas, kurio metu buvo pasirinkta kokybinio tyrimo strategija. Pasak autorių V. Žydžiūnaitės ir S. Sabaliausko, kokybinio tyrimo metu koncentruojamasi į žmogiškąsias patirtis, individo asmeninę nuomonę, prasmes (2017). Gautai informacijai atskleisti buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu metodas. Kaip Kardelis pažymi, interviu yra lankstus metodas, suteikiantis tyrėjui galimybę pakomentuoti klausimus, juos papildyti (2016, p. 256).

Tyrimo eiga. Kadangi darbo autorė buvo pasiėmusi akademinės atostogas 2022 mokslo metais tyrimas atliktas dviem etapais. Iš viso apklaustos trys specialistės ir penkios mokytojos iš visos Lietuvos. Empirinio tyrimo vykdymo pradžia yra 2022 metų sausio 17 diena, kada vyko pirmasis pusiau struktūruotas interviu, kiek vėliau įvyko antrasis pokalbis su specialiste. Akademinės atostogos. Antras etapas vyko 2023 metų balandžio mėnesį, kada buvo atlikti interviu su penkiais mokytojais, dalyvavusiais projekte, bei dar viena specialiste. Prieš pradėdant interviu buvo gautas žodinis informantų sutikimas dalyvauti tyrime, visi tiriamieji buvo supažindinti su tyrimo tikslu. Su informantais dėl interviu laiko ir datos buvo susitarta iš anksto. Taip pat darbo autorė paaiškino, kad dalyvaujant tyrime, jų gauti atsakymai į pateiktus klausimus yra konfidencialūs.

Tyrimo instrumentai. Kokybinio tyrimo klausimynas specialistams buvo sudarytas dar 2022 metais sausio mėnesį, 2023 metais balandžio mėnesį vyko koregavimo darbai. Iš viso buvo paruošta 10 atviro tipo klausimų specialistams ir pedagogams.

³⁴ <https://menoavilys.org/meno-teises-mano-pareigos/>

Specialistų buvo klausiama ar jų nuomone autorių teisių žinių mokyklose yra pakankamai, kokius dar žingsnius reikia įgyvendinti, kad švietimo darbuotojai nestokotų žinių, kaip atrodo jų realus darbas bei pareigos, kokie kylantys sunkumai, susiję su metodinio leidinio kūrimu ir gyvais (arba virtualiais) kvalifikacijos kėlimo mokymais pedagogams per visus projekto etapus. Teirautasi kokios problemos ir klausimai mokytojams iškyla praktiniame darbe, koks pačių mokytojų bei mokinių projekto vertinimas ir poveikis. Klausimais siekta suvokti bendra autorių teisių žinių situacija Lietuvos mokyklose. Pokalbis buvo pabaigiamas plačiu klausimu - ar autorių teisių žinios išlaisvina, ar visgi suvaržo ir apkrauna mokytojus naujomis prievolėmis.

Antrasis klausimynas pedagogams, taip pat buvo sudarytas iš dešimties klausimų (2023 metai, balandžio mėnesis). Čia buvo pateikti atviro tipo klausimai apie pačių pedagogų motyvaciją ir priežastis dalyvauti MEMA projekte. Buvo klausiama apie jiems matytus, girdėtus projektus, susijusius su autorių teisėmis mokykloje. Taip pat buvo kviečiama pasidalinti, reflektuoti ir papasakoti apie projekto kokybę, lūkesčius, metodinio leidinio pritaikomumą pamokose, prašoma pasidalinti priminėmis reakcijomis į temą ir reakcijų pokyčiais. Buvo kviečiame apsvaistyti ir išgryninti, kokių dar žingsnių trūksta sklandžiam šios temos integravimui į mokymo(si) procesus ir buvo klausiama, ar šios temos iš viso reikia. Koks šiuose procesuose esti mokytojo vaidmuo, bei kaip jie pritaiko praktiškai įgytas žinias. Mokytojų interviu taip pat baigėsi tuo pačiu klausimu kaip ir specialistų interviu. Abu interviu klausimus galite rasti prieduose (specialistų interviu klausimai - priedas A, mokytojų interviu klausimai - priedas C).

Tyrimo dalyviai ir atranka. Tyrimo pradžioje, dar 2022 metais, buvo numatyta apklausti tik specialistus, tai yra metodinio leidinio teorinės dalies ir pamokų idėjas sukūrusius žmones. Labiau pasigilinus į leidinio MEMA - “Meno teisės, mano pareigos!” sukūrimo priežastis, įvykdžius pirmuosius interviu, darbo autorė suprato, jog būtina į tyrimo dalį įtraukti ir kvalifikacijos kėlimo mokymuose dalyvavusius pedagogus. Pagrindinė priežastis - būtent vadovaujantis šių dalyvių, mokytojų, išvalgomis bei poreikiais ir buvo sukurtas metodinis leidinys.

Interviu su specialistais. Nors prie šio projekto prisidėjo daugiau kaip 26 žmonės, savo srities specialistai, vesdami edukacijas mokiniams, mokymus mokytojams, kurdami leidinio teorinę dalį ir metodus, dizainą ar maketą, konsultuojant ar kitaip įsitraukiant į projekto veiklas,

buvo atrinkti trys skirtingų sričių specialistai, kurie dirbo tiek su metodinio leidinio kūrimu, tiek mokymų metu su mokytojais. Šių informantų tapatybė gali būti lengvai išaiškinta, todėl visi trys specialistai šifruojami S raide ir skaičiumi. Viena iš projekto organizatorių (S1), viena iš projekte dalyvavusių teisininkų, teorinės dalies sudarytoja ir pranešėja, bei metodinės medžiagos kūrėja (S2), viena iš projekto pranešėjų ir edukacijų vedėja (S3). Pirmasis interviu vyko gyvai, likę du interviu vyko nuotoliniu būdu, per zoom programėlę. Vidutinė pokalbio trukmė apie 50 minčių.

Lentelė nr 1. Tyrime dalyvavę specialistai.

Informanto koduotė	Dabartinės pareigos	Interviu data
S1	Nuolatinė “Meno avilio” centro darbuotoja, viena iš projekto “Meno teisės, mano pareigos!” koordinatorių ir vadovių.	2022-01-06
S2	Viena iš projekte dalyvavusių teisininkų, AGATA darbuotoja, projekto pranešėja edukatorė, teorinės leidinio dalies sudarytoja.	2022-01-13
S3	Režisierė, dėstytoja, kino edukacijų vedėja, viena iš metodinės medžiagos sudarytojų ir pranešėjų.	2023-04-20

Interviu su mokytojais. Nuo 2019 metų, MEMA programos starto, į projektą buvo įtraukta daugiau nei 400 pedagogų iš visos Lietuvos. Vienai projekto vadovei pasidalinus sąrašu, iniciatyvių ir į metodinio leidinio kūrimą įsitraukusių, mokytojų kontaktais buvo atsitiktinai išrinkti penki pedagogai, kurie ir dalyvavo pusiau struktūruotame interviu. Prieš interviu kiekvienas informantas buvo trumpai supažindinimas su tyrimo tema. Kadangi atrinkti mokytojai dirba ir gyvena Lietuvos miestuose ir miesteliuose, visi pokalbiai vyko nuotoliniu būdu, per zoom programėlę. Esant reikalui, buvo individualiai užduodami papildomi, patikslinamieji klausimai. Vidutinė interviu trukmė - 25 minutes.

Žemiau pateiktoje lentelėje (nr 2) pateikiama pagrindinė informacija apie tyrime dalyvavusius mokytojus:

Lentelė nr 2. Tyrime dalyvavę mokytojai.

Informanto koduotė	Dabartinės pareigos	Pedagoginė patirtis mokykloje, darbo stažas	Darbo vieta	Interviu data
M1	Lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, socialinė pedagogė, metodininkė	23 metai	Raseinių rajonas, Viduklės Simono Stanevičiaus gimnazijos	2023-04-18
M2	Dailės mokytoja, metodininkė	12 metų	Palangos Vlado Jurgučio progimnazija ir Kretingos r. Vydmantų gimnazija	2023-04-18
M3	Lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, etikos mokytoja	3 metai	Kaunas, Kauno Jono ir Petro Vileišių mokyklos	2023-04-18
M4	Istorijos mokytoja, metodininkė	29 metai	Panevėžio rajonas, Velžio gimnazija	2023-04-20
M5	Biologijos ir gamtos ir žmogus mokytoja	15 metų	Panevėžys	2023-04-27

Tyrimo etika. Remiantis V. Žydžiūniene ir S. Sabaliausku (2017) tyrimo metu buvo laikomasi šių etikos principų:

- Pagarba asmens privatumui, tyrimo dalyvių gerovės užtikrinimas.
- Anonimiškumo ir konfidencialumo principas.

- Tiriamieji bet kuriame tyrimo etape galėjo nutraukti savo dalyvavimą, turėjo galimybę neatsakinėti į jiems nepatogius, nemalonius klausimus.
- Tyrimo dalyviai buvo iš anksto supažindinti su tyrimo tikslu, jo atlikimo, duomenų panaudojimo būdais.
- Tyrimo metu, siekta nepakenkti tiriamajam.
- Tyrimo metu buvo laikomasi teisingumo principų.

Tyrimo duomenų rezultatai ir jų analizė

Projekto “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA) specialistų požiūris į autorines teisės bendrojo lavinimo mokykloje

Autorių teisių žinių svarba. Projekte “Meno teisės, mano pareigos!” pagrindinis dėmesys skiriamas skatinti autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugą bei ugdyti nepakantumą neteisėtam kūrinų naudojimui Lietuvos mokyklose, praktiškai integruojant šias temas į ugdymo procesą ir keliant pedagogų kvalifikaciją³⁵. Kaip jau buvo minėta anksčiau, projektas gimė tarsi “tuščioje vietoje”:

Kažkokių iniciatyvų, kur būtų pristatoma ir nuorodų pateikiama tikrai nebuvo. Iš to ir kilo šis projektas, subrendo idėja (S2).

Specialistė (S2) priduria, jog atsitiktinių pokalbių autorių teisių temomis Lietuvoje tikrai vykdavo, bet jie neturėjo aiškaus bei kokybiško turinio ar krypties:

Interesantai pavienes nesąmones darydavo, pvz: autorinių teisių viktorina Pakruojyje su programėle Kahoot. Ramini save visais būdais - “bet pala, kažkas šitą programėle tika surado, vaikams smagu žaisti, gal pirmą kartą gavo galimybę pažaisti su tokiu interaktyviu aparatu, ir panašiai”. Gal bent trupinys informacijos įkrenta į šitą vietą <...> deja Lietuvoje nesu mačiusi iniciatyvos, kuri būtų mane labai kažkaip pozityviai, gerą prasmę nustebinusi. <...> Tai viena iš priežasčių, kodėl mes, kaip organizacija, einame edukacijos link, bandydami spręsti šią problemą iš pagrindų ankstyvoj stadijoj (S2).

Gerosios praktikos tiesioginis kopijavimas iš užsienio šalių, pasak specialistės (S2), taip pat nėra opcija, mat skiriasi ne tik ekonominis raštingumas ar šalių kontekstai (S2), bet ir finansinės šalies galimybės, kaip išskyrė (S1), ar (S3) nuomone - skiriasi ir susiformavęs požiūris (S3):

Nėra tokio vienos šalies, kurios pavyzdį galėtume paimti ir tiesiog nukopijuoti. Dažniausiai būna skirtingi pavyzdžiai. Šiaip šnekant apie edukaciją ir švietimą didelis pavyzdys visomis prasmėmis būna skandinavų šalys. Ten viskas iš esmės vyksta kitaip. Ir aš pavyzdžiais labai atsargiai dalinuosi, nes na mes turime suvokti konteksto skirtingumą. Ta prasme viską apskritai. Kokiom sąlygom dirba pedagogai, kokia kultūra, ir lūkesčiai, kokios šeimos ir kokie vaikai ateina... Negali ant vandens ir ant smėlio po vienodą pastatą pastatyti, todėl ir tas

³⁵ <https://menoavilys.org/meno-teises-mano-pareigos/>

pavyzdžių naudojimas nėra tikslingas. <...>Skandinavų šalių edukacinis turinys visada patrauklus būna, bet lygiai taip pat ir pas mus tų kūrybinių momentų atsiranda (S2).

Pokalbių metu išryškėjo ir temos apie autorių teises naujumo bei aktualumo klausimai. Štai specialistės (S1) teigimu projekto pradžioje (apie 2019 metus) buvo sunku identifikuoti realų temos poreikį:

Rašant poveikio ataskaitą net vertintoja sakė, nu gal nedėkim čia šito (juokiasi). Kažkoks ne tai, kad abejingumas, bet jaučiau, kad tą projektą reikia kažkaip įrodyti žmonėm, kad jo reikia. Pirmais metais pasidalinus leidiniu, visai nesitikėjau, kad bus tiek daug pasidalinimų facebooke. Tokia ištiko pozityvi, netikėta reakcija. Dienraščiai įsidėjo. Žmonės aplinkui sureagavo (S1).

Sulaukę sėkmės, projekto kūrėjai bandė užfiksuoti, kas įtakoja lietuvių požiūrio į šios temos aktualumo kitimą. (S1) specialistė išskyrė gerėjančia finansinę šalies padėtį, spartėjančių interneto ryši:

Keičiasi, ir ypač dabar vyksta tas pokytis. <...> viską matom, visko norim. Ir natūralu, kad pradėdam galvoti kaip galima spręsti tam tikrus [išskylančius - darbo autorė] klausimus ir problemas (S1) .

Specialistė (S2) prideda:

Su ekonominiu raštingumu, mes susiduriame visomis prasmėmis, šalyje tikrai trūksta tokio ugdyto. Sakykim efektyvus disponavimas savo kūryba, ir iš kūrybos atsirandančiomis teisėmis, kaip intelektiniu turtu, reikia gebėti mokėti naudotis. Tai plačiąją prasme vienas iš ekonominio išprusimo aspektų sakykime (S2).

Trečioji specialistė (S3) išgrynina kūrinio autorystės klausimą kaip kritinio mąstymo, gebėjimo atskirti ir pasirinkti informaciją įgūdžio svarbą:

Čia labai susiję yra su fake news, melagienom leituviškai. Kadangi jei nešneki per pamokas apie autorius kūrinių, nekreipi visai į tai dėmesio, tu nežinai, ar kažkoks kūrinys turi autorių, ar neturi. <...> Tas domėjimasis autorium yra ne tik pagarba, bet ir pačiam naudinga ar nėra fiktyviai sukonstruota tai, į ką dabar žiūri. Man atrodo tai labai svarbu, visos šios vizualinės medijos svarbios. Ir kritinis mąstymas dar svarbesnis įgūdis, nei estetinis suvokimas ar skonis šiomis dienomis (S3).

Dar vienas svarbus aspektas, jog interviu metu, buvo išskirta ir legalaus turinio platformų stokos problema. Pasak specialistių, norint užtikrinti legalų autorių teisių naudojimą, turi būti

sukurtos tam tinkamos sąlygos - legalios platformos, kuriomis galėtų laisvai naudotis mokytojai:

<...> yra tikrai kažkas, ką reikia plėtoti. Ypač apie kokius filmus šnekant edukacinių bazių tikrai labai nedaug yra. <...> Bazių trūksta, kurias mokytojai žinotų <...> apskritai viskas yra žiauriai išsibarstę. Ir kaip jas atrasti mokytojams [legalias bazes- darbo autorė]? (S1).

Specialistė (S2) pritaria, jog plėtoti mokytojams lengvai prieinamas bazes tikrai reikia, ir priduria, jog gebėjimas ieškoti informacijos, naudotis įvairiais įrankiais yra būtinas šių dienų įgūdis, nes:

Esam labai išpindėję su lūkesčiu informacijai... Kažkur turėtų visa informacija būti. Visada filtruota, segmentuota, būtent ko reikia TAU. Tai [tokia informacijos paieškos sistema - darbo autorė] nelabai gali ištikti (S2) .

Specialistė (S1) pabrėžia institucijų kuriamų programų svarbą ir teigia, jog kvietimas domėtis autorių teisių tema turėtų ateiti būtent iš ten:

Toks kvietimas turėtų būti suteiktas iš aukščiau, programos, kažkas kita, kas kviestų domėtis. Ne kiekvienas mokytojas, užsiėmęs, dirbantis per nuotolį, dar turi laiko, motyvacijos ir noro papildomai mokytis kažkokios naujos temos (S1).

Visos trys tyrime dalyvavusios specialistės vieningai pritarė, jog mokykla yra būtent ta institucija, kuri turėtų net tik supažindinti su autorių teisių tema, bet ir vykdyti nuolatinę (tęstinę) autorių teisių temos skleidimo funkciją:

Būtent mokykla ir turėtų būti pirmas žingsnis, kas galėtų Edukuoti. Edukuoti plačiąją visuomenę gal yra toks labai sudėtingas uždavinys, bet nuo tokių jo... smulkesniu žingsnių tikrai galima pradėti (S3).

Metodinis leidinys 5 - 12 klasių pedagogams (-ėms). Projekto koordinatore (S1) pasakojo, jog pagrindinė vertybė, kuria vadovaujasi šis projektas yra bendradarbiavimas. Pirmas projekto etapas, dar 2019 metais, buvo skirtas ir prasidėjo nuo pokalbio bei mokymų būtent su Lietuvos mokytojais. Specialistė (S1) dalinasi išpūdziais iš kūrimo proceso sulaukus Lietuvos kultūros tarybos finansavimo:

Keliavome po mokyklas ir turėjome 45 minučių trukmės pristatymus apie autorines teises. Kai supratome, jog mokiniai ir mokytojai nelabai ką žinojo, tai buvo bandymas kurti metodinę priemonę, pačią pirmą <...> pamatėm, jog reikia kažkaip sustiprinti mokytojus ir įgalinti šioje temoje (S1).

Atsižvelgus į mokytojų poreikius, buvo bendradarbiaujama su savo sričių specialistais-teisininkais, edukatoriais. Buvo ieškoma tinkamos informacijos internete, bandoma suvokti reali temos aktualumo situacija. Dėja informacijos lietuvių kalba akivaizdžiai stigo:

<...> buvau radusi vieną, iš dviejų A4 formato puslapių, tuo metu išleisto ugdymo plėtotės centro užduočių lapus. Daugiau nieko neradau. Žinoma užsienio kalba radau nemažai informacijos ir tai aiškiai rodo, jog mes labai atsilikame, bent jau google paieškoje (S1).

2021 metais buvo skirtas antrojo etapo finansavimas, kuris padėjo didinti leidinio sklaidą, patobulinti bei plačiau supažindinti mokinius su autorių teisių tema ne tik per pedagogų vedamas pamokas, bet ir kūrybinių dirbtuvių metu:

<...> kūrybines veiklas, kada jie pasimatuoja autorių roles. Iš praktinės pusės pamato, ką reikia daryti norint pasinaudoti kitų sukurtais kūriniais savo kūryboje ir kokias teises jie patys įgyja, kai kažka nuveikia. Toks praktinis ir smagus momentas (S1).

Specialistė (S2) antrina ir pabrėžia svarbą nuolat atnaujinti žinias:

Be šito leidinio daugiau nieko nėra pedagogams ir mokiniams, dėl to jis ir buvo toks orientuotas. <...> Taip pat ar pasisiūlome ar patys paieškome naujų projektų ir taip visur dalyvaujame, stengiamės dalyvauti, kas yra susiję su autorių teisių edukacija. Jaučiame didelį interesą būti [aktyvūs šioje temoje - darbo autorė] (S2).

Pagrindinis iššūkis kuriant šią metodinę priemonę 5 - 12 klasių pedagogams buvo sunkios teisinės kalbos supaprastinimas į “suprantamą” teigia (S1):

Pamatėm, jog didžioji problema yra parašyti aiškiai ir suprantamai teorinę medžiagą. Tos pirmosios metodinės priemonės teorinė medžiaga pasirodė tokia sudėtinga, kad metodinė medžiaga niekada neišvydo dienos šviesos. Tiesiog mokytojai būtų išsigandę (S1).

Šiai minčiai pritaria ir kita informantė, dargi papildydama, kad vistiek reikiamos informacijos, norint galima rasti:

Yra autorių teisių vadovėlis, mano pačios dėstytojų rašytas studentams. Yra skiltis... Taip ten neversta iš teisinės kalbos, artimesnė suaugusiam žmogui. Tikrai galima susirast. Ir bibliotekoje rast galima, ir nusipirkt. Jei tau reikia - sėdi ir skaitai (S2).

Dar vienas išskirtas sunkumas - specialistų, gebančių tą sunkią teisinę kalbą performuluoti, perfrazuoti trūkumas:

<...> tema yra teisinė. Ir reikia labai apkramtyti, o specialistų daug nėra. Na ieškojom, kažkokių tarpininkų, kurie perfrazuotų kažkaip paprastai tą kalbą. <...> Autorių teisių

įgyvendinimas projekto neįmanomas be bendradarbiavimo su specialistais, teisininkais (S1).

Kita specialistė mano:

Tai čia teko bendrauti su komunikacijos specialistais, edukatoriais, ieškom bendrų sprendimų priėmimo. Taip radosi idėjos, koku būdu komunikuoti, kaip pateikti informaciją. Šitą reikėjo surasti... buvo labai įdomu, labai nelengva. Bet iššūkiškas fainas darbas (S2).

Svarbu paminėti ir pačių pedagogų skirtingą įsitraukimą. Neretai edukacijų pradžioje pedagogai būna nusiteikę kiek negatyviai teigia specialiste (S2), o kartais net ir pasyviai pasak specialistės (S1):

Būna tikrai etapų, kada mokytojai dalyvauja dėl varnelės. Tada ir ieškai interaktyvesnių kampų, galvoji, kaip juos užkabinti, kad atėję dėl varnelės - išeitų kažka naujo supratę, galbūt su susidomėjimu (S2).

Specialistės priduria, jog būtent išankstinių mokytojų nuostatų pasikeitimas (S1), pedagogų užnorinimas domėtis tema (S2) ir yra pagrindiniai tikslai dirbant šioje teisiškoje ir iš pirmo žvilgsnio atrodančioje sunkioje temoje:

Dirbti su mokytojais, kurie yra nusistatę prieš, netampa ambasadoriais, bet pradeda numatyti prasmę - tai manau yra labai gerai dirbti su įvairia auditorija, toks tikslas pakeisti nuostatas ir yra (S1).

Ar specialistės (S2) teigimu:

Na ir žinoma užnorinti, užkrėsti pedagogus, kad jiems smalsu ir smagu būtų įsitraukti į šią temą, kad joje dalyvautų ir jos nebijotų, ją mylėtų ir norėtų nagrinėti. Mes turime norėti gilesnės, platesnės, stipresnį pagrindą augančiam žmogui sukuriančios edukacijos ir nebijoti eksperimentuoti man atrodo. Nebijoti eksperimentuoti matuojantis rezultatus <...> Mokytojai kūrybiški žmonės, jau vat pabaigoje seminaro man nebereikia šnekėti, jie tarpusavyje pradeda spęsti iškilusius klausimus, problemas. Šitas man jau taip medučiu nusitepa (šypsosi) (S2).

Praktinių metodų - pamokų kūrėja (S3) priduria, jog gyvų edukacijų metu, pagrindinis tikslas įgyvendinimas kaip ir leidinio kūrimo etape. Tai atsispindi kaip pagrindinio iššūkio įveikimas - teisinės kalbos pateikimas supaprastinta kalba:

Man pačiai labai įdomu buvo klausytis, nes tikrai nebuvo pateikta informacija sausai ar neįdomiai, o pakankamai lanksčiai (S3).

Pats metodinis leidinys yra sudarytas iš teorinės dalies, kurioje nurodytos pagrindinės autorių teisių taisyklės, kam jos taikomos, ką daryti jei pats esi autorius arba nori panaudoti kitų

kūrėjų kūriniai, kaip juos teisingai panaudoti, apibrėžta kas gina autorių teises Lietuvoje bei aprašytos mokyklos aplinkoje vyraujančios teisinės išimtys, pateikti legalių ir mokytojams prieinamų muzikos, kino ir kitų platformų sąrašai. Specialistė (S1), pasidalino kūrimo etapais :

Vyksta trys mokymai projekto kontekste: suteikiame žinių, pristatome metodinę medžiagą, kviečiame vesti pamokas jų kontekste ir tuomet reflektuojame. [Mokytojai - darbo autorė] rašo, kas patiko, kas pasiteisino, o kas ne, pasiūlymus ir rekomendacijas. <...> Antro susitikimo metu orientuotasi labiau į aptarimą jų patirties ir naujų metodų kūrimą, leidinio korekcijas. Įsitraukiantiems mokytojams mes esame numatę simbolinį atlygį. Trečiaus susitikimas bus labiau sakyčiau orientuotas į pakoreguoto ir papildyto metodinio leidinio pristatymą (S1).

Gyvų edukacijų metu vienas iš pagrindinių klausimų, atliepiantis teorinės dalies pateiktą informaciją, ir vis pakartotinai išskylantis pedagogams, keliantis daugiausiai neaiškumų, yra susijęs su internetu: kas leistina ten įkelti ar pavišinti iš pamokos ar mokyklos gyvenimo, kokią informaciją, rastą internete, ir kiek jos gali naudoti pamokos ar renginio metu, bei panašūs klausimai:

“Tai mes nieko negalime dėti?” arba “O tai ką daryt, jei mes pasidarė norim įsidėti?”. Kiekvieno seminaro metu prieiname prie šito klausimo. Tai atsakymas labai paprastas - pamokoje naudoti gali, dalintis mokymo tikslais gali, bet ar reikia dėti į internetą ne savo daiktus? <...> Tai nėra pamokos užduotis - tai ir dėti negalima (S2).

Arba:

Toks pastebėjimas, jie vis klausdavo - “negi tikrai negalima to naudoti?”. Čia tikrai labai normalu man atrodo, nes autorių teisės tokia tema, su kuria nedažnai susitinkame (S3).

Antroji leidinio dalis skirta aktyviems metodams, praktiškai pritaikomoms pamokų idėjoms (Bagdonaitė, et. al, 2023, p.16). Šioje dalyje pamoka yra labai tiksliai aprašyta ir pateikta visa reikalinga informacija - tikslas, kokias kompetencijas ugdo pamoka, kokioms klasėms tai skirta, apibrėžta trukmė ir reikiamos priemonės, aprašoma pamokos eiga bei pateikiamos gairės pedagogui. Šalia to yra pateikiami ir patarimai mokytojui bei pasiūlymai temos galimam tęstinumui ateityje. Interviu metu specialistė (S3) pasidalina kaip realiai atrodė gyvos edukacijos ir antrosios dalies, metodinio leidinio, pristatymas mokytojams:

<...> tiesiog papasakoju apie porą iš metodų, kuriuos esame įtraukę, juos pristatau detalčiau, ir pristatau keletą pamokų. O likusius gali mokytojai pasižiūrėti jau patys. Ir tuomet klausimai <...> tikrai [teisininkė - darbo autorė] pristatinėjo paprastai ir aiškiai, ne per

bausmės prizmę, ko negalima daryti, bet iš pagarbos autoriams, jų kūrybai. Jos dalis labiau teisinė, o mano tokia praktiškesnė. <...> Matyt mano pusė paprastesnė pasirodė, gal aiškesnė, daug klausimų [mokytojams - darbo autorė] nekilo. Pasakoju, kokius pratimus galima daryti integruojant, kokias užduotis atlikti skirtingose pamokose ir panašiai (S3).

Svarbu paminėti, jog 2023 metais šis metodinis leidinys, sukurtas kartu su mokytojais ir įvairių sričių profesionalais specialistais, buvo atnaujintas ir praplėstas. Toks į ateitį orientuotas tikslas, nuolatos tobulėti ir atsinaujinti, vis iš naujo ieškoti ir pritaikyti kuo įvairesnius, šiuolaikiškus metodus, kyla iš kūrėjų (S1),(S2),(S3) ir kitų specialistų iniciatyvos, ir net vidinio kritiškumo, siekio sukurti tikrai naudingą ir reikalingą metodinę priemonę mokytojams:

Man atrodo, tas leidinys dar nėra tobulas, reiktų labai daug jį dar pagedaguot. Na toks ir tikslas, vis patobulinti (S1).

Arba:

Dabar tikslas dorai paskleisti ir pažiūrėti, kas iš to gavosi. Tada ant to statyti toliau. Sugrįžti, padaryti išvadas, pakeisti - įprasta anatomija. Dėmesio procesui kaip tokiam. Stebėti, ar veikia priemonės, ir žiūrėti, ar veikia (S2).

Autorių teisių žinių aktualumas ir vertinimas - mokiniai ir mokytojai. Interviu metu specialistams buvo užduodami keli klausimai apie mokytojų reakcijas bei jiems išskylančius pagrindinius klausimus ar problemas, susijusias su autorių teisių klausimais mokykloje. Tiek (S1), tiek (S2) specialistės pabrėžė, kad į mokymus susirenka labai skirtingi pedagogai iš visos Lietuvos, kartais net ir nusiteikę negatyviai autorių teisių temai, bet vienas iš esminių projekto uždavinių ir yra tą negatyvų požiūrį kiek įmanoma pakeisti:

Vieni žino, kiti nieko nežino, tretį nusistatę, jog bus labai sunku. Ką pastebiu iš pradžių būna nusistatę negatyviai (sunku, mokiniams neįdomu, nežinau, ...). Gale projekto mokytojai tikrai pripažįsta, jog išlaisvina ir nėra kažkokia baisi prievolė. <...> tikrai pradeda matyt tame prasmę (S1).

Specialistė (S2) priduria:

Natūralu, ne visi dalyviai turi motyvaciją įsitraukti. <...> O žinoma būna ir priešiška nusiteikusių pedagogų jau nuo pradžių <...> Pirmasis tas paklausimas su kuom jus asocijuojasi labai daug ką parodo. Vieniems su draudimais ir negatyviais dalykais - kažko čia negalima, bet mes ir nieko nežinom iš tikrųjų, viskas kažkam priklauso. Nieko negali daryti ir nieko nežinau aš.

<...> Ateina dažniausiai manydami, kad tas tabu labai didelis [kiek pedagogai laisvi naudoti pamokos metu informaciją iš įvairių šaltinių ir kur yra legali riba draudžianti įstatymiškai-darbo autorė] ir jiems daug dalykų negalima (S2).

Toks (S2) išskleistas išankstinis negatyvus požiūris ar nusiteikimas, pasak (S1), neretai kyla dėl pedagogų laiko stokos ar persidirbimo, darbo krūvio:

Ne kiekvienas mokytojas, užsiėmęs, dirbantis per nuotolį, dar turi laiko, motyvacijos ir noro papildomai mokytis kažkokios naujos temos. <...> Bet šitą temą, man rodos, galima labai lengvai atrinkti tam tikrais [besiformuojančiais naujais - darbo autorė] įpročiais (S1).

Dažniausiai kylantys klausimai pedagogams esti tiesiogiai nukreipti projekto teisininkei. (S2) teigimu, gyvo pokalbio temos susitikimuose varijuoja panašios, ir visos jos atliepiamos bei yra aprašytos metodinio leidinio teorinėje dalyje. Tokios kaip girdėtų faktų patikrinimas, pačių mokytojų kūrybos panaudojimas, mokinių darbų autorystės klausimai, medžiagos viešinimo klausimai ir kiti:

Na pavyzdžiui... “ar tiesa, kad septynios sekundės iš dainos galiu naudoti”? (S1).

Arba susiję su muzikos panaudojimu:

“Kodėl mes visur galime girdėti muziką, bet kažkas sako, kad už ją mokėti reikia, bet aš nieko nemokėjau” <...> “Tai su kuo čia dar tartis?” arba “tai ko čia man dar negalima? Liepiat daryti projektus, bet neleidžiat dėti į youtubą, tai apsispręskit”. <...> Kaip jiems patiems [mokytojams- darbo autorė], kaip kūrėjams apsisaugoti. “Ką man daryti, kaip juos apsaugoti, tuos savo kūrinius?” (S2).

Skaidrėse rodoma informacija:

“Jei rodau skaidrėse kažkokią iliustraciją, ar galiu ją naudoti?”. Taip, mokymosi tikslams galiu, bet privalai nurodyti autorių, jei lentelė ar dar kažkas, kas ne tavo kurta. <...> “Kaip nurodyti autorius reikia?” <...> Iš esmės tai - kam tas kūrinys priklauso, ar reikia mokinio atsiklausti, norint reklamuoti mokyklą ir dėti į kokį leidinį ar kažkur kitur ir panašūs klausimai (S3).

Susilaukiama ir itin negatyvios mokytojų reakcijos:

Ir dar būna retesnis momentas - “tai čia išprotėjimas, tie vaikai šventi, tai dabar ir autoriai jie, ko dar negalima su jais daryti?”. Tikrai labai nedažnas būna, bet dalinuosi, nes įstrigo ta neskaniąją prasme (S2).

Šnekant apie tokių susitikimų išliekamąjį poveikį pedagogams - kiekvienas gyvas susitikimas yra pritaikomas pagal išskylančius pedagogų klausimus bei poreikius. Nenuostabu, kad per vieną seminarą nėra įmanoma atsakyti į visus rūpimus klausimus, taip pat jų vis iškyla ir darbo praktikoje, pamokos ar pasiruošimo jai eigoje, tad specialistė (S2) pabrėžia, jog neretai sulaukia elektroninių laiškų ir skambučių jau po projekto suplanuotų susitikimų, kas tik įrodo temos aktualumą patiems pedagogams:

<...> dažniausiai labai susipina... mėgstam ir situacijas nagrinėti. Stengiuosi išdėstyti ir tada iš karto atsakyti į klausimus (žinoma pagal galimybes, laiko sąnaudas). Žiūriu lanksčiai, nes viskas priklauso nuo auditorijos. <...> mėnesį po seminarų sulaukiu laiškų ir žinučių su klausimais iš pedagogų, tuomet sprendžiame kartu iškilusias problemas, paskui jau praretėja tas kontaktavimas. Vat man aiškus toks patvirtinimas, jog kažkas girdi, supranta ir stengiasi keisti įpročius. Labai džiaugiuosi, kad nesibodi parašyti (S2).

Šnekant apie projekto poveikį mokiniams svarbu priminti, kad jiems autorių teisių tema atsiskleidžiama per mokytojų vedamas pamokas bei kūrybines dirbtuves :

<...> piratavimo mastas Lietuvoje toks aukštas, kad esame antri europoj ir taip toliau... Yra tokių įdomių faktų, bet klausimas, kiek jiems tokia informacija išlieka turbūt <...> jie prieš tai sudalyvauja mokytojų pamokose - tai gauna įvadą ir tada į jų mokyklas atkeliauja autoriai, ir pagal pasirinktą temą jie kuria kūrinius. Pamato, kad šitam kūrybiniam procese kiek yra daug persipynusių visokių dalykų susijusių su tuo, ką jie turėtų žinoti kaip kūrėjai, norėdami panaudoti kitų kūrinius (S1).

Specialistė (S3) priduria, jog mokinių pirminis įspūdis dažnai pasitaiko per daug nuvertinantis. Neretai tokia užduotis kaip sukurti vaizdo filmuką jiems pasirodo itin lengva, nereikalaujanti daug pastangų. Tik įsitraukus į projektines veiklas moksleiviai aiškiau suvokia, jog kūrybinis procesas reikalauja tikrai daug susikaupimo ir per akimirką nepasidaro:

Atrodo taip, jog tie meno kūriniai, labai paprastai padaromi ir nereikia įdėti daug darbo. <...> Toks požiūris tikrai gali lengvai susiformuoti, jei žmogus neturi savo aplinkoje kitų pavyzdžių, nelanko meno būrelių ir nesusiduria su tuo... toks ir lieka matyt požiūris. Nėra tai kažkas tokio [sudėtingo - darbo autorė] kaip automobilį apvogti, tą filmą parsisiųsti nelegaliai. Tai vat. Atrodo, kad nėra gera situacija. Manau tai susiję ne tik su pačiom autorių teisėmis, bet ir pačia iš esmės meno edukacija ir suvokimo, jog meno kūriniai nesidaro taip lengvai <...> Yra dar kur padirbėti. Nėra bereikšmis darbas dirbti su autorių teisių tema mokyklose (juokiasi) (S3).

Arba:

Universaliais dalykas ne iki galo tikiu. Kaip ir mokiniai - jei mokytusi tik iš vadovėlio, tai nelabai išeitų gero rezultato išgauti (S2).

Galime daryti išvadą, jog jei sausi faktai taip stipriai mokinių neveikia, su praktiniais užsiėmimais visai kas kita. Kūrybinių dirbtuvių nauda mokiniams akivaizdi - čia jie ne tik prisiliečia prie naujų specialybių išbandymo, bet ir per kūrybiškas veiklas įgauna naujų, su autorių teisėmis susijusių, praktinių žinių (S1 :

<...> kada filmuoja, kuria scenarijus ir taip toliau, tai yra savaimė mokinius labai įtraukianti veikla, kuri leidžia pasimatuoti įdomias profesijas, ir yra įdomus turinys, kurio mokykla ne visada gali pasiulyti, ir įdomi veikla, kuri gali sudominti mokinius ir žengti toliau (S1).

Specialistė (S3) paantrina:

Kalbėjimas apie autorių teisės gali labai praplėsti jauno žmogaus suvokimą, parodyti pagarbą kūrybai iš esmės. <...> Man atrodo, labai praplečia kontekstą, ribas tiek mokinio, tiek mokytojo (S3).

Visos trys tyrime dalyvavusios specialistės pabrėžia MEMA projekto naudą ne tik mokytojams, bet ir patiems mokiniams. Autorių teisių žinios išlaisvina individą ar pedagogą veikti:

Mano nuomone, bent jau mane, žmogų, kuris rengia prezentacijas, pranešimus žiauriai išlaisvina [autorių teisių žinių išmanymas- darbo autorė]. Nes kartais nežinojimas, ar galiu, ar ne. Tikrai kartais stabdo ir neretai nukenčia turinio kokybę, nes geriau nenaudoti - bus rami galva (S1).

(S2) nuomone:

Tų atsakymų atsiranda ir jie dažniausiai būna visgi išlaisvinantys. <...> Vis gi išlaisvinantis efektas absoliučiai ima viršų (S2).

Trečioji specialistė pabrėžia, jog autorių teisių žinių stoka gali sukurti nepatogias situacijas kūrybiškiems mokytojams:

Daug kas kyla ne iš piktavališko naudojimo tos medžiagos, bet iš nežinojimo ir nepagalvojimo. <...> Mokytojai - tie patys kūrėjai, kuria metodinius leidinius ir kitokius kūrinius. Išlaisvina, kad pralaisvina daugiau temų panagrinti, labiau susijusių su tokiu kasdieniu gyvenimu, net tik matematika ar literatūra, bet ir kaip dalykai veikia kasdieniniam

gyvenime. Tai manau mokiniui čia labai didelė nauda ir tada ir mokytojui didelė nauda, kad mokiniui yra naudos (S3).

Ateities vizija. Interviu metu paklausti specialistai, kokius dar žingsnius Lietuvai reikia įgyvendinti autorių teisių temoje, vieningai paminėjo MEMA „Meno teisės, mano pareigos!“ projekto sklaidos trūkumą. Pasak specialistų, nors ir šis, vis atsinaujinantis metodinis leidinys, kilęs iš tuštumos, bei kvalifikacijos kėlimo mokymai mokytojams, ir kūrybinės dirbtuvės mokiniams - visa projekto apimti, puikiai atliepia dabartinius pedagogų poreikius, bet stokoja didesnio projekto žinomumo (S3) ne tik mokyklų tarpe, bet ir viešajame diskurse (S1), todėl reikalinga ieškoti daugiau tinkamos projekto sklaidos būdų (S2):

Spaudoje žinoma galėtų dažniau girdėtis <...> Visų projektų tikslas yra apmokyti tam tikrą grupę žmonių, kurie po to žinias leidžia “žemyn”. Mokiniams ar kitiems pedagogams. Mes tikime, jog jis labai sveikas šis modelis (S1).

Arba:

Norisi didesnės sklaidos. Norisi, kad įgautų daugiau kažkokios inercijos, sukūpti plačiau. O jei ne, reikės ieškoti naujų būdų <...> Natūralu kad as esu subjektyvi, bet šitas projektas yra kažkas nerealaus. Tikiu, ir antraip nebūčiau tiek dariusi, ir tiek palaikiusi šito projekto. Tikiu, kad šiuo būdu galima [skleisti žinių apie autorių teises - darbo autorę]. <...> Sklaidos etapas yra vykstantis kol mes šnekam, dar procese, kol mes šnekam. Su sąlyga, kad dar pasistūmės sklaida, tai tokiu atveju turime tikrai pakankamą pagrindą autorių teisių edukaciją mokyklose (S2).

Mokytojų patirtys integruojant autorinių teisių žinias į mokymo(si) procesą

Dalyvavimo projekte priežastys. Informantai interviu metu buvo prašomi pasidalinti, kaip sužinojo apie šį projektą ir kodėl nusprendė jame dalyvauti. Didžioji dalis mokytojų (M1, M3 ir M5) projekte sudalyvavo atsitiktinai, gavus el. laišku siunčiamą kvietimą mokyklų administracijai, tiesiai iš Meno avilio organizacinės komandos:

Mes gavome pakvietimą registracijai ir tryse užsiregistravome (M1).

Arba:

Praeitais metais mokykla mus įtraukė į šį projektą kartu su mano dviem kolegomis. Mes visos sėkmingai baigėme projektą ir mokymus (M3).

Dalyvę (M2), pagal individualius kriterijus, atrinko pati mokyklos administracija:

Aš buvau atrinkta. Mokykloje mums aptarė ir pasirinko mus tokius jaunesnius, ne tuos senesnius, kurie jau nelabai nori nieko, metai adirbti jau, prieš pensijinis amžius (M2) .

Viena iš penkių apklaustųjų pedagogų Meno avilio organizuojamose veiklose dalyvavo jau nebe pirmą kartą. Ši dalyvė pabrėžė ir mokymų kokybę, ir lūkesčių atitikimą, ir pasitikėjimą organizacijos vykdomomis veiklomis:

<...> mums labai tinka ir atitinka mūsų lūkesčius. Tuo labiau dabar atsirenki ir žinai, kuria organizacija gali pasitikėti, tai vat ir dalyvaujam. Žinių atnaujinimo visą laiką reikia (M4).

Deja nė viena apklausoje dalyvavusi mokytoja Meno avilio organizuojamo projekto “Meno teisės, mano pareigos!” savarankiškai neatrado. Tai gali indikuoti, jog mokytojai per daug nekvestionuoja ir neišryškina autorių teisių temos pamokose, suranda jiems reikiamą informaciją internete ar kituose šaltiniuose, arba jos visai neieško ir tema lieka nenaudojama, paraštėse. (M1) teigimu internetas yra visagalis įvairiausios informacijos talpintojas:

<...> kartais kažką mėginam pasivogti, bet anksčiau jeigu sąžinė negrauždavo, tai dabar sužinojus [apie autorių teises - darbo autorė] - sąžinė graužia (M1) .

Pedagogės išryškino priežastis, kurios lėmė apsisprendimą dalyvauti Meno avilio organizuojamame projekte, bei kvalifikacijos kelimo mokymų naudą autorių teisių temoje. Naujų kompetencijų ugdymas:

Pagalvojau, kad tikrai pati dar turėčiau čia paaugdyti gerokai kompetencijas ir supažindinti pačius moksleivius su šia tema (M3).

Ar:

Kadangi mes organizuojame daug įvairių renginių mokykloje, taip kad įvairių šaltinių ir žinių mums tikrai reikia. <...> Turbūt pirmą kartą paaiškėjo, kodėl tai [autorių teisių žinios - darbo autorė] yra taip aktualu (M1).

Kelios mokytojos pabrėžė kolegų ar mokyklos administracijos palaikymą:

Tai va... pagal viską, turiu kolegas, kurie irgi domisi ta sritimi, sekame bet kurią informaciją, kokia yra, ir jeigu randam tinkamą projektą ar seminarą, mes visą laiką stengiamės dalyvauti <...> Mokyklos administracija skatina labai tobulėti ir domėtis visomis sritimis, tai mums tikrai nėra užkirstas kelias.<...> kai sudaromos sąlygos, mes ir naudojames(M4).

Arba kolegų palaikymas:

Nori visos [mokytojos - darbo autorė] labai dalyvauti. <...> Pas mus tikrai bendrai mokykloje kultūra tokia, kad tu pats renkiesi kur dalyvauji. Nėra tikrai jokios prievartos (M5).

Nors ir dvi mokytojos (M2) bei (M3) išryškino valdžios reikalavimą dalyvauti panašiuose projektuose, didžioji dalis tyrime dalyvavusių mokytojų teigė, jog tiek mokyklos bendruomenė, tiek kolegos noriai dalyvauja ir įsitraukia noriai, yra motyvuoti įgyti naujų žinių bei įgūdžių :

Tai dažniausiai kai atsiranda tokie projektai dažniausiai mes einam. Nori - nenori jau net kartais (juokiasi). Tenka (M2).

Arba išskirta negatyvi motyvacija:

Kažkokio entuziazmo nėra. Pas mus tokia politika tokia - viskas pateikiama raštu, yra paskiriama, kur tu turi dalyvauti (M3).

Autorių teisių žinios - privalo žinoti kiekvienas. Pasiteiravus mokytojų, ką jos žinojo iki projekto pradžios, apie autorių teisės, ar buvo pastebėjusios kūrybiškų iniciatyvų šia tema, ir pasidomėjus, ar jų nuomone autorių teisių temos mokykloje pakanka, visos vieningai, kaip susitarusius, teigė, jog jei ir suaugę - pedagogai visą reikiamą informaciją gali susirasti savarankiškai šaltiniuose, mokiniai tikrai stokoja žinių. Pasak (M2),(M3),(M4) mokytojų, autorių teisių tema yra visai naujas dalykas mokyklos ribose :

Aš galvoju, jog suaugusiųjų tarpe tai pakanka tos informacijos, nes plius minus, visi išsilavinę, mokslus baigę, žino, kas yra autorių teisės. Bet vaikų tarpe tikrai pasitaiko visko (M5).

Arba:

Po truputėlį pati pasidomiu. Aišku per kursus kažkiek mums informavo, bet aš galiu pasakyti taip - apie autorines teisės informacijos iš tikrųjų yra ganėtinai mažai. <...> anksčiau to nebuvo. Čai gal prieš keletą metų apie tai pradėjo kažkiek tai šnekėti (M2).

Kita mokytoja teigia:

<...> neteko matyti jokių pavyzdžių. Visiškai naujas dalykas tai buvo iki šio projekto (M3).

Mokytoja (M4) antrina ir išskiria metodinės priemonės naujumą:

Dabar po truputėlį žinių apie autorių teises daugėja, bet kad būtų pakankamai - tikrai, tikrai ne. <...> Tuo pačiu ir ta metodinė priemonė tokia pirma atsirado. <...> Tobulėti reikia, tai nėra mūsų sritis (M4) .

Paklausti mokytojai, koks pirminis įsivaizdavimas, šnekant apie autorių teises, užplūdo, teigė, jog iš pirmo žvilgsnio atrode ši tema yra labiausiai susijusi su menais:

<...> su menais, kažkokiais kūrybiškais dalykais, darbeliais. Nors autorinės teisės yra tikrai iš ganėtinai sausų dalykų sudarytos, todėl turėtų būti pritaikomos kiekvienoje pamokoje (M3).

Kita mokytoja pabrėžia, jog autorių teises galime atrasti kiekvienoje temoje:

Šiaip, bet kuriame dalyke, kada mokinys daro kūrybinį darbą, VISUR susiduria su autorių teisėmis, nes jie naudojami kažkokiu produktu, analizuoja jį, delioja ir panašiai. Labai daug kur yra [aktuali ši tema - darbo autorė] (M2).

Kitos pedagogės (M1) ir (M4) pabrėžė bei ypatingai akcentavo taisyklių ir privalomos tvarkos laikymąsi, net galimos bausmės ištikimą neteisingai naudojant autorių teisių žinias:

Taisyklės yra taisyklės - tvarka, nes pažeidus taisykles gali ir pats būti nubaustas (M1).

Arba :

Vos tik kažką padarysi - nusižengi, kažką kitaip padarai - nusižengi, negerai. Jei pavyzdžiui mokykloj renginiui panaudosis kažkokią dainą, ir ateis kažkas iš šalies. Viskas - nusižengei (M4).

Mokytoja (M2) išryškina aiškesnių, aiškiai aprašytų autorių teisių taisyklių poreikį:

Aišku mes remiamės "iš aukščiau" - iš direktorės, iš pavaduotojos, įstatymai irgi įtakoja. Aš dabar net pavardžių vaikų viešinti neleidžiu, jei mokykloje padarau parodą <...> Na.. kas leidžia vadovėlius? Mano klausiams vat jiems labiau. Jiems reikėtų užsiimti labiau, labiau parašyti, kas leidžiama, o kas ne. Nes mes kaip mokytojai vadovaujamės labiau tais mokyklos įstatymais, vadovėliais, na... internetu irgi taip pat (M2).

Galima apibendrinti, kad tyrime dalyvavusių pedagogų nuomone, autorių teises išmanyti turi kiekvienas mokytojas, vien dėl bausmės ar grėsmės galimybės sumažinimo neteisingai naudojant kitų kūrinius ar nesilaikant numatytų autorių teisių įstatymų. Nepaisant ar mokytojas veda menišką pamoką, ar ne.

Autorių teisės ugdymo aspektu - mokytojų vertinimas ir aktualumas mokiniams.
Mokytojų vertinimas. Vienareikšmiškai visi projekte ir šio tyrimo pokalbiuose dalyvavę mokytojai teigė, jog šis projektas jiems buvo labai naudingas, jie sulaukė atsakymų į savo klausimus bei išmoko daug naujų dalykų:

<...> buvo svarbu, ar aš rodydama kažkokį filmo fragmentą nepažeidžiu autorių teisių, nes visą laiką toks klausimas kildavo ir atsakymai būdavo labai įvairiapusiai. <...> Paprasčiau yra sužinoti iš profesionalų, nei kažkur pačiam informacijos ieškoti - tai užima labai daug laiko (M4).

Arba:

Tikrai daug ką sužinojau - kaip rodyti skaidres, kaip nurodyti nuorodas ir išnašas, daug kitų dalykų. Manau, kad mokymuose tikrai daug sužinojau, tuo, ką išmokau naudojuosi ir atkreipiu dėmesį ypatingai organizuojant būrelio veiklą, kada reikia fonogramų... kiek įmanoma elgiuosi garbingai. Perku knygutes su kompaktiniais diskais, kurie yra skirti mokyklinio amžiaus vaikams (M1).

Mokytojos (M2) ir (M5) išskiria mokymų aiškumą bei tvarkingumą :

Kai pasakojo, kur ieškoti informacijos, jei susidurtume ar sutiktume, ar kažkas įvyktų, kur kreiptis ir panašiai (M2).

Koncentruotai pateiktos informacijos svarbą:

Sudeliojama [informacija - darbo autorė] į lentynėles, o paskui tie metodai [pristatomi darbo autorė]. Man labai ir patiko, kad pusiausvyra yra, o ne taip kad faktai, faktai - žirniais į sieną (M5).

Paprašyti papasakoti kur ir kaip savo pamokose autorių teisių temą integruoja pedagogai pasakojo, jog naudoja skirtingus informacijos pateikimo būdus pritaikytus individualiai pagal pamoką ar tos pamokos temą:

Per žaidimus, per diskusiją, per įvairiausių mokinių projektinę veiklą <...> Pačioje mano praktikoje, lietuvių kalbos pamokose, tai dažniausiai autorių teisės pasireiškia per projektinius darbus ir knygų pristatymus. <...> Etikos pamokose tikriausiai per edukacinius filmus. Visada stengiuosi supažindinti, bent šiek tiek, su režisierium, pačiu autorium, kad jie turėtų tokią informaciją. Visada pajungiu filmus ne iš piratinių kažkokių išteklių (M3).

Mokytojos (M2) ir (M4) išskiria internete atliekamų veiksmų svarbą nepažeidžiant autorių teisių:

<...> jei mokinys atlieka kažkokį darbą ir naudojasi informacija, kurią ima internete (ilustracijas ar dar kažką) nuorodos pateikimas (M4).

Arba pedagogai tiesiogiai ima konkrečius metodus iš MEMA leidinio ir juos pritaiko, adaptuoja savo vedamoms pamokoms:

Labiausiai aktyviais metodais. Kur vaikai patys sugalvoja, ar ten minčių visi metodai, ledlaužiai. Gal tie labiausiai paveikūs ir buvo. <...> O paskui jau padėstai tą teoriją ir tada jau šneki, ką dar galima papildyti, pakeisti tarp viso minčių voratinklio. Viskas paprasta (M5).

Arba paties Meno avilio projektinės veiklos mokiniams metu:

Jie turi logotipą sukurti, tiek ieškoti paveikslėlių, kurie būtų laisvo vartojimo, arba juos už labai simbolinę mokesį būtų galima nusipirkti. Tai čia vienas iš būdų, kaip galima būtų na... supažindinti vaikus su tuo. Taip pat man dar teko didelė garbė ir galimybė į mokyklą pasikviesti šio projekto fotografą Artūrą Morozovą. Aišku tai tikrai nebuvo jo pagrindė tema, bet jis šiek tiek pakalbėjo apie autorines teises, kartu su mokiniais diskutavo. Tai čia irgi toks įdomesnis būdas apie tai kalbėti ir supažindinti mokinius renginių metu (M3).

Svarbu paminėti, kad “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA) projekto gyvuose susitikimuose dalyvavę mokytojai, atkreipė dėmesį į labai jaukią ir šiltą atmosferą, kuri įkvėpė ir dar labiau sudomino juos autorių teisių tema, paskatino kūrybiškai į ją žiūrėti bei dar labiau įtraukė į Meno avilio organizacijos veiklas:

Buvo labai malonu bendrauti su būtent projekto iniciatorėmis ir vykdytojomis. Išsiskyrė labai gerai aura. Sunku apibūdinti, bet po užsiėmimo jaučiausi tikrai gerai. Matėsi, kad patys užsiėmimai buvo vedami ne dėl pliusiuko ir tai labai stipriai jautėsi. Buvo ir prasmė, ir entuziazmas, buvome šiltai priimti. <...> Tikrai buvo akcentuojamas kūrybiškumas bei mokytojo ir mokinio laisvė <...> sakyčiau kad [ateities mokymų - darbo autorė] kartelė ganėtinai aukštai iškelta (M3).

Aktualumas mokiniams. Pedagogės atskleidė, jog dažniausiai autorių teisių temos mokiniams atsiskleidžia per įvairias projektines veiklas (M1),(M3),(M4) naudojant įvairią informaciją skaidrėse (M1),(M2),(M3),(M4),(M5) ruošiant kūrybiškas užduotis (kaip pvz.: filmukų kūrimas) (M1), ar tiesiog žaidžiant žaidimus, diskutuojant (M3),(M5). Taip pat autorių teisės akcentuojamos ir mokyklos renginiuose, įvairiuose konkursuose (M1),(M2),(M3) ar pamokos metu žiūrint ištraukas iš filmų, ar naudojantis kitais šaltiniais (M1),(M4),(M3),(M4), net pristatant pačių vaikų kūrybą (M2):

<...> bet jeigu, sutariam, kad neiškraipysime žodžių, laikysimės tam tikro turinio, kurį pateikė autorius, kad nekeisime nieko ir paaiškinu kodėl, tai vat tokie dalykai atsiskleidžia tokiuose renginiuose ir mes stengiamės to laikytis <...> Mokiniai labai dažnai gauna įvairių užduočių namuose, projektinėse veiklose, grupiniai darbai, rengia skaidres, ruošia filmukus, net

gi animacijas kuria, tai... jie negali būti tiesiog kopijuotojai arba internetiniai vagys (M1) .

Arba:

Aš ir pati, kai organizuoju konkursus įdedu lapą, kuriame vaikas pasirašo, jog jis sutinka, kad jo darbas yra jo darbas ir kad jis sutinka palikti darbą, bus saugomas ir neprašys honoraro (M2).

Viena mokytoja (M5) išskyrė, jog žinių, apie autorių teises mokykloje, tikrai nėra per daug. Taip pat teigė, jog vien žaidimai bei kūrybiški metodai yra nepakankama prieiga, nors ir kelia mokinių susidomėjimą šia tema:

Pavyzdžiui su kuriom klasėm aš esu dirbus, tai klausia vis, "o ko čia svarbu?". Vaiku tarpe reikia dar dirbti- arimai dar nenuarti - paprastai sakant (juokiasi) <...> Reiškiasi ir kūrybiškumas, bet ir nepamiršti tų visų taisyklių. Nes... vien tik vinguriuoti kūrybiškai pasimiršta ta esmė... pas mus yra pagrindas vis tiek, kas turi būti sudeliota, o kaip jau ten pateiksi... vis tiek kūrybiškai turi padirbėti. Nes nepriims vaikai vien taisyklių sąrašo - jiems neįdomu bus. Neklausys paprasčiausiai arba jei ir sėdės bukom akim tai kas iš to? Sau ir pasikalbėsi (M5).

Metodinio leidinio pritaikymas pamokoje. Tyrime dalyvavusios Lietuvos mokytojos, paklaustos ar pasibaigus projektui jau spėjo panaudoti metodinį leidinį savo pamokose, teigė, jog šis leidinys sudaro puikias sąlygas ilgai nesiruošus pamokai, pateikti mokiniams autorių teisių žinias įdomiais ir kūrybiškais būdais, jungiant skirtingas pamokas į vieną, visa tai individualiai pritaikant asmeniniam klasės poreikiui:

Man asmeniškai labai patinka ta knyga, viskas koncentruotai surašyta. Realus, apčiuopiamas, vat atsivertei - atsimeni, vat čiukšt ir gali eiti vesti pamoką. Nereikia n pasiruošimo, n priemonių, atsivertei - gali atsistot ir vest pamoką. <...> gauta literatūra - buvo tikrai geras paruoštukas pamokoms (M5).

Arba:

Mokytojas, kaip aš, kurio stažas mokykloje yra nemažas, į kiekviena metodinę priemonę žiūri [savitai - darbo autorė], prisitaikai taip pagal klasės lygį, pagal save,... labai retai, kad būna imi visą rekomenduojamą pamokos planą nuo pradžios iki pabaigos. Bet imi kažkokių fragmentus, galbūt iš kelių rekomenduojamų pamokų pasidarai vieną, ar kažkaip kitaip prisitaikai pagal poreikius (M4).

Viena mokytoja (M2) išsiskyrė pasakodama, jog visai neturi laiko pritaikyti leidinio savo pamokose, dėl laiko stokos, privalomos mokomosios medžiagos apimties ir temos naujumo :

Metodinio leidinio nespėjau dar panaudoti, pritaikyti savo pamokose, nes pas mus dabar toks mokykloje chaotiškas laikas, viskas keičiasi. Kai viskas keisis, mes tada ir galėsime įtraukti tai, ką išmokome. Bus įtraukta ir mokomoji medžiaga, o anksčiau to nieko [apie autorių teises - darbo autorė] nebuvo. O dabar po truputį įeina ir nelabai spėjama, ką taip greitai pakeisti. Mokomės pagal išleistus vadovėlius ir yra kas įdėta, tuo mes ir galime naudotis (M2).

Apie laiko taupymą antrina ir (M4) pedagogė:

Mes dabar mokytojai esam labai suinteresuoti savo laiką taupyti. Taip, tu gali susirasti informaciją sėdėdamas prie kompiuterio, ieškodamas - be problemų. Bet labai smagu, kad turi tikslingai, nueini, atsidarai, paskaitai (M4).

Svarbu paminėti, jog specialistų išgrynintas tikslas, nuleisti žinias “iš viršaus į apačią”, sukurti sąlygas dalintis gauta informacija mokyklos viduje, kaip mokytojų patirtys parodė - praktiškai suveikė. Visos mokytojos vežė metodinį leidinį mokyklos bendruomenės nariams nagrinėti ir pritaikyti, ir net kelios mokytojos (M1) ir (M5) vedė mokymus šia tema savo mokykloje, kalbino autorių teisių temomis kolegas mokytojų kambaryje “prie kavutės” (M1), (M3),(M4),(M5) ar net susilaukė mokyklos administracijos (M3) susidomėjimo:

Mes po to projekto darėm tokį pristatymą klasių vadovėms, sakėm, jog mus gali kviesti į pamokas, klausti jei bus kokių klausimų apie tas autorių teises. Patys prasivedinėjom tokias vat (M5).

Arba:

Pasidalinau aš su savo kolegomis ir leidiniu, iš kažkokiomis žiniomis iš projekto prie kavos puodelio, mokytojų kambaryje. <...> susidomėjimo tikrai iš kolegų buvo. Na svarbu pasakyti, jog ir iš administracijos susidomėjimo buvo. Tai vat reikia dalintis informacija ir skleisti (M3).

Kita mokytoja teigia atvirkščiai - sklaida nevyko:

Kiek pasišnekėjau su kitų mokyklų kolegėmis, tai pas juos tokių nėra. Tai arba žmonės, kurie dalyvavo, nevykdė sklaidos grįžę, ir galbūt nelabai atsakingai pažiūrėjo, arba tiesiog nepateko į tų laimingųjų būrį, kurie galėjo išklausti tokią informaciją (M1).

Kiti pedagogai bendradarbiauja bei diskutuoja kitomis mokytojams aktualiomis temomis, o "Meno teisės, mano pareigos!" projekte dalyvavę pedagogai tampa tarsi autorių teisių žinių ambasadoriais savo mokykloje:

Sako nu kolege, permesk savo lituanistine akimi skaidres, kurias rodysiu švietimo ministerijoje, ar palikau kokią klaidą. Na ir skaitant tikrai kartais būna, jog klausiu kur nuorodėlės, ar čia tavo yra? Iš kur čia paėmei? Tai susimetam, pasitvarkom skaidres. Taip būna (M1).

Veda diskusijas:

<...> mes dažnai tarpusavyje pasiginčijam, padiskutuojam [autorių teisių klausimais - darbo autorė] (M4) .

Paklaustos apie leidinio bei autorių teisių žinių mokykloje ateitį pedagogės antrino specialistėms - nuoseklumo ir sklaidos trūkumas yra tai, ko stokoja šis projektas. Mokytojos pridėjo, jog vien leidinio (kad ir koks jis naudingas būtų) nepakanka, reikia keisti, bei didesne apimtimi integruoti autorių teisių žinias į mokymo programas ir oficialiu lygmeniu:

Tai turėtų būti kaip pliusukas. Juk mokykla turi tam tikrą statistiką. Pavyzdžiui - yra mokykloje soc. pedagogas? Dedame plusą. Nėra? Dedam minusą. Yra žmogus išklauses šitus kursus ir gali dalintis su kitais? Dedam plusą. Nėra? Dedam minusą ir ieškom žmogaus, galimybės tam minusui tapti plusu (M1).

(M2) ir (M4) siūlo didinti tokių gyvų susitikimų, kvalifikacijos kėlimo mokymų skaičių:

Iš tikrųjų galėtų daugiau būti susitikimų. <...> Tokios paskaitos, kaip seminarai galėtų vykti reguliariai (M2).

Tikiuosi, kad tokių projektų dar toliau bus, nes mokytojams kyla daug klausimų, reikia, kad kažkas į juos atsakytų (M4).

(M3) išskyrė, jog reikia sparčiau ugdyti pedagogų kompiuterinį raštingumą, mat jis nepakankamas:

<...> na sunku suvokti autorines teises, jei esi tik "popieriaus žmogus", bent jau man taip atrodo. Nes viskas šiuo metu pereina prie skaitmenizacijos ir darbo skaitmeninėje erdvėje. Tai manau, kad tas kompiuterinis raštingumas tikrai labai svarbus autorių teisėms suvokti (M3).

Mokytojo vaidmuo. Pasiteiravus, kokį vaidmenį autorių teisių integravime į mokymo(si) procesą, atlieka mokytojas tapo akivaizdu, jog ši tema klasėje nebūtų aktuali ir naudojama, apie

ją kalbama, be pedagogo iniciatyvos jai suteikti reikšmės ir prasmės. Pasak tyrimo dalyvavusių apklaustųjų - mokytojas turi dar ir būti atsakingas, pats savo praktikoje pagal visas taisykles nurodyti šaltinius ir gebėti valdyti autorių teisių žinias, pamokose gebėti supažindinti mokinius su tinkamais bei legaliais šaltiniais, juos išmokyti teisingai naudotis ir nenusižengti esamiems autorių teisių įstatymams:

Ką jis moko, taip vaikai elgiasi. Jeigu mokytojas nekreips dėmesio ir Styvo Vonderio dainą pristatys kaip savo - jie tuoj pat panašius dalykus iškrės (M1).

<...> jei, kai reikia skaidres paruošti ar kažką kitą, jei jis nereikalauja tai nieko ir nebus. A ne taip? Juk nieko nebus. Iš bilekur imsi, iš bile kur darysi, tai nieko ir nebus (M5).

Arba mokytojas, kaip tarpininkas bei pagalbininkas:

Mokytojas yra tas, kuris rekomenduoja, supažindina, ir... peteikia tinkamą variantą. Ką ir kaip padaryti darbą, kad autorių teisės būtų nepažeistos. <...> Tuo labiau teisės pagrinduose supažindinimas su pačiais įstatymais, kurie yra. Kad žinoti, kur pasitikslinti galiausiai, jei kyla neaiškus klausimas (M4).

Autorių teisių žinios - išlaisvina ar apriboja pedagogą? Pedagogės paklaustos paskutinio interviu klausimo, kuris tarsi apibendrina visa šio tyrimo dalį, atskleidė, jog sužinojusios apie autorių teisės mokykloje jaučiasi daug drąsiau eksperimentuoti (M1),(M4),(M5), žino kur yra ribos legalių ir galimų veiksmų (mokyklos ribose) (M2),(M3),(M4) bei suprato šios temos aktualumą ir naudą ne tik sau, bet ir mokiniams. Paklaustos ar visgi ar autorių teisių žinios suvaržo mokytoją naujomis taisyklėmis, apriboja draudimais, ar išlaisvina, pedagogės teigė, jog atsakymas į šį klausimą varijuoja pagal žmogaus asmenybę (M3)(M4), jo požiūrį (M5) ar esamą aplinką:

Jeigu esi pilietis - tai šiek tiek apriboja, nes ne viską gali padaryti. <...> Na.. mane apriboja dėl to, kad na... nebepiratauji. O jei kartais ir papiratauji, tai labai grauzia sąžinė(M1).

Kitos mokytojos pasisakymas užfiksuoja ateities nuogąstavimą:

Ne kiek apriboja, kiek išlaisvina. Nes tada tu žinai, ką gali ir ko negali. Kad po to neįklimptum į kokias pinkles. Yra tikrai naudinga žinoti. Tie visi sutikimai, visos taisyklės ir apribojimai yra naujovė dabar, įdomu kaip ateityje bus (M2).

Mokytoja (M3) išskiria ir pasyvų bei priverstini mokytojų įsitraukimą:

Manau tikrai dalis mokytojų dalyvauja tokiuose projektuose dėl to pliusiuko ir yra priversti dalyvaut. O šiaip dalis mokytojų tiesiog yra labai pervargę, nemotyvuoti, nenori kažko keisti (M3).

Autorių teisių žinios neapriboja, o tik išlaisvina:

Man po projekto, liaudiškai sakant, nėra baisus tas velnias, kaip buvo nupieštas (juokiasi) <...> Jeigu aš išmokau mokinius nurodyti informacinį šaltinį, išnašas, tai aš tik gerą padarau. Manęs niekas neapriboja (M4).

Arba:

Aš tai manau, kad neapriboja manęs, kaip tik išlaisvina. Gali būti savimi. Gali duoti savo žinutę ir gali autoriaus žinutę duoti. Tikrai nemanau, kad mane apriboja (M5).

Kaip išryškėjo empirinėje tyrimo dalyje, specialistai akcentavo mokytojų išskirtas problemas tokias kaip - laisvo laiko domėtis autorių teisių tema trūkumą, teisinės kalbos sudėtingumą, lengvai pasiekiamos informacijos ar legalaus turinio platformų stoką, projekto sklaidos trūkumą, galimą išankstinį negatyvų pedagogų nusiteikimą, klaidų darymą ar autorių teisių pažeidinėjimą iš nežinojimo, taip pat išryškino, jog dažniausiai kylantys klausimai pedagogams yra susiję su internetu ir ten rasta informacija, kita. Tuo tarpu mokytojai drąsiai teigė, jog jiems informacijos apie autorių teises tiek internete, tiek kituose šaltiniuose, apstu, ją gali susirasti, nors ir stokoja laisvo laiko. Keliais nagrinėtais atvejais buvo užfiksuota, jog yra liepiama mokyklos valdžios domėtis autorių tema. Tuo pačiu pedagogai išskyrė ir akcentavo sukurto metodinio leidinio naudą. Jis ne tik padeda sutaupyti laiko ruošiantis pamokoms, bet ir suteikia kūrybiškų, naujų metodų rinkinį įdomiam pamokos turiniui autorių teisių temoje kurti.

Specialistų pasidalinimai išryškino, jog pagrindiniai klausimai, kylantis pedagogams, yra daugiausiai susiję su internetu pasiekiamą informacija - ką ir kiek galima naudoti pamokoje, kur ir kuo galima dalintis, kaip nepažeisti ar (mokyklos rėmuose) apeiti autorių teises bei panašūs klausimai. Vienas iš pagrindinių tikslų - bendradarbiaujant su pačiais pedagogais, savo sričių specialistais (tokiais kaip teisininkais ar edukatoriais, menininkais, kita), sukurti vis atnaujinamą ir tobulinamą produktą (metodinį leidinį, kvalifikacijos kėlimo mokymus bei kokybiškas kūrybines dirbtuves mokiniams). Pasak tyrimo dalyvavusių specialistų, tokiam tikslui pasiekti reikalinga didesnė projekto sklaida bei dalyvių pedagogų užnorinimas domėtis, smalsumo kurstymas autorių teisių temoje.

Mokytojų patirtys atskleidė, jog didžioji dalis mokytojų noriai dalyvauja ir įsitraukia į autorių teisių projektus dėl įvairiausių priežasčių - vieni vedami smalsumo ir asmeninės ambicijos tobulėti, kiti nori apsisaugoti nuo nepageidaujamų situacijų ar paprasčiausiai autorių teisių neišmanymo grėsmių, tretiems buvo paskirta dalyvauti projekte mokyklos administracijos. Dėl laisvo laiko stokos, užimto mokytojo grafiko, buvo pastebėta, jog dalyviai labai vertina koncentruotai pateiktą autorių teisių informaciją bei išryškina kaip didelį privalumą - turėti galimybę gyvai pasiklausti specialistų atsakymų, į jiems rūpimus klausimus ar panagrinėti iškilusias problemas. Taip pat didžioji dalis mokytojų teigė, jog formaliose mokymosi programose autorių teisių temos beveik nėra, derėtų programas adaptuoti ir keisti, įtraukiant kūrybiškus ir jaunam žmogui, mokiniui, patrauklius metodus, kurie yra siūlomi projekto “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA) metodiniame leidinyje. Taip pat svarbu pabrėžti, jog pedagogai pažymi didžiulį poreikį projekto tęstinumui, tikslingam ir cikliškam šios temos pasikartojimui.

Taigi apibendrinant atliktą tyrimą galima teigti, jog “Meno teisės, mano pareigos!” projekte dalyvavusių specialistų ir pedagogų požiūriai į autorių teisių temas aktualumą ir svarbą bei naudą, bendrojo lavinimo mokykloje, yra panašūs. Pasak tyrimo dalyvavusių informantų, autorių teisių išmanymas, gebėjimas jomis naudotis ir savo legaliais veiksmais pagarbos kūrėjams demonstravimas - juos išlaisvina, o ne suvaržo ar apriboja naujomis taisyklėmis.

Diskusija

Gauti empirinio tyrimo duomenys patvirtino teorinėje dalyje analizuojamą medijų aktualumo bendrojo ugdymo(si) procesuose problematiką. Gyvenant judančių vaizdinių pasaulyje ignoruoti, spartų informacinių technologijų tobulėjimą ir medijų besąlygišką skverbimąsi į visas kasdienines gyvenimo sritis, tiesiog neįmanoma. Vienas svarbiausių medijų teoretiko McLuhano teiginys, jog medijos yra žmogaus kūno ar jo veiksmų tęsinys, puikiai iliustruoja, jog viena svarbiausių šių laikų žmogaus kompetencijų yra ne tik gebėjimas suvaldyti vis kintančias technologijas, bet ir gebėti kontroliuoti šiuolaikines medijas. Gebėjimas rašyti ir skaityti, nėra vienintelė raštingumo forma. Toks formalus ugdymas, susidedantis iš mokinių, kreidos ir lentos, tampa per paprastas, primityvus ir nebeįdomus jaunam žmogui, kaip teigė Gee. Tai patvirtino empirinio tyrimo duomenys, kada buvo užfiksuota, jog mokiniai daug noriau įsitraukia į mokytojo siūlomas pamokos veiklas, kai į jas yra įpinamos technologijos.

Medijų ugdyme svarbu ir suvokti, ką raidžių dariniai reiškia, kokią žinią neša bei kokia paslėpta žinutė egzistuoja “tarp eilučių”. Tam informacinis raštingumas (gebėjimas atrinkti, suprasti, pritaikyti ir vertinti) bei medijų raštingumas (analitinis požiūris, savęs išreiškimas per medijas, medijų vaidmens suvokimas) kartu susijungia į MIR terminą (medijų ir informacinis raštingumas), kuris yra plačiai naudojamas švietimo atstovų. Svarbu vaikus mokykloje mokyti ne tik skaityti knygas, bet ir kino filmus, skirtingus medijų tekstus, kitus audiovizualinius kūrinius. Empirinio tyrimo metu buvo užfiksuota, jog jei MIR terminas buvo gerai pažįstamas mokytojams, autorių teisių tema Lietuvos mokyklose dar vis išlieka nauja, esti paraštėse.

Medijų teorijos atstovas McLuhanas teigia, jog visuomenės struktūrą ir kultūrą, žmonių elgesį, emocijas ir jausmus lemia būtent vis tobulėjančios technologijos. Empiriniame tyrime dalyvavę specialistai, dirbantys Meno avilio kuruojamose projektuose, pabrėžė kritinio mąstymo svarbą. Pasak specialistų būtent kritinio mąstymo lavinimas ir gali padėti atskirti medijų manipuliacijas ir melagienas, kurios lengvai veikia individo emocijas ir jausmus, atpažinti tikrąjį kūrinio autorių, nepasimesti informacijos gausoje. Pati medijų sąvoka yra sudėtinga ir labai plati, apimanti ne tik spaudą, radiją ar televizija, bet ir kino filmus, reklamą, internetą, socialinius tinklus, kompiuterinius žaidimus ir taip toliau. Empirinio tyrimo duomenys atskleidė, jog mokytojai savo praktikoje dažniausiai naudoja šias medijas: skaidres, paveikslukus, filmų ištraukas, muzikinius kūrinius, kūrybinių projektų metu pasitelkia video ir garso formatu pritaikomas medijas, kita. Pasak Klibavičiaus “ugdymo procese svarbu atrasti pusiausvyrą tarp

senųjų ir naujųjų medijų taikymo, nes elektroninė terpė nepanaikina nei rašto nei spaudos, tik kokybiškai išplečia šias komunikacijos technologijas” (2013, p.142).

Daugiau dėmesio skaitmeninei erdvei pasaulis buvo priverstas skirti po 2019 metų gruodžio mėnesio, kada Kinijoje buvo užfiksuotas pirmasis koronaviruso atvejis. Remiantis Vilniaus universiteto atlikta mokslo studija, suintensyvėjęs medijų vartojimas ne tik paveikė vaikų emocijas, elgesį, fizinę sveikatą, somatinius simptomus, bet ir išryškino nemažai švietimo ir ugdymo problemų, kompiuterinio raštingumo įgūdžių stoką. Mokymą perkėlus į virtualią erdvę yra svarbu suvokti ne tik medijų teikiamus privalumus, tokius kaip šaltinių prieinamumas, komunikavimo su visu pasauliu praplėtimas, naudingos informacijos ir mokymosi įrankių gausa, naudojantis socialinėmis medijomis bei kitomis platformomis, nenutrūkstama komunikacija tarp mokinio ir mokytojo, kita, bet ir grėsmes, tokias kaip asmens privatumo užtikrinimas, saugaus naršymo įgūdžiai, populiaros kultūros nuomonės formavimo pavojimai, manipuliavimas įvairiais informacijos šaltiniais, paslėptos potekstės ir žinutės, autorių teisių pažeidinėjimai ir kita. Empirinio tyrimo duomenys patvirtina, jog Covid pandemijos laikotarpis buvo sudėtingas ir patiems mokytojams. Dėl laiko stokos, ribotų išteklių, naujų reikalavimų, tėvų, mokyklos ar valdžios bei pačių mokinių lūkesčių, mokytojams nebeliko laisvo laiko domėtis naujomis temomis, sustojus pasauliui globaliu mastu, nebeliko ir galimybių dalyvauti kvalifikacijos kėlimo mokymuose, tobulėti. Ši teiginį patvirtina tyrimo informantų išreikštas nepasitenkinimas ribotomis formaliomis programomis, kuriomis privalo vadovautis ir laikytis nustatyto turinio, išreikštas laiko taupymo poreikis, virtualių mokymų per zoom (ar kitas programas) nepakankama ar nepatenkinama kokybė.

Kritinės pedagogikos ir poststruktūralizmo teorijos išskiria disciplinuojamų asmenų kontrolės ir manipuliavimo ja (Foucault) idėją. Mokykloje tai pasireiškia per griežtos tvarkos palaikymą, individualybės ir kūrybiškumo ignoravimą, hierarchišką mokytojo ir mokinio santykio kūrimą, apribojimą prievolėmis ir “iš aukščiau” primestomis taisyklėmis. Empirinio tyrimo dalyviai prieštaravo poststruktūralizmo teoretikų varžančiai nuomonei. Pasak mokytojų, tiek mokyklos administracija, tiek kolegijos noriai domėjosi ir pozityviai skatino įsitraukti į projekto “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA) veiklas, o projekto kuratoriai kūrė jaukią ir atvirą diskusijai bei asmeninių patirčių pasidalinimui tinkamą, mokymų atmosferą. Nors ir specialistai interviu pokalbių metu akcentavo išankstinį neigiamą mokytojų nusiteikimą ir temos sudėtingumo įsivaizdavimą, baimę, jog naujos informacijos niekur nepritaikys praktiškai,

pagrindinis specialistų tikslas buvo šį požiūrį pakeisti, pedagogus užnorinti domėtis autorių teisių tema, parodyti jos aktualumą mokymo(si) procesuose. Kaip rodo išryškintos mokytojų patirtys ir atsiliepimai, šis tikslas buvo sėkmingai pasiektas kvalifikacijos kėlimo mokymų metu.

Tiek mokytojai, tiek specialistai pabrėžia, jog žinių apie autorių teises mokykloje nėra pakankamai, bendrojo ugdymo programose ši tema atsispindi nepakankamai (remiantis reglamentuota švietimo, mokslo ir sporto ministerijos patvirtinta programa), autorių teisių tema užsiminama vos keliose pamokose, ko pasekoje, norint temą integruoti, mokytojai turi užsiimti edukacija savarankiškai, ieškant įtrūkimų nusistovėjusioje sistemoje. Kaip teigtų Duoblienė “tai mikropolitikos paieškos, kuria ne priešinamasi esančiai tvarkai, o veikiama greta esamos tvarkos” (2018). Gerbiant mokyklos taisykles ir įstatymus, valdžios potvarkius, bet tuo pačiu ir kūrybiškai įliejant naujoves pedagogas, nepraranda nei kūrybinio, nei kritinio mąstymo, nuolat kvestionuoja, analizuoja (bei to moko ir savo mokinius), reflektuoja aplink vykstančius procesus. Būtent kritinės pedagogikos teorijos atstovai ir kviečia reflektuoti savo veiklas, neleidžia užmigti ir pasiduoti nusistovėjusiai tvarkai, nuolat tobulėti ir kvestionuoti aplinką. Tyrime dalyvavę pedagogai akcentavo smalsumą ir nuolatinio mokymosi bei tobulėjimo visą gyvenimą poreikį. Tokia mokytojo savybė, pasak tyrime dalyvavusių specialistų, kuria stipresnį pagrindą augančiam žmogui.

Empirinio tyrimo dalyje mokytojai išryškino ir atsakingo mokytojo vaidmenį. Pasak jų, jei mokytojas neteisingai naudosis autorių teisėmis pamokos metu arba jų visai neakcentuos - taip pat darys ir jo/jos mokiniai. Toks mokytojas - amatininkas, gebantis kurti pasirenkant “tarp” poziciją, ir gebėtų auklėti šių laikų jauną žmogų, apsuptą įvairiausių skirtingų medijų. Mokytojas perduoda informaciją ir savo patirtį mokiniams, kuria santykius ir taip įgalina kūrybiškai mąstyti tarp taisyklių, tarp kontrolės ir visų mokyklos bei švietimo sistemos sukurtų disciplinavimo suvaržymų. Tokiu būdu kontrolė ir kūrybiškumas ne supriešinami, kaip teigtų kritinės teorijos atstovai, o abu kiek įmanoma produktyviau išnaudojami, kaip teigtų postmodernioji teorija.

Susiejant teorinę ir empirinę dalį, verta paminėti, kad teorinėje darbo dalyje buvo išskirta nemažai edukacinių projektų, kurie prisidėjo prie medijų integravimo į mokymo(si) procesus raidą. Svarbu atkreipti dėmesį, jog jei mokytojams medijų ir informacinio raštingumo projektai buvo ne naujiena, tai su autorių teisėmis susijusius projektais, apklaustieji tyrimo dalyviai, neturėjo kuo pasidalinti. Teorinėje dalyje pažymėta, jog ši tema yra nauja, tačiau dar nuo 2019 metų, kada buvo pradėtas vykdyti Meno avilio projektas “Meno teisės, mano pareigos!”

(MEMA) atsirado bent kelios iniciatyvos, skirtos autorių teisių pagarbai ugdyti mokyklos rėmuose. Toks mokytojų nesidomėjimas gali reikšti, jog mokytojai nemato prasmės toliau gilintis ir įvaldyti autorių teisių temą, suranda jiems reikiamą informaciją mokymuose, internete ar kituose šaltiniuose ir ja pasisotina, arba jos visai neieško ir tema lieka nenaudojama ir apleista, paraštėse. Kyla klausimas, kodėl mokytojai taip vangiai rodo motyvaciją pratęsti domėjimąsi autorių teisių tema? Peršasi pasvarstymas, jog tiek mokytojų, tiek specialistų akcentuotas užimto grafiko ir laiko taupymo klausimas gali daryti tam įtaką.

Nuostabą kelią Lietuvoje naudojamų nelegalių (piratinių) platformų naudojimo mastas. Remiantis teorinėje dalyje pateiktais statistikos duomenimis, nors ir oficialūs skaičiai lėtai, bet mažėja, vis dar yra nusikalstama dėl autorių teisių nežinojimo ar neišmanymo. Mokytojai atviravo, jog kartais tenka ir jiems pasinaudoti nelegaliais šaltiniais. Svarbu pažymėti, kad tokia laikysena daro didžiulę įtaką patiems kūrėjams. Dėl patiriamų nuostolių, knygų ar kitų leidinių autoriai bei leidėjai neįgyja pakankamai lėšų kurti naujam turiniui, ko pasekoje gali pritrūkti naudingos mokomosios medžiagos ir patiems pedagogams. Pasak informantų, jei anksčiau nežinojo, kokios pasekmės laukia nelegaliai siunčiantis kitų autorių sukurtą turinį, ar kokios pagrindinės autorių teisių taisyklės esti Lietuvos reglamentuose, tai po dalyvavimo projekte ne tik jaučia sąžinės graužimą, bet ir įsijungia baimės (bausmės už nelegalius veiksmus) faktorius. Specialistės pabrėžia, jog blokuojant ar dėl kitų priežasčių užsidarant nelegaliems portalams, žmonės po truputi pradeda suprasti autorių teisių temos svarbą, pradeda naudotis apmokestintas internetiniai šaltiniais, ir taip po truputį ugdo pagarbą autoriams. Dar viena iš specialisčių išryškintų problemų yra legalių platformų mokytojams stoka. Tiek specialistai, teik mokytojai teigė, jog jaučiamas didžiulis koncentruotos informacijos “vienoje vietoje” trūkumas.

Ugdyti visuomenės sąmoningumą autorių teisių temoje specialistai siūlo pradėdant būtent nuo mokyklos. Auginti pagarbą autoriams per mokymus mokytojams, kurių metu atsakomi visi kylantys pedagogams klausimai ir suteikiami įrankiai, metodai kaip šią temą integruoti į mokymo(si) procesus, bei kūrybinių dirbtuvių mokiniams metu, kada jie gali “pasimatuoti” naujas profesijas, praktiškai, per veiksmą, susipažinti savo ir kitų autorių teisėmis. Pasak tyrime dalyvavusių specialistų, dažnai mokiniams atrodo, jog sukurti vaizdo filmuką yra nesudėtinga ir užtrunka mažai laiko. Mokytojų patirtys antrina, jog prisilietę prie kūrybinio proceso dirbtuvių metu, mokiniai geriau suvokia kūrybinių procesų sudėtingumą, labiau vertina kūrinius.

Tyrime užfiksuota ir projekto metu sukurto metodinio leidinio nauda pedagogams. Pasak jų, leidinys ne tik taupo mokytojo laiką, bet ir praturtina pamokos turinį naujais metodais, praplėčia galimų temų įvairovę, koncentruoja esminę autorių teisių informaciją vienoje vietoje. Empirinio tyrimo metu, kalbinant specialistes, buvo pažymėta, jog itin iniciatyvūs pedagogai, prisidėję prie metodinio leidinio kūrimo, susilaukė ir finansinio atlygio. Taip pat specialistai išskyrė, jog vienas iš pagrindinių sunkumų, kuriant šią priemonę, buvo teisinės kalbos supaprastinimas ir tai gebančių padaryti specialistų paieška. Darbo autorė tiki, kad didesnis šio ir panašių projektų finansavimas bei bendradarbiavimas tarp mokytojų, profesionalų specialistų, teisininkų, kultūros ir kitų institucijų atstovų, net tik padėtų įtraukti daugiau savo srities profesionalų, bet ir sukurtų galimybes didinti temos sklaidą, reguliariai atnaujinti ir redaguoti metodinį leidinį.

Atliktas empirinis tyrimas nėra tobulas ir turi ne vieną ribotumą. Reikėtų pabrėžti, jog pati autorių teisių tema nėra labai populiari tarp mokytojų ir mokinių. Norint gauti išsamesnę informaciją reikėtų atlikti ne tik vienkartinį tyrimą, bet ir fiksuoti veiklų tęstinumą, didinti tiriamųjų apimtį, stebėti prieš ir po projekte dalyvavusių mokytojų patirtis, bei fiksuoti išsamesnį metodinio leidinio pritaikomumą jau po projekto. Galų gale, daugiau dėmesio skirti ir patiems mokiniams. Įtraukti juos į tyrimo dalį ir sekti projektinių veiklų naudą, nustatyti autorių teisių žinių kitimą.

Pozityvios mokytojų reakcijos į programos rezultatai parodė tęstinumo ir autorių teisių temos aktualinimo mokyklose svarbą. Pasak tyrimo dalyvavusių mokytojų ir specialistų - autorių teisės iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti kaip su menais susijusi arba ypatingai sudėtinga tema, tačiau sudalyvavus projekto veiklose, įgijus naujų šios temos žinių, radus atsakymus į klausimus, informantai vieningai teigė, jog juos autorių teisių žinių išmanymas kaip tik išlaisvina, o ne suvaržo naujomis taisyklėmis. Dėl temos naujumo (ir aktualumo) yra svarbu investuoti į pedagogų tolimesnį mokymą, mokymo įrankių ar virtualių platformų kūrimą, kur pedagogai galėtų rasti visą svarbiausią su autorių teisėmis susijusią informaciją vienoje vietoje ir ja dalintis su savo mokiniais. Mokytojams, norintiems plačiau integruoti autorių teisių temą, į bendrojo lavinimo mokyklos pamokas, rekomenduojama daugiau eksperimentuoti, drąsiau naudoti mokomąją medžiagą, ją adaptuoti pagal savo klasės poreikius bei galimybes.

Svarstant apie ateities viziją, nors ir “Meno teisės, mano pareigos!” (MEMA) metodinis leidinys yra sistemingai atnaujinamas, kvalifikacijos kėlimo kursai mokytojams bei kūrybinės dirbtuvės mokiniams, yra suplanuoti ir organizuojami, vis dar išlieka aktualus tolimesnės projekto sklaidos klausimas, temos atsispindėjimas formaliose bei reglamentuotose mokymo(si) programose. Svarbu nepamiršti, jog technologijos sparčiai tobulėja ir juda į priekį kiekvieną sekundę. Teorinėje dalyje buvo užsiminta apie autoriaus Buckingham išryškintą dirbtinio intelekto pokalbių robotų programos ChatGBT atsiradimą. Nors tyrime dalyvavę pedagogai neišskyrė dirbtinio intelekto grėsmių, galime tik pafantazuoti, kaip ši nauja manipuliuojanti technologija, pasitelkianti įvairius vaizdus, garsus ir tekstus gebės įsitvirtinti ir koreguoti mokymo(si) procesus, ar mokyklų pedagogai, švietėjai, edukatoriai, politikai, ugdymo programų kūrėjai sugebės suvaldyti ir galų gale ar pavyks reglamentuoti kylančius plagijavimo bei replikavimo klausimus. Matome, jog tai labai aktuali naujai kylanti tema, kuri išryškina naujas problemas, kelia didelius iššūkius bei klausimus, į kuriuos surasime atsakymus tik netolimoje ateityje.

Išvados

- Mokslinės literatūros analizė parodė, jog sulig pirmosios spausdintinės knygos atsiradimu, medijos ir informacinis raštingumas tapo aktuali ir svarbi tema mūsų visuomenėje. Technologijoms keičiantis ir tobulėjant kritiškas mąstymas, gebėjimas kvestionuoti ir reflektuoti prieš akis matomus vaizdus, žinutes bei girdimus garsus, tapo XXI amžiaus svarbiausia žmogaus kompetencija, kurią privaloma ugdyti. Norint nepasimesti informacijos gausoje, gebėti vertinti, suprasti ir analizuoti, surasti ir atrinkti tinkamus šaltinius, mokėti teisingai juos panaudoti išreiškiant pagarbą kūrinių autoriams, nepasiduoti vykstančiomis manipuliacijoms, gebėti kurti - visa tai ir daugiau atliepia būtent medijų edukacija.
- Lietuvoje medijų ir informacinio raštingumo ugdymo srityse aktyviausiai veikia nevyriausybinių organizacijos, valstybinės institucijos ar bibliotekos. Kultūros sektoriuje, stiprų vaidmenį atlieka Lietuvos kultūros taryba, kuri būtent ir finansuoja šiame rašto darbe atlikto empirinio tyrimo “Meno teisės, mano pareigos!” projekto etapus bei veiklas. Lietuvoje autorius bei kūrėjus atstovauja ir leidimus išduoda, nurodo, kaip reikia elgtis su kitų ir, ar savo kūryba, tokios ne pelno siekiančios organizacijos kaip: AGATA, LATGA, AVAKA bei GRETA.
- Remiantis Foucault, McLareno bei Hargreaves teoretikų mintimis, galime daryti išvadą, jog mokyklų kontrolės ir mokinių disciplinavimo aparate atsiradus galimiams įtrūkiams, randasi ir galimybės kitokiai elgesio formai - labiau kūrybiškai ir improvizacinei, nei pažodžiui paklūstančiai. Tokiu būdu kontrolė ir kūrybiškumas yra nesupriešinami, kaip teigtų kritinės teorijos atstovai, o kiek įmanoma produktyviau išnaudojami ir suderinami, kaip teigtų postmodernioji teorija.
- Empirinis tyrimas atskleidė, jog specialistai akcentavo mokytojų išskirtas problemas tokias kaip - laisvo laiko domėtis autorių teisių tema trūkumą, teisinės kalbos sudėtingumas, specialistų, gebančių tą kalbą supaprastinti trūkumas, lengvai pasiekiamos informacijos ar legalaus turinio platformų stoka, projekto sklaidos trūkumas, galimas išankstinis negatyvus pedagogų nusiteikimas, klaidų darymą ar autorių teisių pažeidimą iš nežinojimo, taip pat specialistai išryškino, jog dažniausiai kylantys klausimai pedagogams yra susiję su internete randama informacija ir jos panaudojimu.

- Tyrimas atskleidė, jog mokytojai noriai dalyvauja ir įsitraukia į autorių teisių projektus dėl įvairiausių priežasčių - vieni vedami smalsumo ir asmeninės ambicijos tobulėti, kiti nori apsisaugoti nuo nepageidaujamų situacijų, tretiems buvo paskirta dalyvauti projekte mokyklos administracijos. Pastebėta, jog mokytojai vertina koncentruotai pateiktą autorių teisių informaciją, galimybę gyvai pasiklausti specialistų atsakymų, į jiems rūpimus klausimus. Taip pat užfiksuota, jog formaliose mokymosi programose autorių teisių temos beveik nėra, tad derėtų jas atnaujinti, bei įtraukti naujus kūrybiškus metodus, kurie yra siūlomi projekto “Meno teisės, mano pareigos!” metodiniame leidinyje, ir vykdyti autorių teisių temas tikslingus bei cikliškus kartojimus mokytojams.
- Vienas iš pagrindinių “Meno teisės, mano pareigos!” projekto tikslų - bendradarbiaujant su pačiais pedagogais, savo sričių specialistais (tokiais kaip teisininkais, edukatoriais, menininkais) sukurti vis atnaujinamą ir tobulinimą produktą (metodinį leidinį, kvalifikacijos kėlimo mokymus bei kokybiškas kūrybines dirbtuves mokiniams). Pasak tyrimo dalyvavusių specialistų, tokiam tikslui pasiekti reikalinga didesnė projekto sklaida bei dalyvių pedagogų užnordinimas domėtis, smalsumo kurstymas autorių teisių temoje.
- Pamokos metu dažniausiai naudojamos medijos yra skaidrės, paveikslukai iš interneto, kino filmų ištraukos, kūrybiškos projektinės veiklos (filmukų kūrimas ar panašios). Tiek tyrimo dalyvavę mokytojai, tiek specialistai pabrėžė, jog žinių apie autorių teises mokykloje nėra pakankamai. Ieškant spragų įvairaus lygio dokumentuose ir reglamentuotose programose, mokytojai tokius įtrūkimus gali panaudoti kūrybiškiems tikslams, užsiimti autorių teisių edukacija savarankiškai.
- Pozityvios mokytojų reakcijos į programos rezultatą parodė tęstinumo ir autorių teisių temos aktualinimo mokyklose svarbą. Kadangi autorių teisių tema mokyklose yra gana nauja, svarbu investuoti į pedagogų mokymą, mokymo įrankių bei virtualios platformos kūrimą, kur pedagogai galėtų rasti visą svarbiausią informaciją vienoje vietoje. Tai ypatingai aktualu šiomis dienomis, kada tokie įrankiai kaip ChatGBT, pasitelkę dirbtinį intelektą, kelia ateities legitymumo reguliavimo problemas manipuliuodami tektais, vaizdais bei garsais.

Literatūros sąrašas

Alėbaitė, D., (2020). Projekto įvykdymo rezultatų ataskaitos forma. Lietuvos kultūros taryba.

Bagdonaitė, E., Bartašiūtė, U., Gudaitė- Gulbinienė, M., ir kiti, (2023). Edukacinė autorių teisių programa Lietuvos mokykloms. Pamokų idėjos apie pagarbą autoriams ir jų kūriniais 5-12 klasių pedagogams. [žiūrėta 2022 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą:

<https://menoavilys.org/meno-teises-mano-pareigos/>

Bagenova, L. (1992). In the World of Screen Arts. Moscow.

Bagenova, L., (1992). In the World of Screen Arts. (in Russian). Moscow: VIPK.

Beinoriūtė, R., Kondrotaitė, G. (2020). Mediju edukacija: užsienio gerosios praktikos. Kurk Lietuvai.

Beinoriūtė, R., Kondrotaitė, G. (2020). Medijų ir informacinis raštingumas Lietuvoje. Esamos situacijos analizė. Kurk Lietuvai.

Braesel, S., Karg, T., (2018). Medijų ir informacinis raštingumas. Praktinis mokymo vadovas. „DW Akademie“ leidimas.

Bruzgytė, G. (2021). Įspėja visus tėvus, kokie žaidimai gali stipriai pakenkti vaikams. Tv3. [žiūrėta 2023 m. gegužės 29d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.tv3.lt/naujiena/gyvenimas/ispeja-visus-tevus-tokie-zaidimai-gali-stipriai-pakenkti-vaikams-n1095247>

Buckingham, D. (2019). The Media education Manifesto. Cambridge, UK. [žiūrėta 2023 m. gegužės 13d.]. Prieiga per internetą:

<https://books.google.es/books?hl=lt&lr=&id=oZanDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT5&dq=david+buckingham+2019&ots=8X1TB2diR1&sig=EcRZcBxY2l3TCM7V0iVVgH1HeqM#v=onepage&q=david%20buckingham%202019&f=false>

Buckingham, D. (2023). D. Artificial Intelligence in Education: A Media Education Approach. [žiūrėta 2023 m. gegužės 31d.]. Prieiga per internetą:

<https://davidbuckingham.net/2023/05/27/artificial-intelligence-in-education-a-media-education-approach/>

- Buzaitė, A., Dambrauskaitė, A. (2020). Ar tikrai piratavimui Lietuvoje atėjo pabaiga? Dabarties ir ateities perspektyvos, *Vilnius University Open Series*, (4), p. 184-201.
- Čepulis, N., (2020). Globalus naujųjų medijų atvėsimas. Kauno technologijos universitetas.
- Duoblienė, L. (2009). Medijų mokymas Lietuvoje : meninis ar kritinis raštingumas?. Vilniaus universiteto leidykla.
- Duoblienė, L., (2010). Medijų raštingumo ugdymas: globalios tendencijos ir lietuviškojo kelio paieškos. Vilniaus universiteto Edukologijos katedra.
- Duoblienė, L., (2011). Ideologizuotos švietimo kaitos teritorijos. Vilniaus universiteto leidykla.
- Duoblienė, L., (2014). Asmens ugdymo klasta postmoderno amžiuje: gyvas ar miręs kūrybiškumas? Vilniaus universiteto Edukologijos katedra.
- Duoblienė, L., (2017). Šizoidinė mokytojų situacija: pavojus tapatybei ir kūrybiškumo prielaida. Vilniaus universiteto Edukologijos katedra.
- Duoblienė, L., (2018). Pohumanistinis ugdymas. Dekoduoti. Vilniaus universiteto leidykla.
- Duoblienė, L., Garbauskaitė-Jakimovska, J., (2022). Antropocenas švietime ir švietimas antropocene: viešasis ir akademinis diskursai apie ateitį. Lietuvos mokslų akademija.
- Federov, A. (2008). Media education around the world : brief history. Vol.1. Nr 2. *Acta Didactica Napocensia*.
- Foucault, M., (1998). *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*. Baltos lankos.
- Freire, P. (2000). *Kritinės sąmonės ugdymas*. Tyto alba.
- Gee, J. P., (2008). *Learning and Games*. Cambridge, UK. [žiūrėta 2023 m. gegužės 27d.]. Prieiga per internetą:
https://ase.tufts.edu/DevTech/courses/readings/Gee_Learning_and_Games_2008.pdf
- Gelunas, A. (2007). Medijos, menas ir juslinis pasaulis. *Acta Academiae Artium Vilnensis*.
- Giddens, A., (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.
- Giroux, H.A., (1994). *Insurgent Multiculturalism and the Promise of Pedagogy*.

- Greenaway, P. (1997). *Media and Arts Education: A Global View from Australia*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Grigas, V., Gudinavičius, A., Černevičiūtė, E. (2021). Nelegaliai platinamų knygų naudojimas Lietuvoje. p. 83–99
- Hancock, A., (1998). *Contemporary information and communication technologies and education*. Unesco Publishing, Paris.
- Jenkins, H., (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Culture. Media education for the 21st Century*. London, England.
- Jurgelionis, E., Žemaitytė, E., Orintienė, G. ir kiti (2015). *Medijų ir informacinio raštingumo ugdymo metodinė medžiaga*. Ugdymo plėtotės centras.
- Jusienė R., Būdienė V., Gintilienė, G., ir kiti (2021). *Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl covid-19 metu grėsmės bei galimybės ekosisteminio požiūriu*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Kairienė, A., (2018). *Toward a Broader Understanding: A Formal Concept Analysis of the Micropolitics of a School*. Vilniaus universiteto Edukologijos katedra.
- Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Kauno diena, (2021). *Kokie autorių teisių pažeidimai Lietuvoje dažniausi?* [žiūrėta 2023 m. sausio 26 d.]. Prieiga per internetą:
<https://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/kokie-autoriu-teisiu-pazeidimai-lietuvoje-dazniausi-1022790>
- Kilbey, E. (2018). *Vaikystė tarp ekranų*. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Klibavičius, D., (2013). *Naujosios medijos kaip klasikinės ugdymo paradigmos alternatyva*. Kauno technologijos universitetas.
- Klibavičius, D., (2013). *Naujosios medijos kaip klasikinės ugdymo paradigmos alternatyva*. Kauno technologijos universitetas.
- Klibavičius, K., (2013). *Naujosios medijos kaip klasikinės ugdymo paradigmos alternatyva*. Kauno technologijos universitetas.

Kubey, R., Baker, F. (2000). Has Media Literacy Found a Curricular Foothold? *The Journal of Media Literacy*. Vol. 46.

Lazarsfeld, P. (1948). *The Role of Criticism in the Management of Mass Media*. Volume 25, Issue 2. [žiūrėta 2023 m. gegužės 3d.]. Prieiga per internetą: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/107769904802500201>

Lebedytė-Mečionienė, I. (2022) Pradedančiųjų mokytojų susidūrimas su ugdymo realybe: programos „Renkuosi mokyti!“ atvejis. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Vol. 49.

Lessenki, M., (2022). *How It Started, How It Is Going: Media literacy Index: 2022*. Open society institute - Sofia. [žiūrėta 2023 m. balandžio 20d.]. Prieiga per internetą: www.oasis.bg

Lipskytė, T., doc. dr. Matkevičienė, R., ir kiti (2018). *Aiškinamasis ryšių su visuomene terminų žodynas*. Lietuvos komunikacijos asociacija.

Manovich, L., (2001). *The language of new media*. The MIT press. Cambridge, Massachusetts. [žiūrėta 2023 m. balandžio 9d.]. Prieiga per internetą: https://dss-edit.com/plu/Manovich-Lev_The_Language_of_the_New_Media.pdf

Matulevičienė, N., J., (2004). Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo, mokslinių tyrimų ir informacijos tikslais. Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra.

McLaren, P., (2007). *Life in Schools: An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of education*. Fifth edition Pearson Education, Inc.

McLuhan, M., (2005). *The medium is a message*. Gingko Press Inc.

Michelkevičė, L., (2017). *Starting from school: contemporary art projects involving educational institutions*. Vilnius academy of Arts.

Musneckienė, E. (2008). Tarptautiniai meno edukacijos tyrimai: organizavimas, problemos, kryptys. *Mokytojų ugdymas*. Nr 11, 35 - 44.

Nagrockaitė, Š., (2012). Lietuvos bendrojo ugdymo turinio standartizavimas: kokybė vs kontrolė. Vilniaus universiteto Edukologijos katedra.

Potter, J., (2012). *Digital media and learner identity: The new curatorship*. New York.

Prakapienė, D., (2018). Socialinių tinklų naudojimas švietime : teorinės įžvalgos. Mykolo Romerio universitetas.

Prensky, M., (2010). Teaching digital natives - Partnering for Real Learning. United States of America. [žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą:

https://books.google.es/books?hl=lt&lr=&id=8311AwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=prensky+media&ots=GMJ7nacgGY&sig=tHJeoUKRrBDXdLXQEABEoSIVeC&redir_esc=y#v=onepage&q=prensky%20media&f=false

Rubavičius, V., (2010). Postmodernusis kapitalizmas. Vilnius: Kitos knygos.

Šalaj, J. (2020-2021). Projekto “Dideli maži ekranai” poveikio vertinimo ataskaita.

Šliogerienė, J., Oleškevičienė, V. G., (2014). Confronting social media in higher education. Mykolas Romeris University.

Sodeika, T., (2009). Impact of new media on lithuanian cultural tradition. Kaunas University of Technology

Statauskienė, L. (2022). Metodinė medžiaga. Intelektinė nuosavybė. Teorinis modeliavimas pamokos planavimui. [žiūrėta 2023 m. balandžio 13 d.] Prieiga per internetą:

<https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/20200>

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, (2022). Medijų meno bendrosios programos įgyvendinimo rekomendacijos. [žiūrėta 2023 m. gegužės 19d.]. Prieiga per internetą:

https://sena.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2022-10-10/BP%20IR_2022-12-27/Mediju-meno%20BP-VU-IR%202022-12-20.pdf

Sėmenaitė, J., Alėbaitė, D., (2019). Autorių teisės: paprasta nusikalsti jų nežinant. [žiūrėta 2022 m. vasario 14d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.didelimaziekranai.lt/post/autoriu-teises-paprasta-nusikalsti-ju-nezinant>

Andrukaitytė, M., (2022). Lietuviai mažiau lankosi piratinį turinį skelbiančiose svetainėse, rodo tyrimas. [žiūrėta 2023 m. vasario 3d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/1690205/lietuviai-maziau-lankosi-piradini-turini-skelbianciose-svetainese-rodo-tyrimas>

- Šaulauskas, P. ,(2001). Skaitmeninės Lietuvos profiliai. Vilniaus universiteto leidykla.
- Michelkevičius, V. (2009). Medijų kultūros balsai: teorijos ir praktikos. Vilnius: MENE.
[žiūrėta 2023 m. gegužės 3d.]. Prieiga per internetą:
https://www.academia.edu/3423524/Mediju_kulturos_balsai_teorijos_ir_praktikos_only_LT_The_Voices_of_Media_Culture_Theories_and_Practices
- Tuominen, S., Kotilainen, S. (2012). Pedagogies of MIL. Moscow.
- Vaičiulė, R., (2017). Medijų ekologija: eko emocinės srities identifikacijos teorinis kontekstas. Klaipėdos universitetas.
- Valiūnaitė, M. Metodine Meno avilio medžiaga: Kinas. [žiūrėta 2022 m. sausio 7d.]. Prieiga per internetą:
https://www.didelimaziekranai.lt/_files/ugd/8aeea3_898adc13c0d34531a1b7bf9a5ccbab5c.pdf
- Wallin, J. J., (2010). A Deleuzean Approach to Curriculum. Essay on a pedagogical life. New York: Palgrave Macmillan.
- Williams, D., (2006). Virtual cultivation: online Worlds, offline Perceptions. *Journal of Communication*, No. 56.
- Žydžiūnienė V., Sabaliauskas S., (2017). Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai. Vilnius: Vaga.

Priedai

Priedas A

Tyrimo instrumentas pusiau struktūruotam interviu su projekto specialistais.

1. Noriu Jūsų paprašyti, kad papasakotumėte apie save ir savo veiklą. Kaip pradėjote dirbti autorinių teisių temoje?
2. Ar patys mokytojai nori sužinoti apie autorines teises ar tai priima, kaip primestą iš aukščiau dalyką ir vis dar, anot edukatorių, stengiasi apeiti šią temą?
3. Kas apibūdinant autorių teises yra akcentuojama: smagioji ar rimtoji jo pusė?
4. Papasakokite kaip Jūs dirbate su mokytojais, pedagogais.
5. Kokias pedagogų išryškintas problemas pastebėjote per savo darbo praktiką? Gal galite papasakoti apie užfiksuotą problemų kaitą?
6. Kokia mokytojų, pedagogų reakcija į tokius užsiėmimus?
7. Kaip atrodo edukacijos, konsultacijos? Kokios Jūsų pareigos ir darbai? Kaip dažnai į Jus kreipiasi patys pedagogai?
8. Kokie Jūsų darbo sunkumai ir kokios sėkmės?
9. Kaip Jums atrodo, ko dar trūksta, kokius žingsnius reikėtų įgyvendinti, kad švietimo ugdytojai nestokotų žinių apie autorinių teisių taisykles?
10. Kaip manote ar autorinių teisių taisyklės apriboja, suvaržo ar kaip tik išlaisvina pedagoga?

Priedas B

Interviu su specialistu (S1) atsakymų transkripcija.

E.A.B.: Noriu Jūsų paprašyti, kad papasakotumėte apie save ir savo veiklą. Kaip pradėjote dirbti autorinių teisių temoje?

S1: Esu x. Dirbu medijų edukacijos ir tyrimu centre “Meno avilys”. Ir pati turbūt esu viena iš narių, atsakinga už edukacijos sritį. Dirbame su kultūros edukacijos projektas, medijų raštingumo projektas ir autorių teisių projektas. Pati esu baigusi edukologijos studijas ir po jų pradėjau čia darbuotis ir dirbu jau šeštus metus. Ką čia dar paminėti apie save...

E.A.B.: Tikrai pakanka informacijos, sakykite kaip pradėjote dirbti autorinių teisių temoje?

S1: Su autorių teisių projektais pradėjome dirbti, iš tikrųjų berods 2018 metais, ir čia buvo tokie pirmieji bandymai keliauti po mokyklas kartu su AVAKA (audiovizualinių kūrinių teisių asociacija) komanda. Keliavome po mokyklas ir turėjome 45 minučių trukmės pristatymus apie autorines teises. Kai supratome, jog mokiniai ir mokytojai nelabai ką žinojo, tai buvo bandymas kurti metodinę priemonę, pačią pirmą. Įvyko taip, jog šitas pirmas žingsnis šioje temoje mums parodė, kad reikia kitaip planuoti ir organizuoti autorių teisių projektus, todėl, kad ši tema pasirodė ypač aktuali mokytojams. Kiek mažiau aktuali mokiniams. Matėsi, kad mokytojai po tų pristatymų pasilikdavo mus, tuo metu kartu keliaudavom su Simona, ir klausdavo labai labai daug klausimų iš savo kasdienybės. O mokiniai - jiems būdavo įdomu, įdomių faktų paminėta kaip piratavimo mąstas Lietuvoje toks aukštas, kad esame antri Europoj ir taip toliau... Yra tokių įdomių faktų, bet klausimas, kiek jiems tokia informacija išlieka turbūt... Tai pamatėm, jog reikia kažkaip pastiprinti mokytojus ir įgalinti šioje temoje, o kalbant apie metodinę priemonę, ten viskas buvo ir mums nauja. Pamatėm, jog didžioji problema yra parašyti aiškiai ir suprantamai teorinę medžiagą. Tos pirmosios metodinės priemonės teorinė medžiaga pasirodė tokia sudėtinga, kad metodinė medžiaga niekada neišvydo dienos šviesos. Tiesiog mokytojai būtų išsigandę. Tai va. Ir 2019 metais mes pradėjome bendradarbiauti su Lietuvos gretutinių teisių asociacija AGATA. Kai gavome Lietuvos kultūros tarybos finansavimą autorių teisių ir gretutinių teisių kontekste pradėjome kurti metodinį leidinį bendradarbiaujant su pedagogais. Tokia pamoka išryškėjo (to pirmojo leidinio), kad tai turi būti kažkas aiškaus, nesudėtingo, ir tokio, kas iš tiesų pagelbėtų mokytojams. Taip dienos šviesą išvydo šis “Meno teisės, mano pareigos!” leidinys mokytojams. Tai buvo toks rimtesnis mūsų autorių teisių projektas. Ir... Ką dar norėjau pasakyti. Ai, kad tuo metu, kai kūrėm metodinę priemonę, aš labai stengiausi pasižiūrėti, ko yra internete, kad nebūtų kažkokio dubliavimosi. Tai buvau radusi vieną, iš dviejų A4 formato puslapių, tuo metu išleisto ugdymo plėtotės centro užduočių lapus. Daugiau nieko neradau. Žinoma užsienio kalba radau nemažai informacijos ir tai aiškiai rodo, jog mes labai atsilikame, bent jau google paieškoje. Taip sakyčiau ir gimė... 2021 metais gavome antrojo etapo finansavimą, kuris skirtas leidinio sklaidai, tobulinimui, ir gal sakyčiau šiek tiek mokinių supažindinimą su autorių teisių temomis, ne tik per pedagogų vedamas pamokas, bet ir kūrybines veiklas, kada jie pasimatuoja autorių roles. Iš praktinės pusės pamato, ka reikia daryti norint pasinaudoti kitų sukurtais kūriniais savo kūryboje ir kokias teises jie patys įgyja, kai kažka nuveikia. Toks praktinis ir smagus momentas, kuriame išmolti apie autorių teises.

E.A.B.: Ar galėtum daugiau papasakot, kaip planuojamas darbas tarp mokytojų ir mokinių?

S1: Vyksta trys mokymai projekto kontekste : suteikiame žinių, pristatome metodinę medžiagą, kviečiame vesti pamokas jų kontekste ir tuomet reflektuojame. Rašo, kad patiko, kas pasiteisino, o kas ne, pasiūlymus ir rekomendacijas kvietimas kurti. Antro susitikimo metu orientuotas labiau į aptarimą jų patirties ir naujų metodų kūrimą, leidinio korekcijas. Įsitraukiantiems mokytojams mes esame numatę simbolinį atlygį. Trečiais susitikimas bus labiau sakyčiau orientuotas į pakoreguoto ir papildyto metodinio leidinio pristatymą. Tai vat su mokytojais yra dirbama taip, kad jiems vyksta mokymai, kūrybinės dirbtuvės, išbandymas tų metodų ir stiprinamos žinios.

Mokiniams - yra kūrybinės dirbtuvės. Aišku jie prieš tai sudalyvauja mokytojų pamokose- tai gauna įvadą ir tada į jų mokyklas atkeliauja autoriai, ir pagal pasirinktą temą jie kuria kūrinius. Pamato, kad šitam kūrybiniam procese kiek yra daug persipynusių visokių dalykų susijusių su tuo, ka jie turėtų žinoti kaip kūrėjai, norėdami panaudoti kitų kūrinius. Nepaslaptis, jog kūrybinės dirbtuvės, kurių metų , na pavyzdžiui, dabar vyksta reklamos dirbtuvės, kada filmuoja, kuria scenarijus ir taip toliau, tai yra savaiame mokinius labai įtraukianti veikla, kuri leidžia pasimatuoti įdomias profesijas, ir yra įdomus turinys, kurio mokykla ne visada gali pasiulyti, ir įdomi veikla, kuri gali sudominti mokinius ir žengti toliau. Vat toks per praktiką gal sakyčiau žinių gavimas. Mokinius tik užkabinam. Pamišau paminėti, jog per metus su trupučiu būname kartu su dešimt mokyklų, apie trisdešimt mokytoju. Mūsų tikslas, kad ir kiti mokytojai įsitrauktų, tad siunčiame laiškus ir kviečiame į dar tris susitikimus su Martyna.

E.A.B.: **Ar patys mokytojai nori sužinoti apie autorines teises ar tai priima, kaip primestą iš aukščiau dalyką ir vis dar, anot edukatorių, stengiasi apeiti šią temą?**

S1: Kadangi tik antrus metus dirbu, labai skirtingi mokytojai atvyksta. Vieni žino, kiti nieko nežino, treči nusistatę, jog bus labai sunku. Ką pastebiu iš pradžių būna nusistatę negatyviai (sunku, mokiniams neįdomu, nežinau). Gale projekto mokytojai tikrai pripažįsta, jog išlaisvina ir nėra kažkokia baidi prievolė. Bet sakyčiau tikrai pradeda matyt tame prasmę. Aš suprantu, kad jų darbas yra perkrautas ir labai sunkus, ypač mąstant apie praeitus metus (pandemijos laikotarpį), yra labai daug reikalaujama.

E.A.B.: **Papasakokite kaip Jūs dirbate su mokytojais, pedagogais.**

S1: Esu atsakinga už projekto dizainą, bendravimą. Esu moderatorė gyvų susitikimų. Labiau dirbu su turiniu ir metodinės medžiagos kūrimu. Nurodau kryptį, skaitau, koreguoju. Ką svarbu paminėti, jog negaliu pasakyti, jog esu specialistė. Autorių teisių įgyvendinimas projekto

nejmanomas be bendradarbiavimo su specialistais, teisininkais. Svarbu surasti žmones su kuriais pakeliui ir gali tikrai atsakyti į visus rūpimus klausimus

E.A.B.: Kokias pedagogų išryškintas problemas pastebėjote per savo darbo praktiką? Gal galite papasakoti apie užfiksuotą problemų kaitą?

S1: Gal sakyčiau, kad daug ką jie žino. Kartais atrodo, jog trūksta žinių ir nežino į ką atsiremti, kur ieškoti atsakymų, kur juos rasti. Ir šiaip net ir turint tam tikrus atsakymus yra daug pilkų... bendro supratimo, kuris padeda vadovautis mokyklos rėmuose. Atrodo, jei pradėsiu vadovautis, kad galima, o kas negalima autorių teisėm, tada nieko nebegalėsiu. Iš tiesų tai galima ir labai daug mokyklose... tai tokia problema, kuri susijusi su informacija ir žinojimu. Kitas dalykas tai laiko stoka. Bet šitą temą, man rodos, galima labai lengvai atrakinti tam tikrais įpročiais. Pavyzdžiui per lietuvių kalbos pamokas mokosi apie autorių ir tiesiog gali pasiskaičiuot, ar galioja tos autorių teisės ar jau nebe. Tokie mini dalykai.

Kitas dalykas tai yra legalaus turinio platformų stoka. Ne tik edukacijoje, bet ir apskritai Lietuvoj ir turinio jose, yra tikrai kažkas, ką reikia plėtoti. Ypač apie kokius filmus šnekant edukacinių bazių tikrai labai nedaug yra. Lietuviškas kinas, online knygos... aišku muzikos daugiau yra. Bazių trūksta, kurias mokytojai žinotu. Mes visuose savo projektuose pristatinejam edukacines bazes ir kiek jų yra : kino fondas, LRT mediateka, va mūsų meno avilio, nepatogaus kino... yra įvairių galimybių. Apskritai viskas yra žiauriai išsibarstę. Ir kaip jas atrasti mokytojams? Dažniausiai atranda tie, kurie dalyvavo kažkur, kolegos pasako, bet kad būtų susistemintas vienas, nėra.

E.A.B.: Ar galėtumėt paminėti, kokie realūs klausimai kyla mokytojams?

S1: Na pavyzdžiui... ar tiesa, kad septynios sekundės iš dainos galiu naudoti? Čia yra mitai tokie, tikrina juos. Šiaip visokie, bet kokie klausimai kyla mokytojams. Dabar tiksliai nebeatsiminsiu, bet pasižiūrėsiu užrašus ir geriau atsiųsiu.

E.A.B.: **Kokia mokytojų, pedagogų reakcija į tokius užsiėmimus?**

S1: Apie reakcijas jau minėjau truputi - iš pradžių nedrąsumas, kuris vėliau išsisklaido, bet yra buvę tikrai atvejų, kada žmonės klausosi ir jaučiasi, jog vis labiau atsitraukia. Gal žinomi dalykai per gerai ? Ateina ir pažengusių. Ką dar pastebėjau, jog į metodų kūrimą, aktyvesnę darbą, dalijimąsi apie leidinį, aktyviau įsitraukia apie 30% dalyvaujančių žmonių. Mokytojai skirtingi ir laiko atžvilgiu, ir motyvacijos... Nereikia tikėtis, jog visi įsitrauks 100%. Visai svarbu, prisimintiau. Yra toks kaskadinis mokymo modelis. Visų projektų tikslas yra apmokyti tam tikrą

grupę žmonių, kurie po to žinias leidžia “žemyn”. Mokiniam ar kitiem mokytojam. Mes tikime, jog labai sveikas šis modelis. Mokytojai įsikvėpia ir grįžta į mokyklą ir ČIAUKŠT, niekam neįdomu, ar nėra laiko, ar nemato prasmės. Dirbti su mokytojais, kurie yra nusistatę prieš, netampa ambasadoriais, bet pradeda numatyti prasmę - tai manau toks tikslas, pakeisti nuostatas, ir yra.

E.A.B.: Kaip dažnai į Jus kreipiasi patys pedagogai?

S1: Kol kas viena kartą grįžo mokytoja, pamačius apie vykusią programą ir paklausė ar galėtų prisijungti į projektą. Po kol kas va taip. Negaliu sakyti, kad kreipiasi dažnai dėl autorių teisių. Gal nelabai ir žino. Pirmas etapas buvo sukūrimui, antras sklaidai. Tai gal ateityje keisis ir žinutė sklis plačiau. Nors šiaip apskritai tai taip, pradeda kreiptis... kažkas... gal ne tiek mokytojai, bet tie, kas organizuoja mato mūsų veiklas.

E.A.B.: Kokie Jūsų darbo sunkumai ir kokios sėkmės?

S1: Sunkumai, asmeniškai gal pasakysiu, man svetima tema ši. Kaip bebūtų, kad ir kiek kartų dalyvaučiau paskaitose negaliu jaustis temoje taip, kad galėčiau mokyti kitus. Tai gal panašiai yra ir mokytojams. Nu man taip atrodo. Bet iš kitos pusės tai gal ir ne. Tam tikrų klausimų, jei manęs paklaustų, aš jau galiu atsakyti, bet mokyti kitų, perdavinėti žinias mokytojams, kurių klausimų spektras daug platesnis, nei pvz mokinių, tai aš nesijaučiu taip šimtu procentų.

Kitas sunkumas, jog tema yra teisinė. Ir reikia labai apkramtyti, o specialistų daug nėra. Na ieškojom, kažkokių tarpininkų, kurie perfrazuotų kažkaip paprastai tą kalbą. Nors patys mokytojai vėliau sakė, jog galima ir sudėtingiau parašyt, o vat man atrodo, kad visai gerai yra šviesiai ir neužsunkintai parašyta. Man atrodo, tas leidinys dar nėra tobulas, reiktų labai daug jį dar poredaguot. Na toks ir tikslas, vis patobulinti. Kas dar... Iš dalies gal vyrauja toks nusistatymas, jog kažkam bus neįdomu. Man dirbant su šiuo projektu ir teko dirbti su trim žmonėm, kurie dirbo su mumis. Tai sako, jog MEMA neįdomiausias, na gal tolimiausias projektas. Rašant poveikio ataskaitą net vertintoja sakė, nu gal nedėkim čia šito? (juokiasi) Kažkoks ne tai, kad abėjingumas, bet jaučiu, kad tą projektą reikia kažkaip įrodyti žmonėm, kad jo reikia. Pirmais metais pasidalinus leidiniu, visai nesitikėjau, kad bus tiek daug pasidalinimų facebooke. Tokia išstiko pozityvi, netikėta reakcija. Dienraščiai įsidėjo. Žmonės aplinkui sureagavo. Nesako, kad nereikia, bet jaučiasi nuotolis mąstant apie simpatijas projektų.

E.A.B.: Kaip manote, ar nepriklausomos Lietuvos visuomenėje pasikeitė autorių teisių suvokimas nuo Sovietų Sąjungos laikų?

S1: Na tikrai labai pasikeitė, ir dabar štai mes turim su tuo palikimu ir tvarkytis. Ir vyksta tokie projektai, kurie gąsdina žmones. Keičiasi, ir ypač dabar vyksta tas pokytis. Ir finansiškai šalis geriau gyvena, yra atsiskaitymas galimas, juo labiau internetas spartus - viską matom, visko norim. Ir natūralu, kad pradedam galvoti kaip galima spręsti tam tikrus klausimus ir iškylančias problemas.

E.A.B.: O ar autorių teisių žinių pakanka Lietuvoje?

S1: Sunku atsakyti... manau, tiems, kuriems reikia informacijos jie gali susirasti, bet ji labai sudėtingai aprašyta. Tada tokia biški neviltis apima, man taip atrodo. Aš truputi domėjausi, kas yra užsienyje, tai radau tokią edukacinę programą "Copy write all" - svetainė, kurioje yra visi atsakymai. Faina būtų kažką tokio turėti. Bet jei yra klausimai iš kažkokių atlikėjų pusės, tai aišku, jog asociacijos profesionaliai atsako ir atliepia poreikį. Spauldoje žinoma galėtų dažniau girdėtis.

E.A.B.: Kaip Jums atrodo, ko dar trūksta, kokius žingsnius reikėtų įgyvendinti, kad švietimo ugdytojai nestokotų žinių apie autorinių teisių taisykles?

S1: Man atrodo, kur ieškoti informacijos turėtų žinoti. Toks kvietimas turėtų būti suteiktas iš aukščiau, programos, kažkas kita, kas kviestų domėtis. Ne kiekvienas mokytojas, užsiėmęs, dirbantis per nuotolį, dar turi laiko, motyvacijos ir noro papildomai mokytis kažkokios naujos temos. Kartais gal net mokykloj - administracija, direktorė, pavaduotoja, kreiptų dėmesį, irgi dalyvautų kažkokuose mokymuose, kaip naudoti kūrinis ir panašiai. Labai dažnai pati mokyklos bendruomenė pasirašo sutartis su mokinių tėvais, tai jie irgi turėtų žinoti tam tikrus dalykus, o nenuleisti mokytojams. Čia toks visiškai nerišlus pamąstymas mano...

E.A.B.: Kaip manote ar autorinių teisių taisyklės apriboja, suvaržo ar kaip tik išlaisvina pedagoga?

S1: Mmmm... Nu kaip... Jeigu tu apskritai nesilaikai jokių taisyklių gyvenime tai apriboja. Mano nuomone, bent jau mane, žmogų, kuris rengia prezentacijas, pranešimus žiauriai išlaisvina. Nes kartais nežinojimas, ar galiu ar ne, tikrai kartais stabdo ir neretai nukenčia turinio kokybę, nes geriau nenaudoti - bus rami galva.

Man atrodo, kad išlaisvina, ir tą pripažino bent jau mokytojai, su kuriais mes dirbame.

Priedas C

Tyrimo instrumentas pusiau struktūruotam interviu su projekte "Meno teisės, mano pareigos!" dalyvavusiomis bendrojo ugdymo mokytojomis iš visos Lietuvos.

1. Noriu Jūsų paprašyti, kad papasakotumėte apie save ir savo veiklą, kokio dalyko mokytoja esate.
2. Dėl kokių priežasčių pradėjote domėtis autorių teisių tema?
3. Ar galėtumėte pateikti mokytojų kūrėjų iniciatyvų (jau matytų / girdėtų) ir būdų, kaip buvo komunikuojama apie autorių teises Lietuvoje?
4. Ar patys mokytojai nori sužinoti apie autorines teises, o gal tai priima, kaip primestą iš aukščiau dalyką, ir vis dar stengiasi apeiti šią temą?
5. Kas apibūdinant autorių teises yra akcentuojama: griežtoji ar kūrybiškoji pusė?
6. Kokiais būdais galima integruoti mokymą apie autorių teises į ugdymo procesą?
7. Kokį vaidmenį mokymą apie autorių integracijoje į mokymo procesą užima mokytojas?
8. Kokia buvo jūsų reakcija į užsiėmimus apie autorines teises?
9. Kaip Jums atrodo, ko dar trūksta, kokius žingsnius reikėtų įgyvendinti, kad švietimo ugdytojai nestokotų žinių apie autorių teisių taisykles?
10. Kaip manote ar autorių teisių taisyklės visgi apriboja, ar išlaisvina pedagogą?

Priedas D

Interviu su mokytoja (M1) atsakymų transkripcija.

E.A.B.: Noriu Jūsų paprašyti, kad papasakotumėte apie save ir savo veiklą, kokio dalyko mokytoja esate.

M1: Aš esu, žinote, kaip mūsų liaudies išmintis sako - barbė devyndarbė. Pirmoji mano specialybė yra lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, po to aš įgijau socialinio pedagogo specialybę ir turi jos metodininko kvalifikaciją, o... dar su vaikams vedu neformalųjį ugdymą, kas yra vedu dainavimo būrelį. Ir jau penketą metų vedu sveikatos ugdymo pamokas, nes esu baigusi tam tikrus kursus. Tai vat.

E.A.B.: Ar, Jūsų nuomone, informacijos apie autorių teises Lietuvoje pakanka?

Apie autorių teises galiu pasakyti tiek, kad dalyvavau programoje ir mokėmės apie "MEMA" ir tikrai daug ką sužinojau - kaip rodyti skairdes, kaip nurodyti nuorodas ir išnašas, daug kitų

dalykų. Manau, kad mokymuose tikrai daug sužinojau, tuo, ką išmokau naudojuosi ir atkreipiu dėmesį ypatingai organizuojant būrelio veiklą, kada reikia fonogramų... kiek įmanoma elgiuosi garbingai. Perku knygutes su kompaktiniais diskais, kurie yra skirti mokyklinio amžiaus vaikams. Na... aišku internetas visagalis kažką kartais pasiūlo, kartais kažką mėginam pasivogti, bet anksčiau jeigu sąžinė negrauždavo, tai dabar sužinojus - sąžinė graužia.

E.A.B.: Dėl kokių priežasčių pradėjote domėtis autorinių teisių tema?

M1: Mes gavome pakvietimą registracijai ir tryse užsiregistravome. Dvi buvome aktyvios dalyvės, istorijos mokytoja ir aš. Kadangi mes organizuojame daug įvairių renginių mokykloje, taip kad įvairių šaltinių ir žinių mums tikrai reikia.

E.A.B.: Ar galėtumėte pateikti mokytojų kūrėjų iniciatyvų (jau matytų / girdėtų) ir būdų, kaip buvo komunikuojama apie autorių teises Lietuvoje?

M1: Matot, šiaip pamokų ar užsiėmimų metu labai dažnai vaikams apie tai kalbu. Ypatingai yra mėgstamas toks dalykas “beždžioniukų diskoteka” vyresnėse klasėse, mokykloje, tai... ir jeigu sakykims būna vaikiškas šou tai reikalavimai aišku vienokie, bet jeigu, sutariam, kad neiškraipysime žodžių, laikysimės tam tikro turinio, kurį pateikė autorius, kad nekeisime nieko ir paaiškinu kodėl, tai vat tokie dalykai atsiskleidžia tokiuose renginiuose ir mes stengiamės to laikytis. Nors kartais paimam kokį ketureilį ir paskutinę eilutę bandome pakeisti pritaikant prie renginio temos, ar kažkokio... na elementarus mokyklinis dalykas... vaikams pasakau- autorius taip nepasakė, bet mes pristaikysim mamų šventei, ar orui už lango, kad labiau atitiktų. Pakeičiam, bet visada pasakau, kad autoriaus žodžiai yra ne tokie. O kad šviečiamuose renginiuose, mūsų gimnazijos bendruomenei ar mokyklai tai kiek mes supažindinama su gauta medžiaga mokytojų pasitarimų metu, nes mes turime tokią tradicija dalintis gauta informacija, tai turbūt mes ir buvom tos pirmos kregždės, kurios pasidalino ta informacija. O informacijos mažoka... Na galbūt ji iki tol neatrodė aktauli, bet kai pasigilini tai taip, taip... įdomu.

E.A.B.: Ar patys mokytojai nori sužinoti apie autorines teises, o gal tai priima, kaip primestą iš aukščiau dalyką, ir vis dar stengiasi apeiti šią temą?

M1: Aš manau, kad mūsų mokykla, gimnazija, yra labai atvira ir mes dalinamės informacija ir patirtimis su kolegomis, ir pranešimus skaitom, ir vykstam į kitas mokyklas gimnazijas, ir vedam įvairius kolegialaus ryšio renginius, tai mums žinoti TAI yra aktualu ir jokio pasipriešinimo tikrai nėra. Kolegos tikrai labai džiaugėsi sužinoję. Daug smagiau yra žinoti, negu nežinant atrodo elementarių dalykų apsiklaulinti kokiam viešam renginy. Šitie žinojimai išgelbės nuo nepatogių

situacijų.

E.A.B.: Kas apibūdinant autorių teises yra akcentuojama: griežtoji ar kūrybiškoji pusė?

M1: Kaip dabar galėčiau aš Jums atsakyti... Man atrodo, kad ir tas ir tas yra aktualu. Taisyklės yra taisyklės - tvarka, nes pažeidus taisykles gali ir pats būti nubaustas, o kūrybiškoji, žinoma... Jei žmogus sukūrė eilėrašį apie kregždutę, kodėl tame eilėraštyje turi atsirasti strazdas? Neturi, jei autoriaus taip nebuvo sukurta. Kūrybiškoji... jei kažkokios dainos žodžiai sukurti vyriška gimine, tai gali moterų ansamblis dainuoti tą vyriškos giminės kūrinį, bet išjausti per save ir viskas. Autorius tegu lieka. Liekam ištikimi autoriui, jei mes jį dainuojam.

E.A.B.: Kokiais būdais galima integruoti mokymą apie autorių teises į ugdymo procesą?

M1: Čia besąlygiškai... Mokiniai labai dažnai gauna įvairių užduočių namuose, projektinėse veiklose, grupiniai darbai, rengia skaidres, ruošia filmukus, net gi animacijas kuria, tai... jie negali būti tiesiog kopijuotojai arba internetiniai vagys. Tai ir mokome : nurodykite nuorodą, įkelti naudotą šaltinį, jei yra galimybė, ypatingai vyresnių klasių mokiniai, supažindinami, jog galima ir tiesiogiai autoriaus atsiklausti ar gali naudoti jo kūrinį, tai ... taip. Vaikai yra supažindinti. Ir pradėdam apie tai šnekėti net pradinėse klasėse. Mokiniai renkdami pateiktis jau yra mokomi to, kad nukopijavę internete, susiradę paveikslėlį, kad nurodytą nuorodą šalia. Nu ne gi sunku? To paveikslėlio niekas neatims, o ir šaltinis bus aiškus. Mes tikrai nepretenduojame į kažkieno autorystę. Mokykloje tai integruojame nuolatos ir muzikos pamokose, ir kitose.. Juk skaidrės, tos pateiktis ruošiam visų dalykų. Įskaitant ir kūno kultūros ir sveikatos ugdymą, visų dalykų pamokose. Taip kad... mūsų tas vieningas susitarimas laikytis tų taisyklių, nepaneigti autorystės, o tiesiog parodyti šaltinius, taip ir yra, to ir mokome.

E.A.B.: Kokį vaidmenį mokymą apie autorinių integracijoje į mokymo procesą užima mokytojas?

M1: Labai didelį- jisai yra mokytojas. Ką jis moko - taip vaikai elgiasi. Jeigu mokytojas nekreips dėmesio ir Styvo Vonderio dainą pristatys kaip savo - jie tuoj pat panašius dalykus iškrės. Galų gale - namų darbus atsineš iš kitos klasės. Jie gudrauja, bet labai smagu kartais, kai pagauni nusirašinėjantį vaiką, tai visą laiką sakau. Pasakyk, kas yra autorius ir tu išvengsi nepatenkinamo įvertinimo. Sakykim įrašau mūsų sutartinį ženklą, bet tu ateisi vėliau atsiskaityti šitą temą, o žmogui, nuo kurio nusirašei, tikrai pažymio nemažinu. Tik visą laiką pasiūlau draugui padėti išmolti tą temą po pamokų. Mokytojo vaidmuo labai svarbus.

E.A.B.: Kokia buvo jūsų reakcija į užsiėmimus apie autorines teises?

M1: Man labai patiko. Vilniuje organizuotoje pirmoje sesijoje gyvai dalyvavau. Tai labai iš tiesų patiko, nes turėjome ir praktines užduotis, na... Turbūt pirmą kartą paaiškėjo, kodėl tai yra taip aktualu. Po to turėjome nuotolinius užsiėmimus, taip pat su praktine užduotimi, pats autorius, menininkas, pristatinėjo tam tikrą dalį. Man buvo naudinga, man buvo aktualu. Aš žiūrėjau tiesiog kaip pilietiškas vartotojas. Ir smagu tai, kad su kolege Gintare galėjome pasidalinti su kitais mokytojais, ir labai smagu, kad tai buvo priimta tikrai labai, nu labai sveikai. Ir taip kaip būtinybė (pasikartosim todėl, kad ruošiamė pranešimus, kuriame pateiktis ir įvairius filmukus). Na ir kad žinodami išvengiame nepatogių situacijų. Paspėju kolegas, jei kartais na... būna tokių situacijų, ypatingai jaunieji specialistai... kažkaip gal neįvaldę gramatikos gerai.. Sako nu kolege, permesk savo lituanistine akimi skaidres, kurias rodysiu švietimo ministerijoje, ar palikau kokią klaidą. Na ir skaitant tikrai kartais būna, jog klausiu kur nuorodėlės, ar čia tavo yra? Iš kur čia paėmei? Tai susimetam, pasitvarkom skaidres. Taip būna.

E.A.B.: Kaip Jums atrodo, ko dar trūksta, kokius žingsnius reikėtų įgyvendinti, kad švietimo ugdytojai nestokotų žinių apie autorinių teisių taisykles?

M1: Aš galvoju, kad tokiuose projektuose, kaip kad aš dalyvavau su kolege, turėtų kiekvienoje mokykloje, besąlygiškai būti žmonės, kurie tai išklausė ir padarė sklaidą savo kolektyvuose. Bijau suklysti, bet man atrodo, mūsų rajone, šituose mokymuose buvome tikrai mudvi, ir viena kolegė nuotolinių būdu. Kadangi buvome gyvai labiau įsitraukėme į visas veiklas. Kiek pasišnekėjau su kitų mokyklų kolegėmis, tai pas juos tokių nėra. Tai arba žmonės, kurie dalyvavo, nevykdė sklaidos grįžę, ir galbūt nelabai atsakingai pažiūrėjo, arba tiesiog nepateko į tų laimingųjų būrį, kurie galėjo išklausti tokią informaciją. Tai turėtų būti kaip pliusukas. Juk mokykla turi tam tikrą statistiką. Pavyzdžiui - yra mokykloje soc. pedagogas? Dedame pliusą. Nėra? Dedam minusą. Yra žmogus išklausės šitus kursus ir gali dalintis su kitais ? Dedam pliusą. Nėra? Dedam minusą ir ieškom žmogaus, galimybės tam minusui tapti pliusu.

E.A.B.: Kaip manote ar autorinių teisių taisyklės visgi apriboja, ar išlaisvina pedagogą?

M1: Mmmm.... Čia yra abi pusės. Jeigu esi pilietis - tai šiek tiek apriboja, nes ne viską gali padaryti. Bet jeigu, vėlgi esi pilieties, tik iš kitos pusės, žinai, kaip TAI padaryti, ... na ir elgiesi garbingai. Na.. apriboja dėl to, kad na... nebepiratauji. O jei kartais ir papiratauji, tai labai grauzia sąžinė. O išlaisvinimas tai taip... kai žinai, kaip naudoti, argumentuoti, nuorodas formuluoti, vesti derybas su autoriumi ir panašiai, tai taip... mus įgalina ir labai įgalina. Esame tuo metu drąsesni. Kaip ir visi sąžiningi žmonės yra drąsūs, o vagys ? Viskas aišku.